له بڵاوكراوەكانی ماڵپەڕی بەهەشت

پوختەیەك
لە
بیروباوەڕی ئیسلامەتی

(نُبْذَةٌ فِي العَقِيدَةِ الإِسلَامِيَّة)

دانانی

پێشەوا و زانای گەورە و پایەدار

الشيخ محمد بن صالح العُثيمين رحمهُ الله

وەرگێڕانی

محمد عبد الرحمن لطيف

وتارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهيم) / كەلار

چاپی بیست و یەك ١٤٣٩ كۆچی

ماڵپەری بەهەشت

ba8.org

ماڵپەڕێكی ئیسلامی زانستی پەروەردەیی یە و لە پێناو بڵاوكردنەوەی ئەو ئیسلامەیە كە سەلەفی صالح - پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) و هاوەڵانی (رضي الله عنهم) لەسەری بوون - وە سەر بە هیچ گروپ و لایەنێكی حیزبی نیە.

ماڵپەری بەهەشت

ئەو کتێب و بابەت و لێکۆڵینەوە شەرعیانە بڵاو دەکاتەوە کە دەبنە هۆی:

١. شارەزاکردنی موسوڵمانان و پەروەردەکردنیان لەسەر ڕێگا ڕاستەکەی ئیسلام، ئەمەش دەستەبەر دەبێ بە گەڕانەوە بۆ پەیڕەوە ڕەسەنەکەی ئیسلام،کە بریتی یە لە قورئان و سوننەت،بە تێگەشتنی پێشین وپێشەوایانی ئوممەت.

٢. پاک کردنەوەی بیروباوەڕ و ڕەوشتی موسوڵمانان، لە دیاردەکانی شیرک و کوفر و تاوان.

٣. پاڵاوتن و تەصفیەکردنی ئاینی ئیسلام لە بیدعە و بۆچونە داهێنراوەکان.

٤. وریا کردنەوەی موسوڵمانان لە شوێنەواری خراپی ڕیوایەتە لاواز و هەڵبەستراوەکان.

٥. پتەو کردنی برایەتی یەکی ڕاستەقینە لەسەر بناغە فراوانە جێگیرەکەی ئیسلام و نەهێشتن و کەمکردنەوەی دەمارگیری مەزهەبی و حیزبی.

ئامانجمان:

ئاشناکردنی کۆمەڵگایە لە ئیسلامی ڕەسەن و دروستکردنی تاك و کۆیەتی بۆ تێگەشتن لە سەرچاوەکانی کە بریتین لە قورئانی پیرۆز و سوننەتی صەحیح و ئاشکراکردنی ئەو شتانەی کە نامۆن بە ئیسلام و خراونەتە نێویەوە بە چەندین دەستەواژەی دەنگ و ڕەنگ و نوسراوی لە بوارەکانی بیروباوەڕ و ڕەوشت و ئاکار و پەروەردە و زانست و پزیشکی و گەشەی کۆمەڵایەتی.

خودایە داوات لێ دەکەین دامەزراومان بکەیت ، وتەوفیقمان بدەیت بۆ هەر کار وگوفتارێکی جوان وچاک بەو شێوەیەیی کەخۆت لێی ڕازیت.

ستافی ماڵپەڕی بەهەشت

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی وەرگێڕ :

خوێنەری بەڕێز : ناوەڕۆكی ئەم كتێبە بریتی‌یە لە هەندێك زانیاری سەرەتایی زۆر گرنگ سەبارەت بە (بیروباوەڕی ڕاستی ئیسلام : بیروباوەڕی ئەهلی سوننە و جەماعە) كە بە بەڵگەی ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز و فەرموودە صەحیحەكانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) پشتڕاستكراونەتەوە بە شێوازێكی زۆر پوخت و ئاسان .

بۆیە بە پێویستم زانی وەریبگێڕمە سەر زمانی كوردی بۆ ئەوەی ببێت بە دەروازەیەك بۆ ئەو كەسانەی كە دەیانەوێت ئاشنا ببن بە بابەتەكانی بیروباوەڕی ڕەسەنی ئیسلامەتی كە بە هۆی لادان و چەواشەكاری و لاسایی كردنەوەی كوێرانە و بێ‌ئاگایی زۆرێك لە خەڵك غەریب و نامۆ بووە لە نێو كۆمەڵگای موسڵمانان‌دا بە گشتی !

وە بە باشی دەزانم لەم پێشەكی‌یەدا سێ خاڵت بۆ ڕوونبكەمەوە :

یەكەم : پێناسەی بیروباوەڕ (**العقيدة**) كە بریتی‌یە لە :

زانیاری بە حوكمە شەرعی‌یە گرێدراوەكان لە دڵدا كە وەرگیراون لە قورئان و فەرموودە صەحیحەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بە تێگەیشتنی

سەلەفـی صالّح .. وەك باوەڕبوون بە خوا و فریشـتەكانی و كتێبـەكانی و پێغەمبـەرانی و بـە ڕۆژی دوایـی و بـە قـەدەر خێـر و شـەڕی ، هـەروەها بـاوەڕبوون بـە هـەموو بوارەكـانی غـەیب .. و ڕەتكردنـەوە و بەرپەرچدانەوەی بیدعە و شوبهات و بیروباوەڕە پووچەڵەكان .

كەواتـە بیروبـاوەڕ ـ لای ئـەهلی سـوننە ـ بـەو زانیـاری‌یـە ڕاسـتانە دەوترێت كە لـە دڵــدا جێگیربـوون و دڵــی لەسـەر گرێـدراوە و قـەبوڵی گومان ناكەن .

دووەم : سەرچـاوەی وەرگرتنـی بیروباوەڕ كە بریتی‌یە لە :

ئایەتـەكانی قورئـان و فـەرموودە صـەحیحەكانی پێغەمبـەر (ﷺ) بـە تێگەیشتنی سەلەفـی صالّح و پێشەوایانی ئوممەت .

ئەمەیـە سەرچـاوەی وەرگـرتنی بیروبـاوەڕی ڕاسـت و ڕەسـەنی ئیسلامەتی ، جا هەر كەسێك لە هەر كات و شوێنێك بێت بیروباوەڕی لەم سەرچاوەیەوە وەرنـەگرێت ئـەوا دووچـاری لادان (انحراف) و گومڕابـوون (ضَلال) و تیاچوون (هَلاك) دەبێت ، پەنا بە خوا .

سێیەم : هەر زانیارییەك كە لە پەراوێزی ئەم كتێبەدا نووسراوە ئەوە لە لایەن وەرگێڕەوەیە بە مەبەستی ڕوونكردنەوە و زانیاری زیاتر بۆ خوێنەر خراونەتە سەری .

داواكارم لە خوای پەروەردگار لەسەر بیروباوەڕی ڕاست و دروستی ئیسلام دامەزراومان بكات تاوەكو مردن و پاشان لەسەری حەشرمان بكات لەگەڵ پێغەمبەران و پیاوچاكان و پێشەوایانی ئوممەت و زانایانی ڕەسەنی ئیسلام ...

تێبینییەك : لەم كتێبە وشەی (بەدرۆخستنەوە) لە بەرامبەر (كَذَّبَ ، تكذیب) چەندجارێك بەكارهێنراوە بە مانای (باوەڕپێنەهێنان و بەدرۆزانینی ئەو شتەی كە لە ئاستیدا دەربڕاوە) بۆ نموونە (بەدرۆخستنەوەی پێغەمبەران / واتە : باوەڕپێنەهێنان و بەدرۆزانینیان) نەك بە مانای (خرابێتنە درۆوە) بە پەنابەخوا .

وەرگێڕ :

محمد عبد الرحمن لطیف

كوردستان / كەلار

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەكی دانەر :

إِنَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَتُوبُ إِلَيْهِ ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِن شُرُوْرِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلا هَادِيَ لَهُ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لا إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لا شَرِيْكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحسَانٍ وَسَلَّمَ تَسْلِمَاً .

أَمَّا بَعْدُ :

بەڕاستی **(زانستی یەكخوا پەرستی / علم التوحيد)** بەڕێزترینی زانستەكانە و لە هەمووشیان پایەدارترە و فێربوون و گەڕان بەدوایدا لە زانستەكانی تر پێویست و واجب ترە ، چونكە **(زانستی یەكخوا پەرستی)** بریتییە لە بوونی زانیاری بە خوای گەورە و ناو و سیفەتەكانی و مافەكانی بەسەر بەندەكانیەوە ، وە كلیلی ڕێگای بەرەو لای خوا چوونە ، وە بنچینە و بنەوای شەریعەتەكانیەتی .

لەبەر ئەمە هەموو پێغەمبەران كۆبوون لەسەر بانگەوازكردن بۆ (**یەكخواپەرستی / التوحید**) ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ٢٥﴾ [الأنبياء] .

واتە : هیچ پێغەمبەرێكمان لە پێش تۆ نەناردووە ئیللا وەحیمان بۆ ناردووە كەوا هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت جگە لە من نەبێت بۆیە تەنها من بپەرستن .

وە خوای پایەبەرز شایەتی داوە بە تاك و تەنهایی خۆی ، هەروەها فریشتەكانی و زانایانیشی كردووە بە شاهید لەسەر ئەمە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَأُوْلُواْ ٱلۡعِلۡمِ قَآئِمَۢا بِٱلۡقِسۡطِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ١٨﴾ [آل عمران] .

واتە : خوا شایەتی داوە بەوەی كەوا هیچ پەرستراوێك نی‌یە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت هەروەها فریشتەكان و زانایانیش شایەتیەكی ڕاوەستاو لەسەر دادپەروەریان داوە ، هیچ

پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت خوا دەسەڵاتدار و دانایە .

جا لەبەر ئەوەی پلە و بایەخی **(یەكخوا پەرستی)** ئاوەهایە پێویستە لەسەر هەموو موسڵمانێك كەوا گرنگی و بایەخی پێبدات بە فێربوونی و فێركردنی و تێفكران تێیدا و باوەڕپێبوونی بۆ ئەوەی دین و ئاینەكەی بنیات بنێت لەسەر بنەمایەكی ڕاست و دڵنیا و ئارام و ملكەچبوون ، وە بەختەوەر و دڵشاد بێت بە بەروبووم و دەرئەنجامەكانی .

دانەر

ئاینی ئیسلام

ئاینی ئیسلام : ئەو ئاینەیە کەوا خوا پێغەمبەر (موحەمەدی ﷺ) پـێ نـاردووە و هـەموو ئاینـەکانی پـێ کۆتـایی هێنـاوە و کـاملّی کـردووە بـۆ بەندەکانی و نیعمەتی خۆیی پێ تەواو کردووە بە سەریاندا ، ڕازیش بووە ببێت بە ئاینیان ، وە لە هیچ کەسێك هیچ ئاینێکی تر قەبولّ ناکات جگـە لە ئاینی ئیسلام نەبێت .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾﴾ [الأحزاب] .

واتە : موحەمەد باوکی هیچ یـەکێك لـە پیـاوانی ئێـوە نـەبووە بـەڵکو پێغەمبـەری خوایـە و کۆتاهێنـەری پێغەمبەرانـە ، وە خـوا زانیـاری بـە هەموو شتێك هەیە .

وە فەرموویـــــەتی : ﴿ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًاۚ ﴿٣﴾﴾ [المائدة] .

واتە : ئەمڕۆ من دینەکەتانم بۆ کاملٚ کرد و نیعمەتی خۆمم

بە تەواوی دابەسەرتانا و بە ئیسلامیش ڕازی بووم ببێت بە دین و ئاینتان.

وە فەرموویەتی : ﴿ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ﴿١٩﴾ ﴾ [آل عمران]

واتە : بەڕاستی ئاین لە لای خوا بریتییە لە ئیسلام .

وە فەرموویەتی : ﴿ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە : هەرکەسێك بەدوای هەر ئاینێکی تردا بگەڕێت جگە لە ئیسلام ئەوا لێی قەبوڵ ناکرێت و ئەو کەسەش لە ڕۆژی دوایدا لە دۆڕاو و زەرەرمەندانە .

وە خوای پایەبەرز لەسەر هەموو خەڵکی فەرزکردووە کەوا بە پێی ئاینی ئیسلام دینداری بۆ بکەن ، بۆیە قسە لەگەڵ پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) دەکات و دەفەرموێت : ﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ

إِلَيۡكُمۡ جَمِيعًا ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحۡيِۦ
وَيُمِيتُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِ ٱلنَّبِيِّ ٱلۡأُمِّيِّ ٱلَّذِي يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ
وَكَلِمَٰتِهِۦ وَٱتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ [الأعراف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ ئەی خەڵکینە من پێغەمبەری خوام بۆ ئێوە هەر هەمووتان ئەو خوایەی کەوا موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی ئەوە ، هیچ پەرستراوێك نیيە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت ، مردوو زیندوو دەکاتەوە و زیندوویش دەمرێنێت لە بەر ئەمە باوەڕ بێنن بە خوا و پێغەمبەرە هەواڵپێدراوە نەخوێندەوارەکەی کەوا باوەڕی هەیە بە خوا و وتەکانی و ئێوەش شوێنی بکەون بەڵکو هیدایەت دراوبن .

وە لە (صحيح مُسلم)**دا هاتووە** (أبو هريرة ﵁) **لە پێغەمبەرەوە** (ﷺ) **دەگێڕێتەوە کەوا فەرموویەتی :** ((وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لاَ يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الأُمَّةِ يَهُودِيٌّ وَلاَ نَصْرَانِيٌّ ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ إِلاَّ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ))[١].

---

[١] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب وجوب الإيمان برسالة نبينا محمد ﷺ رقم : (٣٨٤) .

واتە : سوێند بەو خوایەی کە گیانی منی بەدەستە هیچ کەسێك نییە لەم ئوممەتەدا هاتنی من ببیسێت (واتە ئاینی ئیسلامی پێبگات) : جوولەکە بێت یاخود گاوور ئەنجا بمرێت و باوەڕی بەو ئاینە نەهێنابێت کەوا منی پێنێردراوە ئیللا ئەو کەسە دەبێتە خەڵکی ئاگری دۆزەخ .

وە باوەڕبوون پێی بریتییە لە : بەڕاست زانینی ئەو ئاینەی کە پێی هاتووە لەگەڵ قەبوڵ کردن و ملکەچ بووندا ، نەك تەنها بەڕاست زانین ، لەبەر ئەمە (أبو طالب)ی مامی پێغەمبەر (ﷺ) باوەڕدار نەبوو بە پێغەمبەر (ﷺ) لەگەڵ بەڕاست زانینی ئەو ئاینەش کە پێی هاتبوو ، وە لەگەڵ شایەتی دانیشی بەوەی کەوا باشترینی ئاینەکانە .

وە ئاینی ئیسلام : هەموو ئەو بەرژەوەندیانەی تێدایە کەوا لە ئاینەکانی پێشوودا هەبووە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو تایبەتمەندی و چاکەیەی تێدایە کەوا شیاو و گونجاوە بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك ، خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دەفەرموێت :

﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ ﴿٤٨﴾ ﴾ [المائدة] .

واتە : ئێمە قورئانمان دابەزاندووە بۆ تۆ بە حەق و ئەو کتێبانەی پێش خۆی بەڕاست دەخاتەوە و هەموو ئەو بەرژەوەندیانەشی تێدایە کەوا لە کتێبەکانی پێشوودا هەبووە و زاڵیشە بەسەر هەموویاندا .

وە مەبەست لە شیاوێتی ئاینی ئیسلام بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك ئەوەیە کەوا دەستگرتن بە ئاینی ئیسلامەوە بەرژەوەندیەکانی ئوممەت ڕەد ناکاتەوە لە هەر کات و شوێنێکدا بێت ، بەڵکو چاکێتی ئوممەتی پێوە بەندە ، وە ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کەوا ئیسلام ملکەچە بۆ هەموو کات و شوێن و ئوممەتێك هەروەکو هەندێك لە خەڵك دەیانەوێت .

ئاینی ئیسلام : ئاینی حەق و ڕاستیە کەوا ئەگەر هەر کەسێك بەڕاستی دەستی پێوەبگرێت ئەوا خوا ئەوەی بۆ مسۆگەر دەکات کەوا سەری بخات و زاڵی بکات بەسەر جگە لە خۆیدا ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوۡ كَرِهَ ٱلۡمُشۡرِكُونَ ﴿٩﴾ ﴾ [الصف] .

واتە : ئەو خوایەی کەوا پێغەمبەرەکەی ناردووە بە هیدایەت (زانستی بەسوود) و دینی حەق (کردەوەی چاك) بۆ ئـەوەی سەریبخـات بەسـەر هەمـوو ئاینەکـاندا ئەگەر چی

هاوەڵبڕیاردەرەکانیش پێیان ناخۆش بێت .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسۡتَخۡلِفَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ كَمَا ٱسۡتَخۡلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمۡ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرۡتَضَىٰ لَهُمۡ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعۡدِ خَوۡفِهِمۡ أَمۡنٗاۚ يَعۡبُدُونَنِي لَا يُشۡرِكُونَ بِي شَيۡـٔٗاۚ وَمَن كَفَرَ بَعۡدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ٥٥﴾ [النور] .

واتـە : خـوا بـەڵێنی داوە بـەو کەسـانەی کـە باوەڕیـان هێنـاوە و کـردەوەی چـاکە ئـەنجام دەدەن کـەوا جێنشـینیان بکـات لـە زەویـدا هەروەکو چۆن ئەوانەی پێش ئەوانی جێنشـین کـرد ، وە ئـەو ئاینەشـیان بۆ جێگیر و بەرقەرار کات کەوا پـێی ڕازی بووە بۆیان و ترسەکەشیان بۆ بگۆڕێتەوە بە ئەمن و ئاسایش بوون بۆ ئەوەی من بە تەنها بپەرستن و بە

هیچ شتێك هاوەڵ و شیرك ئەنجام نەدەن بۆم ، وە هەر کەسێك لە دوای ئەوە بێباوەڕی بکات ئەوا ئەوانە فاسق و لە ڕێدەرچوون .

وە **ئاینی ئیسلام** : **بیروباوەڕ و شەریعەتە** (واتە : لەگەڵ ئەوەدا کە بیروباوەڕە لە هەمان کاتدا دەستوری بەڕێوەبردنی ژیانیشە) ، وە کاملێشە لە بیروباوەڕ و هەموو بڕیارەکانیدا :

١ ـ فەرمان دەکات بە یەکتاپەرستی خوای گەورە ، وە ڕێگری دەکات لە شیرك و هاوەڵبڕیاردان بۆ خوا .

٢ ـ فەرمان دەکات بە ڕاستگۆیی ، وە ڕێگری دەکات لە درۆکردن .

٣ ـ فەرمان دەکات بە دادپەروەری ، وە ڕێگری دەکات لە ستەم کردن ، وە دادپەروەری بریتی‌یە لە یەکسانی لە نێوان شتە هاوشێوەکان و جیاکردنەوەی نێوان شتە جیاوازەکان ، وە دادپەروەری بریتی نی‌یە لە یەکسانیەکی ڕەها هەروەکو چۆن هەندێك لە خەڵك دەریدەبڕن لە کاتێکدا کە دەڵێن : ئاینی ئیسلام ئاینی یەکسانیە بە ڕەهایی ، چونکە بەڕاستی یەکسانی لە نێوان شتە جیاوازەکاندا ستەمە و ئاینی ئیسلامی پێ نەهاتووە و دەست خۆشیش لە ئەنجامدەری ئەم کارە ناکرێت .

٤ ـ فەرمان دەكات بە دڵپاكی و سەرڕاستی و ئەمانەت پارێزی ، وە ڕێگری دەكات لە ناپاكی و خیانەت كردن .

٥ ـ فەرمان دەكات بە وەفاداری و پەیمان پارێزی ، وە ڕێگری دەكات لە غەدر كردن و ناپاكی و پەیمان شكاندن و بێوەفایی .

٦ ـ فەرمان دەكات بە چاكە كردن لەگەڵ باوك و دایكدا ، وە ڕێگری دەكات لە ئەزێت و ئازار دانیان .

٧ ـ فەرمان دەكات بە گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی ، وە ڕێگری دەكات لە پچڕاندنی ئەو پەیوەندیە .

٨ ـ فەرمان دەكات بە چاكەكاری لەگەڵ دراوسێدا ، وە ڕێگری دەكات لە خراپەكاری لەگەڵیاندا .

بەگشتی دەڵێم : بەڕاستی ئیسلام فەرمان دەكات بە هەموو ڕەوشتێكی بەرز و چاك ، وە ڕێگری دەكات لە هەموو ڕەوشتێكی سووك و خراپ .

وە فەرمان دەکات بە هەموو کردەوەیەکی چاك ، وە ڕێگری دەکات لە هەموو کردەوەیەکی خراپ .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ وَٱلۡإِحۡسَٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَيَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ وَٱلۡبَغۡيِۚ يَعِظُكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ٩٠﴾ [النحل] .

واتە : بەڕاستی خوا فەرمان دەکات بە دادپەروەری و چاکەکاری و بەخشینی ماڵ بە خزمانی نزیك و ڕێگریش دەکات لە خراپەکاری و تاوان و ستەم ، بەمە ئامۆژگاریتان دەکات بۆ ئەوەی بیربکەنەوە .

❁ ❁ ❁

پایەکانی ئیسلام

پایەکانی ئیسلام : بریتییە لەو بنچینانەی کەوا ئاینی ئیسلامی لەسەر بنیات نراوە و بریتییە لە پێنج پایە کە باسکراون لەو فەرموودەیەی کە (ابن عمر رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) دەیگێڕێتەوە کەوا فەرموویەتی : ((بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسَةٍ : عَلَى أَنْ يُوَحَّدَ اللَّهُ ـ وفي رواية : عَلَى خَمْسٍ ـ : شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدَاً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ ، وَالْحَجِّ)) ، فَقَالَ رَجُلٌ : الْحَجِّ وَصِيَامِ رَمَضَانَ ، قَالَ : لَا ، ((صِيَامِ رَمَضَانَ وَالْحَجِّ)) هَكَذَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (ﷺ)[2].

واتە : ئیسلام بنیات نراوە لەسەر پێنج پایە : لەسەر ئەوەی کەوا خوا بە تەنها بپەرسترێت ـ وە لە ریوایەتێکی تردا هاتووە : شایەتیدان بەوەی کەوا هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا ، وە بەڕاستی (مُحَمَّد ﷺ) عەبد و پێغەمبەری خوایە ، و ئەنجامدانی نوێژ ، و زەکات دان ، و ڕۆژووی ڕەمەزان ، و حەج کردن ، پیاوێك وتی : حەج

---

[2] رواه البخاري ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان وقول النبي ﷺ : "بُنِيَ الإسلام على خمس" ، رقم : (٨) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب بيان أركان الإسلام ودعائمه العظام ، رقم : (١١١) .

کـــردن و ڕۆژووی ڕەمـــەزان ، (ابن عمر) فـــەرمووی : نـــەخێر ، ڕۆژووی ڕەمەزان و حەج کردن ، بەم شێوە بیستوومە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) .

١ ـ شـایەتیدان بـەوەی کـەوا **هـیچ پەرســتراوێك نـیـە شایســتەی پەرستن بێت جگە لە خوا** ، **وە بەڕاستی** (مُحَمَّد ﷺ) **عەبـد و پێغەمبـەری خوایە** : بریتییە لە باوەڕێکی یەکلا و بێگومـان کـەوا بـە شـایەتیدان بـە زمان دەریدەبڕێت ، ئەوەندە یەکلا و بێگومانە لەو باوەڕەیدا وەکو بڵێـی بە چاو دەیبینێت ، وە ئەم شایەتیدانە کراوە بە یەك پایە لەگەڵ ئـەوەی کە شایەتی پێدراو لە دانەیەك زیاترە :

ئەمەش یان لەبەر ئەوەیە کەوا پێغەمبەر (ﷺ) ڕاگەیەنـەرە لـە لایـەن خوای گەورەوە ، ئەوا شایەتیدان بۆی بە عەبدایەتی و پێغەمبەرایەتی لـە تەواوکەری شایەتیدانە بەوەی کە **هـیچ پەرســتراوێك نـیـە شایســتەی پەرستن بێت جگە لە خوا** .

وە یان لەبەر ئەوەیە کـەوا ئـەم دوو شـایەتی دانـە بنچینە و بنـەمای ڕاست و دروستێتی و قەبوڵکردنی کردەوەکانە ، چونکە هیچ کردەوەیەك

ڕاست و دروست نییە و قەبوڵیش ناکرێت ئیللا بە نیەت پاکی بۆ خوای گەورە و شوێنکەوتنیش بۆ پێغەمبەرەکەی (ﷺ) نەبێت :

چونکە بە (نیەت پاکی بۆ خوای گەورە / الإخلاص لله) شایەتی (**هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا**) بە دی دێت ، وە بە (شوێنکەوتن بۆ پێغەمبەرەکەی ﷺ) شایەتی (**بەڕاستی** مُحمَّد ﷺ **عەبد و پێغەمبەری خوایە**) بە دی دێت .

وە لە بەرهەمەکانی ئەم شایەتومانە گەورەیە : ئازادکردنی دڵ و دەروونە لە بەندایەتی کردن بۆ دروستکراوەکان و هەروەها لە شوێنکەوتنیش بۆ جگە لە پێغەمبەران .

٢ ـ وە ئەنجامدانی نوێژ بە ڕێکوپێکی بریتییە لە : پەرستنی خوای گەورە بە کردنی نوێژەکان لەسەر شێوازێکی ڕێك و ڕاست و بەردەوام و تەواو و کامڵ لە ڕووی کاتەکان و شێوەی ئەنجامدانیەوە .

وە لە بەرهەمەکانی نوێژ کردن : فراوان بوونی سنگ و ئۆقرەگرتنی چاو و ڕێگری کردن لە خراپەکاری و تاوان .

٣ ـ زەكاتدان بریتـیـیـە لـە : پەرسـتنی خـوای گـەورە بـە بەخشـینی ئەندازەی واجب كراو لەو ماڵانەدا كەوا حەقی زەكاتی تێدایە .

وە لە بەرهەمەكانی زەكاتدان : پاك كردنەوەی دەروونە لـە ڕەوشـتی سوكی ڕەزیلی و چاوچنۆكی ، هەروەها پڕكردنەوەی پێداویسـتی ئیسـلام و موسڵمانان .

٤ ـ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بریتیـیە لە : پەرستنی خوای گـەورە بـە خۆگرتنەوە لە بەتاڵكەرەوەكانی ڕۆژوو لە ڕۆژی ڕەمەزاندا .

وە لە بەرهەمـەكانی ڕۆژوو : ڕاهێنـانی دەروونـە لەسـەر وازهێنـان لـە شتە خۆش و خوازراوەكان بە مەبەستی دەستخستنی ڕەزامەنـدی خـوای گەورە .

٥ ـ حەج كردنی ماڵی خوا بریتیـیە لە : پەرسـتنی خـوای گـەورە بـە ڕۆیشتن بۆ ماڵە حورمەتگیراوەكەی بۆ ئەنجامدانی دروشمەكانی حەج .

وە لە بەرهەمەكانی حەج كردن : ڕاهێنانی دەروونە لەسەر بەخشـینی توانای ماڵی و جەستەیی لە گوێـڕایەڵـی كردنی خـوای گـەورە ، لـە بـەر ئەمە حەج كردن جۆرێكە لە جیهاد و تێكۆشان لە پێناوی خوای گەورە .

ئەم بەرهەمانەی کە باسمان کردن بۆ ئەم پایە و بنەمایانەی ئیسلام و ئەوانەش کە باسمان نەکردوون ئەم ئوممەتە وا لێدەکات کەوا ببێت بە ئوممەتێکی موسڵمانی پاك و بێگەرد و دینداری ئەنجامبدات بۆ خوا بە دینی حەق و ڕاستی ، وە ڕەفتار بکات لەگەڵ دروستکراوەکانی خوادا بە دادپەروەری و ڕاستگۆیەتی ، چونکە دروشم و ئەحکامە شەرعیەکانی تری جگە لەم پایانە چاك دەبێت بە چاك بوونی ئەمانە ، وە بارودۆخ و حاڵی ئوممەت چاك دەبێت بە چاك بوونی باری ئاینی ئوممەت ، وە بە ئەندازەی لە دەست چوونی چاکێتی باری ئاینی ئوممەت چاکێتی و باش بوونی حاڵ و بارودۆخی لە دەست دەچێت و دەفەوتێت .

جا هەر کەسێك دەیەوێت ئەمەی بۆ ڕوونببێتەوە ئەوا با ئەم ئایەتانە بخوێنێتەوە :

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَـٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَـٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَـٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَـٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾

﴿أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : بەڕاستی ئەگەر خەڵکی شار و دێهاتەکان باوەڕبێنن و لە خوا بترسن و خۆپارێزی بکەن لە تاوان ئەوا ئێمە دەرگاکانی خێر و فەڕی ئاسمان و زەوییان بۆ دەکەینەوە بەلاّم ئەوان حەق و ڕاستیان بە درۆخستەوە و باوەڕیان پێیی نەهێنا بۆیە ئێمەش لەناویانمانبرد بە هۆی کردەوەکانی خۆیانەوە ، ئایا خەڵکی شار و دێهاتەکان دڵنیان لەوەی کەوا لە شەودا سزامان نایانگرێتەوە لە کاتێکدا کە خەوتوون ؟ یان ئایا خەڵکی شار و دێهاتەکان دڵنیان لەوەی کەوا لە کاتی چێشتەنگاودا سزامان نایانگرێتەوە لە کاتێکدا کە یاری دەکەن ؟ ئایا ئەوان دڵنیان لە مەکری خوا بەڕاستی کەس دڵنیا نییە لە مەکری خوا ئیللا خەڵکانێکی خەسارۆمەند نەبن .

وە با بڕوانێتە مێژووی خەڵکانی ڕابردوو ، چونکە بەڕاستی مێژوو پەند و ئامۆژگاریيە بۆ خاوەن بیروهۆشەکان ، وە چاو ڕۆشنیيە بۆ ئەوانەی کەوا پەردە سەر دڵی نەگرتوون ، خواش یارمەتیدەرە .

بنەماكانی بیروباوەڕی ئیسلامی

ئاینی ئیسلام ـ وەك لە پێشەوە باسمان كرد ـ بریتی‌یە لە بیروباوەڕ و شەریعەت ، وە ئاماژەشمان كرد بۆ هەندێك لە دروشمەكانی و باسی ئەو پایانەی ئیسلامیشمان كرد كەوا بە بنچینە و بنەمای هەموو دروشم و ئەحكامەكانی تر دادەنرێن .

بنەماكانی بیروباوەڕی ئیسلامی بریتین لە : باوەڕبوون بە خوا و فریشتەكانی و كتێبەكانی و پێغەمبەرانی و ڕۆژی دوایی و قەدەر بە خێر و شەڕیەوە .

وە قورئان و فەرموودەكانی پێغەمبەر (ﷺ) بەڵگەن لەسەر ئەم بنەمایانە .

خوای گەورە لە كتێبەكەیدا فەرموویەتی : ﴿لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّۦنَ ﴿١٧٧﴾﴾ [البقرة] .

واتە : چاکە بەوە نی‌یە کەوا ڕوو بکەن لە ڕووەو ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا بەلکو چاکە بەوەیە کە باوەڕت هەبێت بە خوا و ڕۆژی دوایی و فریشتەکان و کتێبەکان و پێغەمبەران .

خوای گەورە سەبارەت بە قەدەریش فەرموویەتی : ﴿إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَٰهُ بِقَدَرٖ ٤٩ وَمَآ أَمۡرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٞ كَلَمۡحِۭ بِٱلۡبَصَرِ ٥٠﴾ [القمر] .

واتە : ئێمە هەموو شتێکمان دروست کردووە بە قەدەر و ئەندازە ، وە فەرمانی ئێمە تەنها یەك فەرمانە وەك چاوتروکانێك وایە .

وە لە فەرموودەکانی پێغەمبەریشدا (ﷺ) پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە وەلامی (جبریل)دا کاتێك کە پرسیاری لێکرد سەبارەت بە ئیمان فەرمووی : ((الإِيمَانُ : أنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ))[٣].

---

[٣] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب بيان الإيمان والإسلام والإحسان ، رقم : (٩٣) .

واتە : ئیمان بریتی‌یە لەوەی کە : باوەڕ بێنیت بە خوا و فریشتەکانی و کتێبەکانی و پێغەمبەرانی و ڕۆژی دوایی و باوەڕ بێنیت بە قەدەر بە خێر و شەڕیەوە .

باوەڕ بوون بە خوای گەورە

باوەڕبوون بە خوای گەورە چوار بوار دەگرێتەوە :

بواری یەکەم : باوەڕبوون بە بوونی خوای گەورە :

بەڵگەیش لەسەر بوونی خوای گەورە بریتی‌یە لە : فیترەت و عەقڵ و شەرع و هەست پێکردن :

١ ـ بەڵگەی فیترەت لەسەر بوونی خوای پاك و بێکەموکوڕی ئەوەیە کە : بەڕاستی هەموو دروستکراوێك هەمووارکراوە و بەدیهێنراوە لەسەر باوەڕبوون بە خوای بەدیهێنەر و دروستکاری بە بێ بیرلێکردنەوە یان فێرکردنی پێش وەخت ، وە لاش نادات لە خواستراوی ئەم فیترەتە ئیللا کەسێك نەبێت کەوا شتێك هاتبێت بەسەر دڵیدا کە لەم ڕاستی‌یە لایدابێت

و گۆڕیبێتی ، ئەمەش لەبەر فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) : ((مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلاَّ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ))[٤].

واتە : هیچ منداڵێك نی‌یە لە دایك ببێت ئیللا لەسەر فیترەت* لە دایك دەبێت ، دوای ئەوە باوك و دایكی دەیكەن

بە جوولەكە یان بە گاور یان بە ئاگرپەرست .

٢ ـ بەڵگەی عەقڵ لەسەر بوونی خوای گەورە ئەوەیە :

كەوا ئەم دروستكراوانە ئەوانەی ڕابوردوو و ئەوانەی داهاتوویشیان پێویستە بەدیهێنەرێك هەبێت كەوا دروستیانی كردبێت و هێنابێتیانە دی ، چونكە مومكین نی‌یە كە خۆیان خۆیانیان بەدیهێنابێت ، وە مومكینیش نی‌یە كە بە ڕێكەوت بەدیهاتبێتن .

مومكین نی‌یە كە خۆیان خۆیانیان بەدیهێنابێت : لەبەر ئەوەی شت خۆی خۆی دروست ناكات چونكە ئەو شتە لە پێش بەدیهاتنی و هەبوونی نەبوو (عەدەم) بووە جا چۆن دەبێت بەدیهێنەر و دروستكار بێت ؟!

---

[٤] رواه البخاري ، كتاب الجنائز ، باب ما قيل في أولاد المشركين ، رقم : (١٣١٩) .

* فیترەت واتە : خواناسی و ئیسلامەتی .

وە مومكینیش نییە كە بە ڕێكەوت بەدیهاتبێتن : لەبەر ئەوەی هەموو بەدیهێنراوێك پێویستە بەدیهێنەرێكی هەبێت ، وە چونكە هەبوونی ئەم دروستكراوانە بەم شێوازە ڕێكخراوە سەرسوڕهێنەر و یەكخستنە پێكهاتوو و پەیوەندییە یەكگرتووە كە لە نێوان هۆكارەكان و ئەوانەی كە لە پشتیانەوەن هەیە ، وە ئەوەش كە لە نێوان بونەوەران هەندێكیان لەگەڵ هەندێكی تریاندا هەیە ڕێگر دەبێت ڕێگرتنێكی یەكلایی كەوا بوونیان بە ڕێكەوت بێت ، چونكە ئەوەی كە بە ڕێكەوت دێتە بوونەوە ڕێكخراو نییە لە بنچینەی هەبوونیەوە جا چۆن ڕێكخراو دەبێت لە كاتی مانەوە و پێشكەوتنیدا ؟!

وە ئەگەر مومكین نەبێت ئەم دروستكراوانە خۆیان خۆیانیان بەدیهێنابێت ، وە بە ڕێكەوتیش بەدینەهاتبێتن ، ئەوا تەنها ئەوە دەمێنێتەوە كە بەدیهێنەرێكیان هەبێت ئەویش خوای پەروەردگاری هەموو جیهانە .

وە خوای گەورە ئەم بەڵگە عەقڵی و یەكلاكەرەوەییەی باس كـردووە لەوێـدا كـە فەرموویـەتی : ﴿ أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ٣٥ ﴾ [الطور] .

واتە : ئایا ئەو دروستكراوە بێباوەڕانە بە بێ هیچ دروست كراون یان خۆیان بەدیهێنەر و دروستكاری خۆیانن ؟*

كەواتــە ئــەو بێباوەڕانــە دروســت نــەكراون بــە بــێ دروســتكار و بەدیهێنەر ، وە خۆشیان خۆیـان دروسـت نـەكردووە ، بۆیـە تـەنها ئـەوە دەمێنێتەوە كەوا دروستكار و بەدیهێنەریان خوای كار پڕبەرەكەت و پایە بەرز بێت ، لەبەر ئەمە كاتێـك (جبير بن مطعم ﷺ) گـوێی لـە پێغەمبـەر

---

* بێگومان نە ئەوەیانەتانێ كە بێ هیچ دروست كرابێتن چونكە عەقڵ هەرگیز تەصەوری ئـەوە ناكـات كەوا شتێك لە خۆڕا و بەبێ بەدیهێنەر دروست بوو بێت و هاتبێتە بوونەوە ، بەڕاستی ئەمە مەحاڵە !

وە نە ئەوەشیانە كەوا خۆیان خۆیانیان دروست كردبێت چونكە بە هەمان شێوە عەقـڵ هەرگیز تەصەوری ئەوە ناكات كـەوا دروسـتكراوێك كـە خـۆی لـە خۆیـدا دروسـتكراوە بتوانێـت خـۆی دروست بكات ، بەڕاستی ئەمە مەحاڵە !

كەواتـە دەبێـت كەسـێك هـەبێت ئـەو دروسـتكراوانەی دروسـت كردبێـت كـە بریتیـیە لـە خـوای بەدیهێنەر و خولقێنەری هەموو بوونەوەر و دروستكراوەكان .

(ﷺ) بوو سورەتی (الطور)ی دەخوێندەوە و گەیشتە ئەم ئایەتانە کە خوای گەورە فەرموویەتی :

﴿ أَمْ خُلِقُوا۟ مِنْ غَيْرِ شَىْءٍ أَمْ هُمُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا۟ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ ٱلْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ ﴾ [الطور] .

واتە : ئایا ئەو بێباوەڕانە لە هیچەوە دروست کراون یان خۆیان دروستکارن و خۆیان دروست کردووە ؟ یان ئاسمانەکان و زەویان دروست کردووە ؟ ئەوان دەزانن ئەمانە هیچیان وا نیە و تەنها خوا بەدهێنەریانە بەڵام دڵنیا نا بن ، ئایا خەزێنەکانی ڕەحمەتی خوا لای ئەوانە یان ئەوان دەسەڵاتیان هەیە بەسەر دروستکراوەکانی خوادا ؟ بێگومان نە هیچیان بە دەستە و نە دەسەڵاتیشیان بەسەر دروستکراوەکانی خوادا هەیە .

(جبیر ﷺ) کاتێك گوێی لەم ئایەتانە بوو بێباوەڕ و موشریك بوو لەگەڵ ئەوەشدا وتی : نزیکبوو دڵم بفڕێت ، وە ئەوەش سەرەتای جێگیر بوونی ئیمان بوو لە نێو دڵمدا[٥] .

با نموونەیەك بهێنینەوە کە ئەمەمان بۆ ڕوون بکاتەوە :

بەڕاستی ئەگەر کەسێك باسی باڵاخانەیەکی بەرزت بۆ بکات ، کە چواردەور درابێت بە چەندین باخچە ، وە چەندین ڕووبار بە نێویدا بڕوات ، وە پڕ کرابێت بە چەندین فەرش و ڕاخراو ، وە ڕازێنرابێتەوە بە جۆراوجۆرترین شتی ڕازاوە لە بنەماکانی و تەواوکەرەکانی ، ئەنجا ئەو کەسە پێت بڵێت : بەڕاستی ئەم باڵاخانەیە و ئەوەشی کە تێیدا هەیە لە کاملێتی خۆی خۆیی بەدیهێناوە ! یان هەروا بە ڕێکەوت هاتووەتە بوونەوە بە بێ بەدیهێنەر ! ئەوا تۆ دەستپێشخەری دەکەیت لە نکۆڵی کردنی ئەو قسەیە و بە درۆی دەزانیت ، وە ئەو قسەیەی بە قسەیەکی گێلانە دەژمێریت ، ئایا دوای ئەوە دەبێت ئەم گەردوونە فراوانە : بە زەوی و ئاسمان و ئەستێرەکان و بوارەکان و ڕێکخستنە سەیرە زۆر

---

[٥] رواه البخاري مفرقاً ، كتاب التفسير ، باب تفسير سورة الطور ، رقم : (٤٥٧٣) .

جوان و سەرسوڕهێنەرە خۆی خۆیی بەدیهێنابێت یان بە ڕێکەوت هاتبێتە بوونەوە بە بێ بەدیهێنەر ؟!

٣ ـ بەڵگەی شەرع لەسەر بوونی خوای گەورە ئەوەیە :

کەوا هەموو کتێبە ئاسمانییەکان ئەمە دەردەبڕن و ئاشکرای دەکەن ، وە ئەوەی کە پێی هاتوون لە حوکمە دادپەروەریانەکان کەوا بەرژەوەندییەکانی بوونەوەر دەگرنە خۆیان بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەوا لە لایەن پەروەردگارێکی دانا و زانا بە بەرژەوەندییەکانی دروستکراوەکانی هاتوون ، وە ئەوەی کە پێی هاتوون لە هەواڵە گەردوونیەکان کەوا ڕۆژگار شایەتی دا بە ڕاستێتیان بەڵگەیە لەسەر ئەوەی کەوا ئەو کتێبانە لە لایەن پەروەردگارێکی بەتوانا بەسەر بەدیهێنانی ئەوانەی کە هەواڵی پێداون هاتوون .

٤ ـ بەڵگەی هەست پێکردن لەسەر بوونی خوای گەورە لە دوو ڕووەوەیە :

یەکەمیان : بەڕاستی ئێمە ئەوەندە دەبیستین و دەبینین لە وەڵامدانەوەی پاڕانەوەی ئەوانەی کەوا لە خوا دەپاڕێنەوە ، وە لە

فریاکەوتنی داماو و لێقەوماوەکان کەوا بەڵگەیەکی یەکلایکەرەوە بن لەسەر بوونی خوای گەورە ، خوای پاك و بێکەم و کورِی فەرموویەتی :

﴿وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ ﴿٧٦﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : وە لە پێشەوە نوح بانگی کردین ئێمەش وەڵامیان دایەوە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَٱسْتَجَابَ لَكُمْ ﴿٩﴾﴾ [الأنفال] .

واتە : لە کاتێکدا کە ئێوە داوای فریاکەوتنتان دەکرد لە خوای پەروەردگارتان و ئەویش وەڵامی دانەوە و فریاتان کەوت .

وە لە (صحيح البخاري)دا هاتووە (أنس بن مالك ﵁) فەرموویەتی : ((إنَّ أعرابياً دخل يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالنَّبِيُّ (ﷺ) يَخْطُبُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَ الْمَالُ ، وَجَاعَ الْعِيَالُ ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ ودعا ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً ، فَثَارَ السَّحَابُ أَمْثَالَ الْجِبَالِ ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ (ﷺ) .

وفي الْجُمُعَةِ الأُخْرَى : قَامَ ذَلِكَ الأَعْرَابِيُّ أَوْ غَيْرُهُ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ تَهَدَّمَ الْبِنَاءُ ، وَغَرِقَ الْمَالُ ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا ، فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إِلاَّ انْفَرَجَتْ))[٦] [صحيح البخاري رقم : (٨٩١)] .

واتە : پیاوێکی دەشتەکی لە ڕۆژی جومعەدا هاتە ژوورەوە لە کاتێکدا کە پێغەمبەر (ﷺ) وتاری دەخوێندەوە ، ئەنجا وتی : ئەی پێغەمبەری خوا سەروەت و سامانمان تیاچو ، خێزانمان برسی بوو ، کەواتە لە خوا بپاڕێرەوە بۆمان ، پێغەمبەریش (ﷺ) هەردوو دەستی بەرز کردەوە و لە خوا پاڕایەوە ، وە هیچ پەڵە هەورێکمان نەدەبینی بە ئاسمانەوە ، جا کوتوپڕ پەڵە هەور بڵاوەی کرد و تەقیەوە لە شێوەی شاخەکان ، وە پێغەمبەر (ﷺ) لە مینبەرەکەی دانەبەزیە خوارەوە تاوەکو بینیم باران بە ڕیشیدا دەچۆڕایە خوارەوە .

وە لە جومعەی دووەمدا هەمان پیاوی دەشتەکی یان کەسێکی تر هەستا و وتی : پێغەمبەری خوا خانووەکان ڕووخان ، ماڵ و سامان لە

---

[٦] رواه البخاري ، كتاب الجمعة ، باب الاستسقاء في الخطبة يوم الجمعة ، رقم : (٨٩١) .

نێو ئاودا نقوم بوون ، کەواتە لە خوا بپاڕێرەوە بۆمان ، پێغەمبەریش (ﷺ) هەردوو دەستی بەرز کردەوە و وتی : خوایە بیبارێنە بەسەر دەوروبەرماندا نەك بەسەر سەرماندا ، جا ئاماژەی نەدەکرد بۆ هەر لایەکی هەورەکە ئیللا بەو لایەدا دەتەقیەوە .

وە بەردەوام وەڵامدانەوەی پاڕانەوەی ئەوانەی کەوا لە خوا دەپاڕێنەوە شتێکی بینراوە تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان ، ئەوەش بۆ کەسانێك کە بەڕاستی هانا بۆ لای خوای گەورە ببەن ، وە مەرجەکانی وەڵامدانەوەی دوعا لە خۆیاندا جێبەجێ بکەن .

ڕووی دووەمیان : بەڕاستی نیشانەی پێغەمبەران کە ناو نراون بە (المعجزات) و خەڵك دەیانبینن یان دەیانبیستن ، بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوەن لەسەر هەبوونی ئەو کەسەی کە ناردوونی ، ئەویش خوای گەورەیە ، چونکە ئەوانە شتانێکن بەدەر لە توانای مرۆڤ ، خوای گەورە بەڕێیان دەکات و بە دیان دەهێنێت بۆ ئەوەی ببنە پشتگیرییەك و سەرخستنێك بۆ پێغەمبەرانی .

نموونـەی ئەمـە : نیشـانەی پێغەمبـەر (موسی ﷺ) كاتێـك كـە خـوای گەورە فەرمانی پێكرد بەوەی كە بە گۆچانەكەی بدات لە دەریاكە ، ئـەویش لـێیدا ، ئـەنجا دوانـزە ڕێگـای وشـكی لـێ تەقیـەوە و ئـاو بـە نێویانـدا كەوتـە ڕێ وەكـو شـاخەكان ، خـوای گـەورە فەرموویـەتی :

﴿فَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡبَحۡرَۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرۡقٖ كَٱلطَّوۡدِ ٱلۡعَظِيمِ ٦٣﴾ [الشعراء] .

واتە : سروشمان نارد بۆ موسا كەوا بە گۆچانەكەت بدە لـە دەریاكـە ئەویش لـێیدا ، ئـەنجا دەریاكـە تەقیـەوە بـۆ دوانـزە تەپۆڵكـە كـە هـەر تەپۆڵكەیەكیان وەكو شاخێكی گەورە وابوو .

نموونـەی دووەم : نیشـانەی پێغەمبـەر (عیسی ﷺ) كـەوا مـردووی زیندوو دەكردەوە و لە گۆڕەكانیان دەریانی دەهێنایە دەرەوە بـە ئیزنـی خـوا ، خـوای گـەورە لەبارەیـەوە فەرموویـەتی : ﴿وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ ٤٩﴾ [آل عمران] .

واتە : وە مردوو زیندوو دەكەمەوە بە ئیزنی خوا .

وە فەرموویەتی : ﴿وَإِذۡ تُخۡرِجُ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِيۖ ١١٠﴾ [المائدة] .

واتە : وە تۆ مردوو لە گۆڕ دەهێنیتە دەرەوە بە ئیزنی من .

نموونەی سێیەم : نیشانەی پێغەمبەر (محمد ﷺ) کاتێك کەوا قورەیشیەکان لە مەککەدا داوای نیشانەیەکیان لێ کرد ، پێغەمبەریش (ﷺ) ئاماژەی کرد بۆ مانگ ، ئەویش بوو بە دوو لەتەوە و خەڵکیش بینیان ، وە لەم بارەیەوە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ ١ وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةٗ يُعۡرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحۡرٞ مُّسۡتَمِرّٞ ٢﴾ [القمر] .

واتە : ڕۆژی دوایی نزیك بووەتەوە و مانگیش لەت بوو ، وە ئەگەر بێباوەڕەکان نیشانەیەك ببینن پشتهەڵدەکەن و دەڵێن ئەمە سیحرێکی بەردەوامە .

جا ئەم نیشانە هەست پێکراوانە کەوا خوای گەورە بەڕێیان دەکات و بە دییان دەهێنێت بۆ ئەوەی ببنە پشتگیرییەك و سەرخستنێك بۆ پێغەمبەرانی ، بەڵگەیەکی یەکلاکەرەوەن لەسەر هەبوونی خوای گەورە .

بواری دووەم کە باوەڕبوون بە خوای گەورە دەیگرێتەوە :

باوەڕ بوونە بە پەروەردگارێتی خوای گەورە واتە باوەڕبوون بەوەی کە تەنها خوای گەورە پەروەردگارە و نە هاوبەشی هەیە و نە یارمەتیدەر .

وە **پەروەردگار** : ئەوەیە کەوا دروست کردن و خاوەنێتی و بڕیار دانی بە دەست بێت ، جا دروستکار (بەدیهێنەر) نییە تەنها الله نەبێت ، وە خاوەنی ڕەها نییە تەنها الله نەبێت ، وە بڕیاردان بە دەستی کەسەوە نییە تەنها الله نەبێت ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَلَا لَهُ ٱلۡخَلۡقُ وَٱلۡأَمۡرُۗ ٥٤﴾ [الأعراف] .

واتە : بزانە کەوا دروست کردن و بڕیار دان تەنها بۆ خوایە .

وە فەرموویـــــــــــەتی : ﴿ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡ لَهُ ٱلۡمُلۡكُۚ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ مَا يَمۡلِكُونَ مِن قِطۡمِيرٍ ١٣﴾ [فاطر] .

واتە : ئەوە خوای پەروەردگارتانە کەوا موڵك هـی ئـەوە و ئەوانـەش کە ئێوە دەیانپەرستن و هاواریان تێدەکەن جگە لـە خـوای پـەروەردگار خـاوەنی توێـژاڵی سـەر ناوکـە خورمـایش نـین و تەنانـەت ئەوەشـیان بـە دەست نی‌یە .

وە نەشـــزانراوە کـــەوا هـــیچ کەســێك لـــە دروســـتکراوەکان نکـــۆڵی (ئینکاری) کردبێت لە پەروەردگارێتی خوای پاك و بێکەم و کوڕی ، ئیللا مەگەر کەسێکی ملنەدەر نـەبێت کـە خۆشـی بـاوەڕی نـی‌یـە بـەوەی کـە دەیڵێت ، هەر وەکو چۆن لە (فیرعەون)ەوە رووی دا ، لە کاتێکدا کـە بـە گەلەکەی خۆیی وت : ﴿أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلۡأَعۡلَىٰ ٢٤﴾ : من پەروەردگاری گـەورەی ئێوەم [النازعات] .

وە (فیرعەون) وتی : ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَـٰهٍ غَيْرِى ﴿٣٨﴾﴾ [القصص] واتە : ئەی خەڵکینە* وا نازانم پەرستراوێکی ترتان هەبێت جگە لە من .

بەڵام ئەمەی (فیرعەون) لە باوەڕپێبوونەوە نەبوو ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴿١٤﴾﴾ [النمل] .

واتە : (فیرعەون و گەلەکەی) لە ڕواڵەتدا دانیان نەنا بە ئایەتەکانی خوا بۆیان و لە ناخیشەوە دڵنیا بوون لێیان کەوا لە لایەن خواوە هاتوون ئەمەش بە هۆی ستەمکاری و خۆبەگەورە زانینیانەوە بوو** .

* وشەی (مَلَأُ) لە زمانی عەرەبیدا بۆ خەڵکێکی تایبەت بە کار دەهێنرێت کە لە زمانی کوردیدا پێیان دەوترێت : (پیاوماقوڵان یان ڕاوێژکاران و پیاوانی دەوروبەری کاربەدەستان) .

** **دوو ڕوونکردنەوەی کورت** :

١ ـ (**جَحَدُوا بِهَا**) واتە : بە زمان نکۆڵیان لێ کرد و دانیان پێدا نەنا ، چونکە (**جَحَدَ**) ئینکاری کرد (**فعلُ اللسان**)ـە کاری زمانە ، بەڵام (**اسْتَيْقَنَتْهَا**) واتە : بە دڵ دڵنیا بوون لێیان ، چونکە (**اسْتَيْقَنَ**) دڵنیا بوو (**فعلُ القلب**)ـە کاری دڵە ، کەواتە فیرعەون و شوێنکەوتەکانی ئینکاری کردنیان بۆ خوا و ئایەتەکانی تەنها بە زمان بووە چونکە ئەوان لە ناخەوە دڵنیا بوون لە هەبوونی خوای پەروەردگار .

وە پێغەمبەر (موسی ﷺ) بە فیرعەونی وت ـ وەك خوای گەورە لێیەوە دەیگێڕێتەوە ـ : ﴿لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَـٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّى لَأَظُنُّكَ يَـٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾﴾ [الإسراء] .

واتە : بەدڵنیاییەوە تۆ دەزانیت ئەم ئایەتانە کەس داینەبەزاندوون ئیللا پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی نەبێت کە بەڵگەن لەسەر ڕاستێتی ئەو بەرنامەیەی کە من پێی هاتووم ، وە بەڕاستی من دڵنیام ئەی فیرعەون کەوا تۆ تیاچوویت و بەر لەعنەتی خوا کەوتویت .

لەبەر ئەمە هاوبەش ئەنجامدەرەکان (موشریکەکان) دانیان دەنا بە پەروەردگارێتی خوای گەورەدا (يُقرُّون بالربوبيَّة) ، لەگەڵ ئەوەشدا

---

[٢] ـ هۆی ئەم ئینکاری کردن و دان پێدا نەنانەی فیرعەون و شوێنکەوتەکانی دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار کە لێرەدا خوای گەورە باسی کردوون : ﴿**ظُلْمًا وَعُلُوًّا**﴾ واتە : بۆ ئەوەی بتوانن ستەم بکەن و خۆیان بەرز ڕاگرن بەسەر خەڵکدا و دەست درێژیان بکەنە سەر ، کەواتە وشەی (**ظُلْمًا**) و (**عُلُوًّا**) بە (مفعول لأجلِهِ) (إعراب) شیدەکرێنەوە ، چونکە ئەگەر بێتوو ئەوان دانیان بە هەبوونی خوادا بهێنایەت ئەوا نەیاندەتوانی ستەم بکەن و خۆیان بەرز ڕاگرن چونکە دەربڕینی باوەڕبوون بە خوا و ستەم کردن و خۆ بەرزڕاگرتن پێکەوە ناگونجێن و نەسازن .

هاوبەشیان بۆ بڕیادەدا لە پەرستراوێتیدا (ويُشركون في الألوهيَّة) خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُل لِّمَنِ ٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلۡ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبۡعِ وَرَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلۡ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيۡءٖ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيۡهِ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِۚ قُلۡ فَأَنَّىٰ تُسۡحَرُونَ ﴿٨٩﴾ ﴾ [المؤمنون] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بە هاوبەشبڕیادەرەکان بڵێ : ئایا زەوی و ئەوەشی کە تێیدا هەیە موڵکی کێن ؟ ﴿٨٤﴾ ئەوانیش دەڵێن : موڵکی خوان ، بڵێ : ئایا ئەی بۆ بیر ناکەنەوە ﴿٨٥﴾ بڵێ : کێ پەروەردگاری حەوت ئاسمانەکەیە و پەروەردگاری عەرشی گەورەیە ﴿٨٦﴾ ؟ ئەوانیش دەڵێن : خوایە ، بڵێ : ئایا ئەی بۆ لە خوا ناترسن و خۆپارێزی ناکەن لە تاوان ﴿٨٧﴾ بڵێ : موڵکی هەموو شتێك بە دەستی کێیە و ڕێگری دەکات

و ڕێگری لێناکرێت ئەگەر ئێوە دەزانن ﴿٨٨﴾ ؟ ئەوانیش دەڵێن : ئەوە بۆ خوایە ، بڵێ : ئایا ئەی بیروهۆشتان بۆ کوێ دەچێت وەکو بڵێی سیحرتان لێکرابێت ؟

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾﴾ [الزخرف] .

واتە : ئەگەر پرسیار بکەیت لە هاوبەش ئەنجامدەرەکان ئایا کێ ئاسمانەکان و زەوی دروست کردووە ؟ بەدڵنیایی دەڵێن : خوای بەدەسەڵات و زانا دروستی کردوون .

وە خوای پاك و بێ کەم و کوڕی فەرموویەتی : ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾﴾ [الزخرف] .

واتە : ئەگەر پرسیار بکەیت لە هاوبەش ئەنجامدەرەکان

ئایا کێ ئێوەی دروست کردووە ؟ بەدڵنیایی دەڵێن : خوا ، ئایا بۆ جگە لە خوا دەپەرستن و بە ناحەق شەریکی بۆ بڕیار دەدەن .

وە بڕیار و فەرمانی خوا بڕیار و فەرمانی گەردوونی و شەرعیش دەگرێتەوە ، جا هەر وەکو چۆن بەڕێوەبەری گەردوونە و فەرمانڕەوایە تێیدا بەوەی کە خۆی ویستی لێی هەبێت بە پێی ئەوەی کە دانایەتی خوا دەیخوازێت ، بە هەمان شێوە فەرمانڕەوایشە تێیدا بە دانانی پەرستشەکان (العبادات) و ئەحکامەکانی مامەڵەکان (المعاملات) بە پێی ئەوەی کە دانایەتی خوا دەیخوازێت ، جا هەر کەسێك لەگەڵ خوای گەورەدا بەرنامەداڕێژێك هەڵبژێرێت لە پەرستشەکاندا یان بڕیاردەرێك هەڵبژێرێت لە بواری مامەڵەکاندا ، ئەوا بەڕاستی ئەو کەسە شەریکی بۆ خوا بڕیارداوە و ئیمانی بە دی نەهێناوە .

بواری سێیەم کە باوەڕبوون بە خوای گەورە دەیگرێتەوە :

باوەڕبوونە بە پەرستراوێتی خوا (الإيمان بألوهيتهِ) ، واتە : باوەڕبوون بەوەی کە بەڕاستی تەنها خوا پەرستراوی حەقە و هاوبەشی نییە ، وە [(الإله) بمعنَى : (المألوه) أي : (المعبود) حُبًّا وتعظيماً] واتە : پەرستراو لەبەر خۆشەویستی و گەورەیی .

خـــوای گـــەورە فەرموویـــەتی : ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : پەرستراوی ئێوە تەنها یەك پەرستراوە هیچ پەرستراوێك نـیـیە شایستەی پەرستن بێت جگە لە ئەو نـەبێت ئـەویش میهرەبـان (خـاوەنی ڕەحمەتێكی فراوانە) و بە بەزەییـیە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾﴾ [آل عمران] .

واتــە : خــوا شــایەتی داوە بــەوەی كــەوا هــیچ پەرســتراوێك نــیـیــە شایســتەی پەرســتن بێــت تــەنها ئــەو نــەبێت هــەروەها فریشــتەكان و زانایانیش شایەتیەكی ڕاوەستاو لەسەر دادپــەروەری ، هــیچ پەرســتراوێك نیـیە شایستەی پەرستن بێت تەنها ئەو نەبێت خوا دەسەڵاتدار و دانایە .

وە هەر كەسێك پەرستراوێك هەڵبـژێرێت لەگـەڵ خـوادا ، بیپەرسـتێت جگـە لـە خــوا ، ئــەوا ئــەو پەرســتراوێتـیـیــە پوچــەڵە ، خــوای گــەورە

فەرموویـــــــــەتی : ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ ﴾ [الحج] .

واتە : ئەوە لەبەر ئەوەیە کەوا بەڕاستی تەنها پەرستراوێتی خوا حەق و ڕاستە ، وە بەڕاستی ئەو پەرستراوانەی کە هاوبەش ئەنجامدەرەکان دەیانپەرستن و لێیان دەپاڕێنەوە جگە لە خوا ئەوە پوچەڵە ، وە بەڕاستی تەنها خوا بەرز و گەورەیە .

وە ناونانیان بە (پەرستراو / خوداوەند) مافی پەرستراوێتیان پێنابەخشێت ، خوای گەورە سەبارەت بە ـ سێ بتە پەرستراوەکان لە لایەن هاوبەش ئەنجامدەرەکانی مەککە و دەوروبەری ـ (ٱللَّٰتَ وَٱلۡعُزَّىٰ وَمَنَوٰةَ) فەرموویەتی : ﴿ إِنۡ هِيَ إِلَّآ أَسۡمَآءٞ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ ﴿٢٣﴾ ﴾ [النجم] .

واتە : ئەمانە هیچ نین تەنها چەند ناوێك نەبێت کەوا ئێوە و باوباپیرانتان ناوتان لێناون و خوا هیچ بەڵگەیەکی لە بارەیانەوە دانەبەزاندووە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (هود علیه السلام) كە بە گەلەكەیی وتووە : فەرموویەتی : ﴿أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسۡمَآءٖ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٖۚ ٧١﴾ [الأعراف] .

واتە : مشتومڕم لەگەڵ دەكەن سەبارەت بە ناوانێك كەوا ئێوە و باوباپیرانتان ناوتان لێناون و خوا هیچ بەڵگەیەكی لە بارەیانەوە دانەبەزاندووە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (یوسف عليه السلام) كە بە دوو هاوەڵی ناو سجنەكەی وتووە : فەرموویەتی : ﴿ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ٣٩ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍ ٤٠﴾ [یوسف] .

واتە : ئایا چەند پەرستراوێكی پەرتەوازە ـ لە نێوان دار و بەرد و گۆڕ و مردوو و خۆر و فریشتە ... هتد ـ باشترن یاخود خوای تەنها و بەدەسەڵات ٣٩ ؟ ئێوە هیچ ناپەرستن جگە لە خوا تەنها چەند ناوێك

نەبێت کەوا ئێوە و باوباپیرانتان ناوتان لێناون و خوا هیچ بەڵگەیەکی لە بارەیانەوە دانەبەزاندووە .

لەبەر ئەمە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بە گەلەکانیان فەرمووە : ﴿ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ ﴿٥٩﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : خوا بپەرستن بە تەنها هیچ پەرستراوێکتان نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە ئەو .

بەڵام هاوبەش ئەنجامدەرەکان خۆیان گرتەوە لە ئەمە و قەبوڵیان نەکرد و چەندین پەرستراوی تریان هەڵبژارد جگە لە خوا و دەیانپەرستن لەگەڵ خوای پاك و بەرزدا و داوای سەرکەوتن و فریاکەوتنیان لێیان دەکرد .

وە بەڕاستی خوای گەورە هەڵبژاردنی هاوبەش ئەنجامدەرەکانی بۆ ئەم پەرستراوانە پوچەڵ کردووەتەوە بە دوو بەڵگەی (عەقڵی) :

یەکەم : بەڕاستی ئەم پەرستراوانەی کە ئەوان هەڵیانبژاردوون هیچ تایبەتمەندێتی پەرستراوێتیان تێدا نییە ، چونکە ئەم پەرستراوانە

دروستکراون و هیچ دروست ناکەن ، وە هیچ سوودێك ناهێنن بۆ ئەوانەی کە دەیانپەرستن و هیچ زیانێکیشیان لێ‌دوور ناخەنەوە ، وە نە ژیانیان بە دەستە و نە مردنیش ، وە خاوەنی هیچ شتێك نین لە ئاسمانەکان و هاوبەشیش نین تێیدا .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخۡلُقُونَ شَيۡـًٔا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ وَلَا يَمۡلِكُونَ لِأَنفُسِهِمۡ ضَرًّا وَلَا نَفۡعًا وَلَا يَمۡلِكُونَ مَوۡتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ٣﴾ [الفرقان] .

واتە : هاوبەش ئەنجامدەرەکان چەند پەرستراوێکیان هەڵبژاردووە جگە لە خوا کە ناتوانن هیچ شتێك دروست بکەن و خۆیان دروستکراون و بۆ خودی خۆشیان نەزیان و نەسوودیشیان بە دەست نی‌یە و نە مردن و نە ژیان و نە

زیندووکردنەوەشیان بە دەست نی‌یە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿قُلِ ٱدۡعُواْ ٱلَّذِينَ زَعَمۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَمۡلِكُونَ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا لَهُمۡ فِيهِمَا

﴿... مِن شِرۡكٖ وَمَا لَهُۥ مِنۡهُم مِّن ظَهِيرٖ ٢٢ وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنۡ أَذِنَ لَهُۥۚ ٢٣﴾ [سبأ] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە موشریکەکان : بانگ کەنە ئەوانەی کە دەیانپەرستن جگە لە خوا و داوایان لێدەکەن کەوا سوودتان پێبگەیەنن و زیانتان لێدوورخەنەوە تا بۆتان دەرکەوێت کە ئەوانە : خاوەنی سەنگی مێرولەیەکیش نین لە ئاسمانەکان و زەویدا ، وە شەریکی خواش نین تێیاندا ، وە یاریدەدەر و جێگری خواش نین لە هیچ شتێکدا ، وە تکا و ڕجا و شەفاعەتیش سوودی نییە لای خوا ئیللا بۆ کەسێك نەبێت کە ئیزن و روخسەتی پێدابێت * .

* واتە بۆ ئەوەی ناشیاوێتی و ناشایستەیەتی پەرستراوێتی غەیری خوا نیشانی موشریکەکان بدەیت و بەڵگەی ڕوون بخەیتە بەردەستیان لەسەر ئەوەی کە پەرستراوەکانیان بە هیچ شێوەیەك هیچ لە سود و زیانیان بەدەست نییە ، کەوابو شایستەی ئەوە نین ڕەجای دەست خستنی خێر و لادانی زیانیان لێ بکرێت و هاواریان بکرێتێ لەبەر ئەوەی هیچیان بەدەست نییە ، چونکە ئەوانە :–

- خاوەنی سەنگی مێرولەیەکیش نین سەربەخۆ لە ئاسمانەکان و زەویدا .
- وە لەوەش کەمتر بە شەراکەتیش لەگەڵ خوا هیچ بەشێکیان نییە .
- وە لەشەراکەتیش کەمتر یاریدەدەر و جێگری خواش نین لە هیچ شتێکدا .

ـ وە هـەروەها لـەوەش کـەمتر نـاتوانن تکـا و ڕجـاو شـەفاعەتیش بکـەن لای خـوا بـێ ئیـزن و ڕوخسەتی ئەو بە تەواوی .

کەواتە بۆمان دەرکەوت کە غەیری خوا هیچی بەدەست نی یە ، کە هیچیشی بەدەست نەبێت بێ عەقڵی و بێ شەرعی یە مرۆڤ دڵی بەوان خۆش بێت و پشتیان پێببەستێت ، چونکە مرۆڤ کاتێك داوا لە یەکێك دەکات لەبەر ئەوە داوای لێ دەکات باوەڕی وایە کە شتێکی بەدەست بێت لە هێنانی خێـر و لادانـــی زیان بە یەکێك لەم چوار شێوەیە :

(١) بەشێوەی سەربەخۆیی خاوەنی سوڵتە بێت (على وجه الاستقلال) .

(٢) یاخود کـە سـەربەخۆییش نـەبێت بـە هاوبەشـی و شـەراکەت لەگـەڵ یـەکێکی تـری خـاوەن دەسەڵاتدا (على وجه الاشتراك) .

(٣) یـاخود ئەگـەر شـەریکی دەسـەڵات دارەکـەش نـەبوو ، ئـەوە یارمەتیـدەر و جـێگیر و ژێـر دەست و وەزیری بێت .

(٤) یاخود کە ئەو مافەشی نەبوو ، مافی ئەوەی هەبێت کە داوا لە خاوەن سوڵتە بکات بۆ هـەر کەسێك و لە هەر کاتێکدا بێت.

بەڵام پەروەردگار لەم دوو ئایەتەی (سورەتی سبأ)دا ڕوونی کردووەتـەوە کـە غـەیری خـوا هـەر چـەند پلەوپایەشـی بـەرز بێـت ، وەك پێغەمبـەرانی نێـردراوی خـوا و فریشـتەکانی لـە خـوا نزیـك و پیاوچاکانیش ، هیچ کام لەم چـوار مافـەیان نـی‌یـە و نـاتوانن داوای شـەفاعەتیش بکـەن مەگـەر خـوا ئیزنیـان بـدات و شـەفاعەتەکەش بـۆ کەسێك بێـت کـە خـوا ڕازی بێـت بـە شـەفاعەت کـردن بـۆی . بڕوانە کتێبی : (**خوا پەرستی نەك شەخس پەرستی**) لاپەڕە : (٤١ ـ ٤٢) .

وە خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿ أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنفُسَهُمْ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ ﴾ [الأعراف].

واتە : ئایا کەسانێك و شتانێك دەکەن بە شەریکی خوا و دەیانپەرستن و هاواریان تێدەکەن کەوا هیچ شتێك دروست ناکەن و خۆیان دروست دەکرێن ﴿١٩١﴾ وە ناتوانن سەریان بخەن و نە خودی خۆشیان سەردەخەن .

جا ئەگەر ئەمە حاڵی ئەو پەرستراوانە بێت ئەوا بەڕاستی کردنیان بە پەرستراو گێلانەترین گێلێتی‌یە و پوچەڵترین پوچەڵێتی‌یە .

دووەم : بەڕاستی ئەو هاوبەش ئەنجامدەرانە خۆیان دانیان بەوەدا دەنا کەوا بە تەنها خوای گەورە پەروەردگار و دروستکارە و موڵکی هەموو شتێك بە دەستی ئەوە و ڕێگری دەکات و ڕێگری لێ‌ناکرێت ، ئەمەش ناچارکارە بۆ ئەوەی کە یەکتای بکەنەوە بە پەرستراوێتی هەروەکو چۆن یەکتایان کردووەتەوە بە پەروەردگارێتی ، وەك خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن

قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً
وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ
أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ ﴾ [البقرة] .

واتــه : ئـەی خەڵكــینە پەروەردگارەكــەتان بپەرســتن كـە ئێـوە و ئەوانەی پێش ئێوەشی دروست كـردووە بـۆ ئـەوەی لــێی بترسـن ـ بـە ئەنجامدانی كردارە چاكە فـەرمان پێكراوەكـان و خۆپاراسـتن لـە كـردارە خراپە قەدەغەكراوەكان ـ ﴿٢١﴾ ئەو پەروەردگارەی كە زەوی ڕاخسـتوە و ئاسمانی بینا كردووە بۆتان و لە ئاسمانەوە ئاوی بۆ هێناونەتە خـوارەوە پاشان بەو ئاوە بەروبوومی بۆ دەرهێناون بۆ ئەوەی ببێت بە ڕزقی ئێـوە ، كەواتە هاوشێواز و شەریك بۆ خوا دامەنێن لـە پەرسـتندا چـونكە ئێـوە دەزانن خوا هاوشێواز و شەریكی نیيە و تەنها ئەوە بەدیهێنەر و ڕۆزیدەر و بەڕێوەبەری هەموو دروستكراوەكان .

وە خوای گـەورە فەرموويـەتی : ﴿ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۖ
فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ ﴾ [الزخرف] .

واتە : ئەگەر پرسیار بکەیت لە هاوبەش ئەنجامدەرەکان ئایا کێ ئێوەی دروست کردووە ؟ بەدڵنیایی دەڵێن : خوا ، ئایا بۆ جگە لە خوا دەپەرستن و بە ناحەق شەریکی بۆ بڕیار دەدەن .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَـٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ ﴾ [يونس] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بە هاوبەش ئەنجامدەرەکان بڵێ : کێ ڕۆزیتان دەدات لە ئاسمان و زەویدا ؟ ئایا کێ توانای بیستن و بینینی بەدەستە ؟ و کێ زیندوو لە مردوو دەهێنێتە دەرەوە و مردووش لە زیندوو دەهێنێتە دەرەوە ؟ و کێ فەرمانڕەوایە و بوونەوەر بە ڕێوە دەبات ؟ ئەوانیش دەڵێن : خوا ، بلێ : ئایا ئەی بۆ لە خوا ناترسن و خۆپارێزی ناکەن لە تاوان ﴿٣١﴾ ؟ ئەو خوایە پەروەردگاری حەقی ئێوەیە ، ئایا چ شتێك هەیە لە دوای حەق ئیللا گومڕایی نەبێت ؟ ئیتر بۆ خۆتان

لادەدەن لە پەرستنی ئەو خوایە بە تەنها و جگە لـە ئـەو دەپەرسـتن کـە هیچیان بە دەست نییە و هیچیان لە دەست نایەت ؟!

بـواری چـوارەم کـە بـاوەڕبوون بـە خـوای گـەورە دەیگرێتـەوە : باوەڕبوونە بە ناو و سیفەتەکانی :

واتە : سەلماندنی ئەوەی کە خوا بۆ خۆیی سەلماندووە لە قورئانـدا یان لە سوننـەتی پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) لـە نـاو و سیفەتـەکان ، بـەو شێوازەی کە شیـاوە بۆ خوا بـە بـێ (تـحريف) و (تعطيل) و (تكييف) و (تمثيل)[1].

---

[1] بۆ تێگەیشتن لەم زاراوانە پێویستە پێناسەیان بکەین، بۆیە بە کورتی دەڵێم :

ـ (**تحريف :** هو صَرفُ اللفظ عن معناهُ الظاهر إلى معنًى مَرجوح بغير دليل) .

واتە : (**تحريف**) بریتییە لە : گۆڕینی واتای وشەکان لە مانا ڕاست و ڕواڵەتەکانیان بۆ واتایـەکی دوور و نەگونجاو بە بێ بەڵگە .

ـ (**تعطيل :** هو عدم إثبات الصفات ، أو إثبات بعضها ونَفي الباقي) .

(**تعطيل**) بریتییە لە : نە سەلماندنی سیفاتەکانی خـوا ، یـان سـەلماندنی هەنـدێکیان و نـە سـەلماندنی باقییەکەی .

ـ (**تكييف :** هو حكاية كيفية أو صورة ذات الله وصفاته) .

واتە : (**تكييف**) بریتییە لە : گێڕانەوەی چۆنێتی یان شێوەی خودی خوا و سیفاتەکانی .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿وَلِلَّهِ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ فَٱدْعُوهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا۟ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ أَسْمَٰٓئِهِۦ ۚ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾﴾ [الأعراف] .

واتە : ناوە چاك و جوانەكان تەنها شایستەی خوان بۆیە بەو ناوانە داوا لە خوا بكەن و بە خاتری ئەو ناوانە لە خوا بپاڕێنەوە و وازبێنن لەوانەی كەوا بێباوەڕ و لاڕێدەبن لە ناوەكانی خـوادا ، ئەوانە پاداشتی كردەوەكانیان وەردەگرنەوە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾﴾ [الروم] .

ـ (**تمثيل** : هو إثبات المثل للشيء ، مُشتبهاً لهُ من كُلِّ الوجوه) .

واتە : (**تمثيل**) بریتییە لە : سەلماندنی نموونە بۆ شتێك ، كە لە هەموو روویەوە وەك یەك بن .

سودێك : هەروەها (ئەهلی سوننە و جەماعە) ناو و سیفاتەكانی خوا پاكڕادەگرن لە (**تشبيه**) و (**تفويض**)یش ، كە ئەمە پێناسەكەیانە :

ـ (**تشبيه** : هو إثبات المثل للشيء ، مُشتبهاً لهُ من بعض الوجوه) .

واتە : (**تشبيه**) بریتییە لە : سەلماندنی نموونە بۆ شتێك ، كە لە هەندێك رووەوە وەك یەك بن .

ـ (**تفويض** : هو إثبات مُجرد اللفظ ، وتفويض العلم بِمعناه إلى الله وحده) .

واتە : (**تفويض**) بریتییە لە : سەلماندنی خودی وشەكان بە تەنها و گێڕانەوەی زانینی واتاكانیان بۆ لای خوا بە تەنها .

واتە : نموونەی بەرزی لە نێو ئاسمانەکان و زەویدا تەنها بۆ خوایە و ئەویش بەدەسەڵات و دانایە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِۦ شَىْءٌ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١١﴾﴾ [الشورى] .

واتە : هیچ شتێك وەکو خوا نییە و خواش بیسەر و بینەرە .

* وە لەم بوارەدا دوو تاقم گومڕا بوون :

یەکەمینیان : (المعطلة* / نەسەلمێنەرەکان)ن ، ئەوانەی کەوا ئینکاری هەموو ناو و سیفەتەکانی خوا دەکەن یان ئینکاری هەندێکیان دەکەن و باوەڕیان پێیان نییە ، چونکە بۆچوونیان وایە کەوا سەلماندنی ناو و سیفەتەکان ناچارکارە بۆ وێکچواندن (التشبيه) ، واتە : وێکچواندنی

* (**المعطلة**) بەرامبەرەکەی لە زمانی کوردیدا بریتییە لە : (**پەکخەرەکان**) واتە : ئەوانەی کە دەقەکانی قورئان و سوننەت پەکدەخەن و واتاکانیان ناسەلمێنن ، کەواتە مەبەست لە لای ئەم تاقمە گومڕایە نەسەلماندنی واتای ئەو دەقانەیە کەوا سەبارەت بە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە هاتوون ، بۆیە بە واتایەکی تر دەتوانین پێیان بڵێین : (**نەسەلمێنەرەکان**) ، چونکە (پەکخستن) دەرئەنجامەکەی (نەسەلماندن)ە .

خوای گەورە بە دروستکراوەکانی ، ئەم بۆچوونەش پوچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە ، لەوانە :

یەکەم : بەڕاستی ئەم بۆچوونە ناچارکارە بۆ چەندین ناچارکاری تری پوچەڵ (يستلزم لوازم باطلة) ، وەکو هەبوونی نەسازی (تناقض) لە نێو کەلامی خوای پاك و بێکەم و کوڕیدا ، چونکە خوای گەورە ناو و سیفاتی بۆ خۆی سەلماندووە و ئەوەشی ڕەدکردووەتەوە کەوا هیچ شتێك وەکو ئەو بێت (أنَّ الله أثبت لنفسه الأسماء والصفات ، ونفى أنْ يكون كمثله شيء) ، جا ئەگەر سەلماندنیان ناچارکار ببوایە بۆ وێکچواندن ، ئەوا ناچارکار دەبوو بۆ نەسازی (تناقض) لە نێو کەلامی خوادا ، وە هەندێکی هەندێکی تری بە درۆدەخستەوە ـ ئەمەش مەحاڵە ـ .

دووەم : بەڕاستی ڕێکەوتنی دوو شت لە ناودا یان لە سیفەتدا ناچارکار نییە بۆ ئەوەی کەوا وەکو یەك بن ، چونکە تۆ دەبینیت دوو کەس ڕێکدەکەون لەوەدا کە هەردووکیان مرۆڤن و بیسەرن و بینەرن و قسە دەکەن ، ئەمەش ناچارکار نییە بۆ ئەوەی کەوا هەردووکیان وەکو یەك بن لە ماناکانی مرۆڤایەتی و بیستن و بینین و قسە کردندا ، وە

دەبینیت زیندەوەرەکان (الحیوانات) دەست و پێ و چاویان هەیە ، وە ئەم ڕێکەوتنەش ناچارکار نییە بۆ ئەوەی کە دەست و پێ و چاوەکانیان وەکو یەك بن .

جا ئەگەر دەرکەوت کە جیاوازی هەیە لە نێو دروستکراوەکاندا لەو شتانەدا کەوا تێیدا ڕێکدەکەون لە ناوەکاندا یان لە سیفەتەکاندا ، ئەوا جیاوازی لە نێوان دروستکار و دروستکراودا ڕوون تر و گەورە ترە .

تاقمی دووەمیان : (المشبهة* / وێکچوێنەرەکان)ن ، ئەوانەی کەوا ناو و سیفەتەکانی خوا دەسەلمێنن لەگەڵ وێکچواندنی (شوبهاندنی) خوای گەورە بە دروستکراوەکانی‌یەوە ، چونکە بۆچوونیان وایە کەوا ئەمە داخوازیکاری بەڵگەخوازی دەقەکانە (زاعمین أنَّ هذا مُقتضَى دَلالة النصوص) ، چونکە خوای گەورە بەوە دەدوێت لەگەڵ بەندەکانیدا کە لێی تێبگەن ، ئەم بۆچوونەش پوچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە ، لەوانە :

---

* (**المشبهة**) بەرامبەرەکەی لە زمانی کوردیدا بریتی‌یە لە : (**وێکچوێنەرەکان**) واتە : ئەوانەی کە سیفەتەکانی خوای گەورە دەشوبهێنن بە سیفەتی دروستکراوەکانی ، مەبەست لە لای ئەم تاقمە گومڕایە سەلماندنی واتای ئەو دەقانەیە کەوا سەبارەت بە ناو و سیفەتەکانی خوای گەورەوە هاتوون لەگەڵ شوبهاندنی بە سیفەتی دروستکراوەکان .

یەکـەم : بەڕاسـتی لەیەکچـوونی خـوای گـەورە بـە دروسـتکراوەکانی شتێکە عەقڵ و شەرع پوچەڵی دەکەنەوە ، وە ناشکرێت و مەحاڵـە کـەوا داخوازیکـاری (مُقتضَی) دەقــەکانی قورئـان و سـوننەت شـتێکی پوچــەڵ بێت.

دووەم : بەڕاستی خوای گەورە لەگەڵ بەندەکانیدا دواوە بـەوەی کـە لـێی تێدەگەن لە رووی بنچـینەی واتـاوە (أصل المعنى) ، بـەلاّم (الحقيقة والكُنْه) حەقیقەت و خود و ناوەڕۆك کـە ئـەو واتایـەی لەسـەر وەسـتاوە ، ئەوا ئەمەیان لەو شتانەیە کـە خـوای گـەورە زانـینی تایبـەت کـردووە بـە خۆیەوە لەوەدا کە پەیوەندی هەیە بە خودی خوا و سیفەتەکانیـــەوە .

جا ئەگەر خوا سەلماندی بۆ خۆی کەوا بیسەرە ، ئەوا بیستن زانـراوە لـە رووی بنچـینەی واتـاوە (کـە هەسـت کردنـە بـە دەنگـەکان) ، بـەلاّم حەقیقەت و خودی ئەوە بە نیسبەت بیستنی خوای گەورەوە نـەزانراوە ، چــونکە حەقیقــەت و خـــودی بیســـتن جیـــاوازە تەنانــەت لـــە نێـــوان زیندەوەرەکانیشدا ، کەواتە جیاوازی تێیدا لە نێوان دروسـتکار (خالق) و دروستکراو (مَخلوق)دا ڕوون تر و گەورەترە .

وە ئەگـــەر خـــوای گـــەورە هەواڵیـــدا ســـەبارەت بـــە خـــۆی کـــەوا بەرزبووەتەوە* بەسەر عەرشـەکەیدا (استوى على عرشِهِ) ، ئـەوا بەڕاسـتی (الاستواء) لە رووی بنچینەی واتـاوە زانـراوە ، بـەڵام حەقیقـەت و خـودی (الاستواء) کـەوا ئـەو واتایـەی لەسـەر وەسـتاوە بـۆ ئێمـە نـەزانراوە بـە نیسبەت بەرزبوونەوەی خوادا بەسەر عەرشـەکەیدا (استواء الله على عرشِهِ) ، چونکە حەقیقەت و خودی بەرزبوونـەوە (الاستواء) جیـاوازە لـە ئاسـتی دروســتکراودا ، بەرزبوونــەوە بەســەر تــەختێکی دامــەزراودا وەکــو بەرزبوونەوە نـیـە بەسـەر کۆپـانی وشـترێکی ناڕەحـەتی هەڵچـودا ، جـا ئەگەر بەرزبوونەوە (استواء) جیاواز بێـت لـە ئاسـتی دروسـتکراودا ، ئـەوا جیاوازی تێیدا لە نێوان دروستکار و دروستکراودا ڕوون تر و گەورە ترە .

* [بڕوانە : فتح الباري شرح صحيح البخاري : (١٣ / ٤٩٣)] .

وە **باوەڕبوون بە خوای گەورە** بەو شێوازەی کە باسمان کرد چەندین بەرهەمی گەورە بۆ باوەڕدار بەرهەم دێنێت ، لەوانە :

یەکەم : بەدیهێنانی یەکتاپەرستی خوای گەورە ، بە شێوەیەك کەوا نە ئومێدپێبوون و نە ترسانی پەیوەست ببێت بە جگە لە خواوە ، وە جگە لە خواش نەپەرسترێت .

دووەم : کاملێتی خۆشەویستی خوای گەورە و بە گەورەدانانی بە پێی داخوازیکاری ناوە جوانەکانی و سیفاتە بەرزەکانی .

سێیەم : بەدیهێنانی پەرستنی خوای گەورە بە جێبەجێ کردنی ئەوەی کە فەرمانی پێکردووە ، وە بە دوور کەوتنەوە لەوەش کە قەدەغەی کردووە .

باوەڕبوون بە فریشتە

فریشتە : جیهانێکی نادیارن ، دروستکراون ، بەندایەتی دەکەن بۆ خوای گەورە و دەیپەرستن ، هیچ تایبەتمەندێتی پەروەردگارێتی و پەرستراوێتیان نییە ، خوای گەورە دروستیانی کردووە لە روناکی (نور)

، وە پابەنـــدبوونی تـــەواو و توانـــای جێبـــەجێ کردنـــی فەرمانـــەکانی پێبەخشیون .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمَنْ عِندَهُۥ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ۝١٩ يُسَبِّحُونَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ۝٢٠﴾ [الأنبياء] .

واتە : ئەو فریشتانەی کە لای خوای گەورەن خۆیـان بەگـەورەدانانێن لـــە پەرســـتنیدا و مانـــدوویش نـــابن (١٩) بـــە شـــەو و بـــە ڕۆژ بـــەردەوام تەسبیحاتی دەکەن بە بێدابڕان .

فریشتەکان ژمارەیان زۆرە ، کەس ناتوانێت بیانژمێرێت تـەنها خـوای گەورە نەبێت .

لـــە هـــەردوو (صحيح البخاري ومسلم)دا لـــە فـــەرموودەی (أنس)ەوە (رضي الله عنه) لە بەســەرهاتی (بەرزبوونــەوەی پێغەمبــەردا ﷺ بـۆ ئاســمـان / قصة المعراج) هاتووە : پێغەمبەر ﷺ مـاڵی ئـاوەدانکراوەی (البيت المعمور) لـە ئاسماندا بۆ بەرز کرایەوە بینی هـەموو ڕۆژێـك (٧٠٠٠٠) حـەفتا هـەزار

فریشتە نوێژی تێدا دەکات ، ئەگەر دەرچوون تێیدا ناگەڕێنەوە بۆی تا دوا دانەیان[٧].

* وە باوەڕبوون بە فریشتە چوار بوار دەگرێتەوە :

یەکەم : باوەڕبوون بە هەبوونیان .

دووەم : باوەڕبوون بەوانەیان کە ناویان دەزانین بە ناوەکانیانەوە وەکو (جبريل) ، وە ئەوانەشیان کە ناوەکانیان نازانین باوەڕمان پێیان هەیە بە گشتی .

سێیەم : باوەڕبوون بەوەی کە دەیزانین لە سیفەتەکانیان ، وەکو سیفەتی (جبريل) کە پێغەمبەر ﷺ هەواڵی داوە بەوەی کەوا بینیویەتی لەسەر ئەو سیفەت و شێوازەی کە دروست کراوە لەسەری کەوا (٦٠٠) شەسەد باڵی هەبووە بەری ئاسۆی گرتبوو .

[٧] رواه البخاري ، كتاب فضائل الصحابة ، باب المعراج ، رقم : (٣٦٧٤) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات وفرض الصلوات ، رقم : (٤٠٩) .

وە هەندێك جار فریشتە بە فەرمانی خوا دەگۆڕێت و دەچێتە سەر شێوازی پیاو ، هەروەکو چۆن روویدا بۆ (جبريل) کاتێك کە خوای گەورە ناردی بۆ لای (مەریەم) کەوا خۆی نواند بۆی لە شێوەی مرۆڤێکی رێك و کامڵدا ، وە کاتێك کە هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ لە کاتێکدا کە دانیشتبوو لە نێو هاوەڵەکانیدا ، هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ لە شێوەی پیاوێکی جل و بەرگ زۆر سپی و موو زۆر ڕەش ، کەوا شوێنەواری سەفەر کردنی پێوە نە دەبینرا ، و کەسیش لە هاوەڵان نەیدەناسی ، ئەنجا لە لای پێغەمبەردا (ﷺ) دانیشت و هەردوو ئەژنۆی دایە پاڵ هەردوو ئەژنۆی پێغەمبەرەوە ، و هەردوو لەپی خستە سەر هەردوو ڕانییەوە ، وە پرسیاری کرد لە پێغەمبەر ﷺ سەبارەت بە ئیسلام و ئیمان و ئیحسان و ڕۆژی دوایی و نیشانەکانی ، پێغەمبەریش ﷺ وەڵامی دایەوە و ڕۆیشت ، ئەنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : ئەمە (جِبْرِيل) بوو هات بۆ لاتان بۆ ئەوەی ئاینەکەتانتان فێر بکات[٨].

---

[٨] رواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب الإيمان والإسلام والإحسان ، رقم : (٩٣) .

بڕوانە کتێبی : (سێ بنچینەکەی بیروباوەڕ و بەڵگەکانیان) لاپەڕە : (٢٧ ـ ٢٩) .

هەروەها ئەو فریشتانەش کە خوای گەورە ناردیانی بۆ لای (إبراهيم ولوط) لەسەر شێوەی پیاوان بوون .

بواری چوارەم کە باوەڕبوون بە فریشتە دەیگرێتەوە :

باوەڕبوونە بەوەی کە دەیزانین لە کردەوەکانیان کە پێیهەڵدەسن بە فەرمانی خوای گەورە ، وەکو تەسبیحات کردنی و پەرستن بۆی بە شەو و بە ڕۆژ بە بێ ماندوو بوون و دابڕان .

وە هەندێکیان کردەوەی تایبەتی خۆیان هەیە .

وەکو : (جِبْرِيل الأمين على وحي الله) : واتە سەرپەرشتیار بەسەر سروشی (وحي) خوای گەورەوە ، خوا سروشی پێدا دەینێرێت بۆ (الأنبياء والرسل) هەواڵپێدراو و نێردراوانی .

وە (ميكائيل الموكل بالقطر والنبات) : واتە ڕاسپاردەکراو بە باران و رووەك .

وە (إسرافيل الموكل بالنفخ في الصور) : واتە ڕاسپاردەکراو بە فووکردن بە کەڕەنادا لە کاتی هاتنی قیامەت و زیندووبوونەوەی دروستکراوەکاندا .

وە (مَلَك المَوت الموكل بقبض الأرواح) : واتە فریشتەی گیان کێشان کە ڕاسپاردەکراو بە دەرهێنانی گیانەکان لە کاتی مردندا .

وە (مالِك الموكل بالنار) : واتە ڕاسپاردەکراو بە ئاگر ، کە بەرپرسی دۆزەخە .

وە (الملائكة الموكلين بالأجِنَّة في الأرحام) : واتە فریشتە ڕاسپاردەکراوەکان بە کۆرپەلەکان لە منداڵدانی دایکدا ، کاتێك کە مرۆڤ چوار مانگ تەواو دەکات لە سکی دایکیدا خوای گەورە فریشتەیەکی بۆ دەنێرێت و فەرمانی پێدەکات بە نووسینی ڕۆزیی و ماوەی تەمەنی و کردەوەی و بەدبەختیی یان بەختەوەریی .

وە (الملائكة الموكلين بحفظ أعمال بني آدم) : واتە فریشتە ڕاسپاردەکراوەکان بە چاودێری و پارێزگاری کردن لە کردەوەی ئادەمیزادەکان و تۆمار کردن و نووسینەوەیان ، هەموو مرۆڤێك دوو

فریشـــتەی هەیــە ، یەكێكـــیان لای ڕاستیـــدایە و دووەمیشـــیان لای چەپیـدایە .

وە (الــملائكة الــموكلين بــسؤال الــميت) : واتـــــە فریشـــــتە ڕاسپاردەكراوەكان بە پرسیار كردن لە مـردوو لـە كاتێكدا كـە دەخرێتـە گۆڕەوە ، دوو فریشتە دێن بـۆ لای ، پرسـیاری لـێدەكەن سـەبارەت بـە پەروەردگاری و ئاینی و پێغەمبەری .

وە **باوەڕبوون بە فریشتە** چـەندین بەرهـەمی گـەورە بەرهـەم دێنێت ، لەوانە :

یەكەم : زانـینی گـەورەیی و توانـا و دەسـەڵاتی خـوای پایەبـەرز ، چــونكە بەڕاســتی گــەورەیی دروســتكراو (الـمخلوق) بەڵگەیــە لەســەر گەورەیی دروستكار (الخالق) .

دووەم : ســوپاس كردنــی خــوای پایەبــەرز لەســەر بایەخــدانی بــە ئادەمیزاد ، كەوا هەندێك لەو فریشتانەی ڕاسپاردووە بەوەی كـە هەسـتن بـە پاراسـتنیان ، وە تۆمـاركردن و نووسـینەوەی كردەوەكـــانیان ، وە جگـە لەمــانــەش لە بەرژەوەندیەكانیان .

سێیەم : خۆشویستنی فریشتەکان لە بەرامبەر ئەوەی کەوا پێیهەڵدەسن لە پەرستنی خوای گەورەدا .

* وە **خەڵکانێك لە لاڕێیووان** نکۆڵی (ئینکاری) ئەوە دەکەن کەوا فریشتە بەرجەستەن ، وە دەڵێن : فریشتە بریتین لە توانای چاکەکاری کە لە ناخی دروستکراوەکاندا هەن ، وە ئەمەش بە درۆخستنەوەی کتێبەکەی خوای گەورە و فەرموودەی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) و کۆڕا و یەکدەنگی موسڵمانانە .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ جَاعِلِ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُوْلِيٓ أَجۡنِحَةٖ مَّثۡنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَۚ يَزِيدُ فِي ٱلۡخَلۡقِ مَا يَشَآءُۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ١﴾ [فاطر] .

واتە : سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی کە دروستکاری ئاسمانەکان و زەویە و فریشتەکانی کردووە بە نێردراوی خاوەن باڵی دوانی و سیانی

و چواری و لە دروستکراوەکاندا زیاد دەکات ئەوەندەی ویستی لێبێت ، بەڕاستی خوا بە توانایە بەسەر هەموو شتێکدا .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذۡ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَضۡرِبُونَ وُجُوهَهُمۡ وَأَدۡبَٰرَهُمۡ وَذُوقُواْ عَذَابَ ٱلۡحَرِيقِ ٥٠﴾ [الأنفال] .

واتە : وە ئەگەر ببینیت لە کاتێکدا کە فریشتەکان ئەوانەی بێباوەڕبوون دەمرێنن و دەدەن لە ڕوومەتیان و دواوەیان و پێیان دەڵێن : بیچێژن سزای سوتێنەر .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي غَمَرَٰتِ ٱلۡمَوۡتِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓاْ أَيۡدِيهِمۡ أَخۡرِجُوٓاْ أَنفُسَكُمُ ٩٣﴾ [الأنعام] .

واتە : وە ئەگەر ببینیت لە کاتێکدا کە ستەمکارەکان لە ناڕەحەتی و ناهەمواریەکانی سەرەمەرگدان و فریشتەکان باڵەکانیان ڕاخستووە بۆ لێدانیان تاوەکو گیانیان بێتەدەرەوە و پێیان دەڵێن : گیانتان بهێننە دەرەوە .

وە خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمۡ قَالُواْ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمۡۖ قَالُواْ ٱلۡحَقَّۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ﴿٢٣﴾﴾ [سبأ] .

واتە : لە کاتێکدا کە ترس لادەچێت لەسەر دڵی فریشتەکـان دەڵێن : ئەوە پەروەردگارتان چی فەرموو ؟ دەڵێن : حەق و ڕاستی فـەرموو ، وە خوا بەرز و گەورەیە .

وە خوای گەورە سەبارەت بە خەڵکی بەهەشت فەرموویەتی : ﴿وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَدۡخُلُونَ عَلَيۡهِم مِّن كُلِّ بَابٖ ﴿٢٣﴾ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡۚ فَنِعۡمَ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ﴿٢٤﴾﴾ [الرعد] .

واتـە : وە فریشتـەکـان لە هەموو دەرگایەکـەوە دەچنـە

ژوورەوە بۆ لای باوەڕدارەکان لە بەهەشتدا ﴿٢٣﴾ پێیان دەڵێن : سـەلامی خواتان لەسەر بێت لە بەرامبەر ئەوەدا کە لە دونیادا ئارامتان گرت ، ئەم ماڵە باشترین سەرئەنجامە .

وە لـــە (صحيح البخاري)**دا هـــاتووە لـــە** (أبـي هريـرة)**وە** (ﷺ) **لـــە پێـغەمبەرەوە** (ﷺ) **فەرموویەتی :** ((إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلاَنًا فَأَحْبِبْهُ . فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ ، فَيُنَادِى جِبْرِيلُ فِى أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلاَنًا فَأَحِبُّوهُ ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِى الأَرْضِ))[٩] .

واتە : ئەگەر خـــوا بەندەیەكی خۆشویست بانگی جبریل دەكات و دەفەرموێت : بەڕاستی خوا فلآنە كەسی خۆشدەوێت تۆیش خۆشت بـوێ ، (جبریـل)یش خۆشـی دەوێـت ، ئـەنجا (جبریـل) بـانگ دەكـات لـە نێـو خەڵكی ئاسماندا و دەفەرموێت : بەڕاستی خوا فلآنە كەسی خۆشـدەوێت ئێوەش خۆشتان بوێـت ، ئـەنجا خـەڵكی ئاسمـانیش خۆشـیان دەوێـت ، پاشان پەسەند كردنی لە لای خەڵكەوە بۆ دادەنرێت لەسەر زەویدا .

هـــەروەها تێیـــدا هـــاتووە لـــە (أَبِي هريـرة)**وە** (ﷺ) **فەرموویـــەتی : پێـغەمبەر** (ﷺ) **فەرموویەتی :** ((إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْـوَابِ الْمَسْـجِدِ الْمَلاَئِـكَةُ ، يَكْتُبُـونَ الأَوَّلَ فَـالأَوَّلَ ، فَـإِذَا جَلَسَ الإِمَـامُ طَـوَوُا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ))[١٠].

---

[٩] رواه البخاري ، كتاب بدء الخلق ، باب ذكر الملائكة ، رقم : (٣٠٣٧) .

[١٠] رواه البخاري ، كتاب بدء الخلق ، باب ذكر الملائكة ، رقم : (٣٠٣٩) .

واتـه : ئەگـەر ڕۆژی جومعـە بـوو لـە پـێش هـەموو دەرگایـەك لـە دەرگاکانی مزگەوتدا فریشـتە هەیـە یەکـەمین کـەس و ئـەوەی بـە دوایـدا دێـت بـۆ مزگـەوت دەنووسـن ، جـا ئەگـەر پێشـنوێژ دانیشـت ئـەوان تیانووسەکانیان دەپێچنەوە و دێن گوێ‌دەگرن بۆ زیکرەکە .

❁ ❁ ❁

باوەڕبوون بە کتێبەکان

کتێبەکان (الكُتُب) کۆی کتێبە (کتاب) بە واتای نووسراو (مکتوب) .

وە مەبەست پێی لێرەدا : ئەو کتێبانەیە کە خوای گەورە دایبەزاندوون بۆ سەر پێغەمبەرانی لە بەزەیی هاتنەوەیدا بە دروستکراوەکانی ، بۆ ئەوەی ببێت بە ڕێنمایی بۆیان ، تاوەکو بە هۆیەوە بگەن بە بەختەوەری دونیا و دوارۆژ .

*** وە باوەڕبوون بە کتێبەکان چوار بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە بەڕاستی دابەزینیان لە لایەن خواوەیە .

دووەم : باوەڕبوون بەوانەیان کە ناویان دەزانین بە ناوەکانیانەوە وەکو (القرآن) کە دابەزیوە بۆ سەر (مُحمَّد ﷺ) ، وە (التوراة) کە دابەزیوە بۆ سەر (مُوسى ﷺ) ، وە (الإنجيل) کە دابەزیوە بۆ سەر (عيسى ﷺ) ، وە (الزَّبور) کە دراوە بە (داود ﷺ) ، بەڵام ئەوانەیان کە ناوەکانیان نازانین ئەوا باوەڕمان پێیان هەیە بە گشتی .

سێیەم : بە ڕاست دانانی ئەوەی کە (صحيح)ـە لە هەواڵەکانیان ، وەکو هەواڵەکانی قورئـان ، وە ئـەو هەواڵانـەش کـە نـەگۆڕاون یـان دەستکاری نەکراون لە کتێبەکانی پێشوو .

چوارەم : کردەوە کردن بەو حوکمانەی کە هەڵنەوەشێنراونەتەوە تێیاندا ، وە ڕازی بوون و ملکەچ بوون پێیان ئەگەر لە مەبەستەکانیان تێبگەین یان تێنەگەین یەکسان بێت بە لامانەوە ، وە هەموو کتێبە پێشووەکان هەڵوەشێنراونەتەوە بە قورئانی گەورە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ﴿٤٨﴾ ﴾ [المائدة] .

واتە : ئێمە قورئانمان دابەزاندووە بۆ تۆ بە حەق و ئەو کتێبانەی پێش خۆی بەڕاست دەخاتەوە و یەکلاکەرەوەشە بەسەریاندا .

بە پێی ئەمە دروست نی‌یە کردەوە بکرێت بە هیچ حوکمێك لە حوکمەکانی کتێبەکانی پێشوو تەنها ئەوانەیان نەبێت کە ڕاستن و قورئانیش هێشتونیێتەوە .

وە **باوەڕبوون بە کتێبەکان** چەندین بەرهەمی گەورە بەرهەم دێنێت ، لەوانە :

یەکەم : زانینی بایەخدانی خوای گەورە بە بەندەکانی کەوا بۆ هەموو گەلێك کتێبێکی دابەزاندووە بۆ ئەوەی ڕێنماییان بکات پێی .

دووەم : زانینی دانایەتی خوای گەورە لە بەرنامە (شەرعە)کەیدا ، کەوا بۆ هەموو گەلێك بەرنامەیەکی دارشتووە کە گونجاو بێت لەگەڵ بار و حاڵیاندا ، هەروەکو چۆن خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ ﴿٤٨﴾﴾ [المائدة] .

واتە : بۆ هەر گەلێك لە ئێوە شەریعەت و ڕێبازێکمان داناوە .

سێیەم : سوپاس کردنی نیعمەتەکانی خوا لەمەدا .

باوەڕبوون بە پێغەمبەران

پێغەمبەران* (الرُّسل) کۆی پێغەمبەرە (رسول) بە واتای نێردراو (مُرسَل) واتە نێردراو بە گەیاندنی شتێك .

وە مەبەست پێی لێرەدا : ئەو کەسەیە کەوا سروشی بۆ کراوە (أوحِيَ إليه) لە مرۆڤدا بە شەریعەتێك و فەرمانیشی پێکراوە بە گەیاندنی** .

---

* **تێبینی** : وشەی (پێغەمبەر) لە (پەیام + بەر)ەوە هاتووە ، چونکە (رسول) ئەو کەسەیە کە پەیامێکی پێیە لە کەسێکەوە و دەیگەیەنێت بە کەسێك یان کەسانێکی تر ، بەڵام لەبەر زۆری بەکارهێنانی وشەی (پەیام + بەر) بووە بە (پێغەمبەر) . وەرگێڕ

** **دوو تێبینی تر** :

یەکەم : جیاوازی نێوان (نبي) و (رسول) :

النَّبِي : رجلٌ أوحى اللهُ إليهِ وأمرهُ بتبليغ شريعة رسولٍ قبلهُ .

واتە : **هەواڵپێدراو** : پیاوێکە خوا وەحیی بۆ ناردووە و فەرمانی پێکردووە بە گەیاندنی شەریعەتی پێغەمبەرێکی پێش خۆی .

الرَّسول : رجلٌ أوحى اللهُ إليهِ وأنزل عليهِ شريعةً وأمرَهُ بتبليغها .

واتە : نێردراو : پیاوێکە خوا وەحیی بۆ ناردووە و شەریعەتێکی بۆ دابەزاندوو و فەرمانیشی پێکردووە بە گەیاندنی .

قال رسول الله (ﷺ) : ((إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ نَبِيٌّ قَبْلِي إِلاَّ كَانَ حَقًّا عَلَيْهِ أَنْ يَدُلَّ أُمَّتَهُ عَلَى خَيْرِ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ وَيُنْذِرَهُمْ شَرَّ مَا يَعْلَمُهُ لَهُمْ ...)) [صحيح مسلم رقم : (١٨٤٤) وسلسلة الأحاديث الصحيحة رقم : (٢٤١)] .

واتە : بەڕاستی هیچ پێغەمبەرێك نەبووە لە پێش من ئیللا پێویست بووە لەسەری ڕێنمایی نەتەوەكەی بكات بۆ هەموو چاكەیەك كە دەیزانێت بۆیان ، وە ئاگاداریانی كردووەتەوە لە هەموو خراپەیەك كە دەیزانێت بۆیان .

سودێك : قال الإمام الألباني رحمه الله مُعلقاً على هذا الحديث : (وفي الحديث فوائدُ كثيرة ، من أهمها **أنَّ النبِيَّ يَجِبُ عليه أنْ يدعو أُمَّتَهُ إلى الخير ، ويدلَهم عليه ، وينذرهم شر ما يعلمهُ لهم** ، ففيهِ ردٌ صريح على ما ذُكِرَ في بعض كتب الكلام أنَّ النبِيَّ : مَنْ أُوحِيَ إليهِ **ولَمْ يُؤمر بالتبليغ**) [السلسلة : (١ / ٤٨٦)] .

واتە : ئەم فەرموودەیە سودی زۆری تێدایە ، گرنگترینیان ئەوەیە : كە بەڕاستی هەواڵپێدراویش (النَّبِي) پێویستە لەسەری بانگەوازی نەتەوەكەی بكات بۆ چاكە و ڕێنماییان بكات بۆی و ئاگاداریان بكاتەوە لەو خراپانەی كە دەیزانێت بۆیان ، ئەمەش بەرپەرچدانەوەیەكی ڕوون و ئاشكرایە بۆ ئەوەی كە باس كراوە لە هەندێك كتێبەكانی (كەلامدا) كەوا هەواڵپێدراو (النَّبِي) : ئەو كەسەیە كە وەحیی بۆ هاتووە و فەرمانی پێنەكراوە بە گەیاندنی .

ئەم پێناسەیە هەڵەیە ! چونكە هەواڵپێدراویش (النَّبِي) فەرمانی پێكراوە بە گەیاندن ، بەڵام شەریعەتی بۆ نەهاتووە و شەریعەتی پێغەمبەرێكی (رسول) پێش خۆی یان شەریعەتی پێغەمبەرێكی تر كە لەگەڵیدایە دەگەیەنێت .

دووەم : پێویستە ئەوە بزانرێت كەوا هەموو پێغەمبەران پیاو بوون ، بۆیە هیچ پێغەمبەرێك لە ئافرەتان نەهاتووە بە بەڵگەی ئەم ئایەتە : ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالٗا نُّوحِيٓ إِلَيۡهِمۡۚ ۞٤٣﴾ [النحل] .

وە (نوح) یەكەمین*** پێغەمبەرە (علیهِ السلام) ، و (مُحَمَّد)یش (ﷺ) دوایین پێغەمبەرە (ﷺ) .

واتە : ئەی (مُحَمَّد) لە پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێكمان نەناردووە ئیللا پیاوانێك نەبێت كە سروش (وەحیی)مان بۆ ناردوون .

كەواتە هاتنی سروش (وەحیی) بۆ هەندێك ئافرەت وەكو لە قورئاندا باس كراوە بەڵگە نییە لەسەر ئەوەی كەوا ئەو ئافرەتانەش پێغەمبەر بن .

بۆ نموونە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَرۡضِعِيهِۖ فَإِذَا خِفۡتِ عَلَيۡهِ فَأَلۡقِيهِ فِي ٱلۡيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحۡزَنِيٓۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيۡكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ٧﴾ [القصص] .

واتە : (وەحیی)مان نارد بۆ دایكی (موسی) وتمان : شیری بدەرێ ، وە ئەگەر ترست هەبوو لەسەری ئەوا فڕێی دەرە ناو دەریاكەوە و نە ترست هەبێت و نەخەمیش بخۆ ، چونكە بەڕاستی ئێمە دەیگێڕینەوە بۆت و دەیكەین بە یەكێك لە پێغەمبەران .

*** نوح سەلامی خوای لەسەر بێت یەكەم پێغەمبەرە ڕەوانە كرابێت [دوای ڕودانی هاوبەشدانان بۆ خوا لەسەر زەویدا]* بە بەڵگەی قورئان وسوننەت .

* ئەم بەندە پێویستە ، چونكە باوكە ئادەم لەم باسە بەدەرە لە بەر ئەوەی ئادەم ـ سەلامی خوای لێبێ ـ یەكەم پێغەمبەرە ڕەوانە كرابێت بۆ نەوەكانی بۆ ئەوەی شەریعەتی خوایان پێ ڕابگەیەنێت و فێری چۆنێتی خواپەرستیان بكات ، ئەنجا نەوەكانی بەردەوام بوون لە سەر خواپەرستی بە تەنها تا نەوەی دەیەم وەك (ابن عباس) دەفەرموێت : (كان بين آدم ونوح عشرة قرون كلهم على التوحيد) واتە : كۆمەڵگەی ئادەمیزاد هەر لە ئادەمەوە تا سەردەمی نوح هەموویان خواپەرست بوون و شیرك ئەنجامدان نەبوو .

خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦۚ ﴿١٦٣﴾﴾ [النساء] .

ئەنجا دوای ئەوەی شیرك ئەنجامدان سەری هەڵدا ـ بە هۆی زیادەڕەوی کـردن لـەو پێـنج پیاوچاکەدا کە لە ئایەتی (٢٣)ی (سورة نوح)دا باس کراون ـ خـوای گـەورە پێغەمبـەر نـوحی ڕەوانە کرد بۆیان بۆ ئـەوەی بانگـەوازی خواپەرسـتیان پێڕابگەیـەنێت و ڕێگریـان لێبکـات لـە شیرك .

شێخ (ابن باز ـ ڕەحمەتی خوای لێبێ ـ) لەم بارەیەوە فەرموویەتی : (هەموو پێغەمبـەران نێـردراون بـۆ ئوممەتـەکانیان مـوژدەدەر و وریاکـەرەوەیان بـوون ، لـە یەکەمیانـەوە تـا دواهەمینیان ، یەکەمیان (نوح)ە خوا ناردوویەتی بۆ قەومەکەی کاتێك شیرك تێیانـدا ڕوویـدا ، وە لە پێشیەوە ئادەم بوو کە بەڕاستی ئەویش هەواڵ پێدراو (نَبي) و نێردراو (رسول) و ئەرکی گەیاندنیشـی لەسـەر بـووە ، خـوا ناردویـەتی بـۆ نەوەکـەی بـۆ ئـەوەی خـوا بپەرسـتن بـەو شەریعەتەی کە باوکە ئادەمیان پێی هاتبوو درود و سەلامی خوای لێبێ ، ئـەوانیش بـەردەوام بوون لەسەر ئیسلام و ڕێگای ڕاست تـاوەکو شـیرك ڕویـدا لـە نێـو قەومەکـەی (نـوح)دا درود و سەلامی خوای لێبێ ، پاشان کاتێك شیرك ڕویدا لە نێو قەومەکەی نوح دا خوای گەورە نـوحی بۆ ڕەوانە کردن درود و سەلامی خوای لێبێ ، کەواتە نوح یەکەم پێغەمبەرە خوا ناردویەتی بۆ خەڵکی سەر زەوی دوای ڕودانی شیرك).

بڕوانە : (شرح ثلاثة الأصول) للشيخ ابن باز لاپەڕە : (٧٢) .

واتە : ئەی پێغەمبەری خوا بەڕاستی ئێمە سرووش (وەحیی)مان ناردووە بۆ تۆ هەر وەکو چۆن سرووش (وەحیی)مان ناردووە بۆ (نوح) و پێغەمبەرانی دوای ئەو .

وە لە (صحيح البخاري)دا هاتووە لە (أنس بن مالك)ەوە (رضي الله عنه) لە فەرموودەی تکاکردن (الشَّفاعة)دا کەوا پێغەمبەر (ﷺ) باسی ئەوەی کردووە کە خەڵکی لە ڕۆژی قیامەتدا دەڕۆن بۆ لای ئادەم بۆ ئەوەی تکایان بۆ بکات لای خوا ، ئەویش بیانویان بۆ دێنێتەوە کە ئەو ناتوانێت تکایان بۆ بکات و پێیان دەفەرموێت : ((ائْتُوا نُوحًا أَوَّلَ رَسُولٍ بَعَثَهُ اللَّهُ))[١١].

واتە : بڕۆن بۆ لای (نوح) یەکەم پێغەمبەرە خوا ناردویەتی .

وە خوای گەورە سەبارەت بە (مُحَمَّد ﷺ) فەرموویەتی : ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ﴿٤٠﴾ ﴾ [الأحزاب] .

---

[١١] رواه البخاري ، كتاب الرقاق ، باب صفة الجنة والنار ، رقم : (٦٥٦٥) .

واتە : (مُحَمَّد ﷺ) باوکی هیچ یەکێك لە پیاوانی ئێوە نەبووە ، بەڵکو پێغەمبەری خوا و کۆتایی پێهێنەری هەموو هەواڵپێدراوانی (پێغەمبەرانی) خوایە .

وە هیچ نەتەوەیەك (ئوممەتێك) نەبووە (نێردراو / رسول) پێغەمبەرێکی تێدا نەبووبێت کە خوای گەورە ناردبێتی بە شەریعەتێکی سەربەخۆ بۆ گەلەکەی ، یان هەواڵپێدراوێك (نَبِي) کە خوا وەحیی بۆ ناردووە بە شەریعەتی پێغەمبەرێکی پێش خۆی بۆ ئەوەی نوێی بکاتەوە بۆیان .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلطَّٰغُوتَ ۖ ﴿٣٦﴾ ﴾ [النحل] .

واتە : بەدڵنیایی لە هەموو ئوممەتێك (کۆمەڵە مرۆڤێك)دا پێغەمبەرێکمان ناردووە بۆ ئەوەی پێیان بڵێ : بە تاك و تەنها خوای گەورە بپەرستن و خۆتان دوور بخەنەوە لە تاغوت (پەرستنی جگە لە خوا) .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَإِن مِّنۡ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٞ ٢٤﴾ [فاطر] .

واتە : هیچ ئوممەتێك نەبووە ئیللا پێغەمبەرێکی ئاگادارکەرەوەی تێدا بووە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞۚ يَحۡكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسۡلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ ٤٤﴾ [المائدة] .

واتە : ئێمە (تەورات)مان دابەزاندووە ڕێنمایی و ڕوناکی تێدایە ئەو هەواڵپێدراوانەی (پێغەمبەرانەی) کە موسڵمان و ملکەچبوون بۆ خوا فەرمانڕەوایی پێدەکەن بەسەر ئەوانەدا کە بوون بە جوولەکە (یەهودی).

وە پێغەمبەران مرۆڤن و دروستکراون ، هیچ تایبەتمەندێتی پەروەردگارێتی و پەرستراوێتیان نییە ، خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەرەکەی (مُحَمَّد ﷺ) کە سەروەری پێغەمبەرانە و لە هەموویان حورمەتی گەورەترە لای خوا فەرموویەتی : ﴿قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا

وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ
وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُۚ إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ ﴾ [الأعراف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ : من هیچ سود و زیانم بە دەست نییە بۆ خۆم تەنها ئەوە نەبێت کە خوا ویستی لێبێت ، وە ئەگەر من پەنهانیم (غەیبم) بزانیایەت ئەوا خێرێکی زۆرم دەستی خۆم دەخست و هیچ خراپەیەکم تووش نەدەبوو ، من هیچ نیم تەنها ئاگادارکەرەوە و مژدەدەر نەبێت بۆ خەڵکانێك کە باوەڕبێنن .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا رَشَدٗا ﴿٢١﴾ قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ وَلَنۡ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلۡتَحَدًا ﴿٢٢﴾﴾ [الجن] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ : من هیچ زیان و ڕێنماییم بە دەست نییە بۆ ئێوە ﴿٢١﴾ بڵێ : من کەس نییە پەنام بدات لە خوا ئەگەر بیەوێت سزام بدات و کەسیش نییە جگە لە ئەو پشت و پەنام بێت .

وە پێغەمبەران تایبەتمەندێتی مرۆڤایەتیان پێدەگات : لە نەخۆشی و مردن و پێویست بوون بە خواردن و خواردنەوە و جگە لەمانەش ، خوای گەورە سەبارەت بە پێغەمبەر (إبراهيم عليه الصلاة والسلام) لە وەسف کردنیدا بۆ پەروەردگاری فەرموویەتی : ﴿وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾﴾ [الشعراء] .

واتە : پەروەردگاری من ئەوەیە کە خواردن و خواردنەوەم دەداتێ ﴿٧٩﴾ وە ئەگەر نەخۆش بکەوم ئەو شیفام دەدات و چاکم دەکاتەوە ﴿٨٠﴾ وە ئەوەیە کە دەمرێنێ و پاشان زیندووم دەکاتەوە .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلَكُمْ أَنْسَى كَمَا تَنْسَوْنَ ، فَإِذَا نَسِيتُ فَذَكِّرُونِي))[١٢] .

---

[١٢] رواه البخاري ، كتاب أبواب القبلة ، باب التوجه إلى القبلة حيث كان ، رقم : (٣٩٢) .

واتە : بەڕاستی منیش مرۆڤێکم وەکو ئێوە شتم لە بیر دەچێتەوە هەروەکو چۆن ئێوەش شتان لە بیر دەچێتەوە ، بۆیە ئەگەر لە بیرم چووەوە ئەوا ئێوە بیرمی خەنەوە .

وە خوای گەورە وەسفی پێغەمبەرانی کردووە بە بەندایەتی (عەبدایەتی) کردن بۆی لە بەرزترین جێگەیاندا ، ئەوەتا سەبارەت بە (نوح ﷺ) فەرموویەتی : ﴿إِنَّهُۥ كَانَ عَبۡدٗا شَكُورٗا ۝٣﴾ [الإسراء] .

واتە : بەڕاستی نوح بەندەیەکی شوکرانەبژێر بوو .

وە سەبارەت بە (مُحمَّد ﷺ) فەرموویەتی : ﴿تَبَارَكَ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡفُرۡقَانَ عَلَىٰ عَبۡدِهِۦ لِيَكُونَ لِلۡعَٰلَمِينَ نَذِيرًا ۝١﴾ [الفرقان] .

واتە : پڕ خێر و بە پیت بێت کاری ئەو خوایەی کە قورئانی (جیاکەرەوەی نێوان حەق و باتڵ) دابەزاندووەتە سەر بەندەکەی بۆ ئەوەی ببێت بە ئاگادارکەرەوە بۆ هەموو خەڵکی جیهان .

وە سەبارەت بە (إبراهيم وإسحاق ويعقوب صلى الله عليهم وسلَّم) فەرموویەتی : ﴿وَٱذۡكُرۡ عِبَٰدَنَآ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ أُوْلِي ٱلۡأَيۡدِي وَٱلۡأَبۡصَٰرِ

﴿إِنَّآ أَخۡلَصۡنَٰهُم بِخَالِصَةٖ ذِكۡرَى ٱلدَّارِ ٤٦ وَإِنَّهُمۡ عِندَنَا لَمِنَ ٱلۡمُصۡطَفَيۡنَ ٱلۡأَخۡيَارِ ٤٧﴾ [سورة ص] .

واتە : باسی بەندەكانمـان (إبراهيم وإسحاق ويعقوب) بكە

كە خاوەنی كردەوەی چاك و زانستی بە سوود بوون ٤٥ بەڕاستی ئێمـە پاڵفتەیانمان كردبوون بە خۆیەكلاكردنەوە بۆ بیركردنـەوە لـە بەهەشـت و كردەوە و بانگەواز كردن بۆی (یـان بەڕاسـتی ئێمـە بەهەشـتمان تایبـەت كردبوو بۆیان لە بەرامبەر بیرلێكردنـەوە و بـاس كردنیـان بـۆی) ٤٦ وە بەڕاستی ئەمانە لای ئێمە لە هەڵبژێردراو و چاكەكانن .

وە سەبارەت بە (عيسى بن مَرْيَم ﷺ) فەرموویـەتی : ﴿إِنۡ هُوَ إِلَّا عَبۡدٌ أَنۡعَمۡنَا عَلَيۡهِ وَجَعَلۡنَٰهُ مَثَلٗا لِّبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٥٩﴾ [الزخرف] .

واتـە : (عيسى) هـیچ نـیـە تـەنها بەندەیـەك نـەبێت كـە نیعمـەتی خۆمانمـان داوە بەسـەریدا بـە پێغەمبەرایـەتی و زانسـت و دانایـەتی و

کردووەمانە بە نیشانە و بەڵگەیەك بۆ بەنی ئیسرائیل (واتە : نەوەکانی پێغەمبەر یعقوب) .

* وە باوەڕبوون بە پێغەمبەران چوار بوار دەگرێتەوە :

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە پەیامەکانیان حەق و ڕاستن و لە لایەن خوای گەورە هاتوون ، جا هەر کەسێك بێباوەڕ ببێت بە پەیامی یەکێکیان ئەوە بێباوەڕ بووە بە هەر هەموویان ، وەکو چۆن خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ ٱلْمُرْسَلِينَ ١٠٥﴾ [الشعراء] .

واتە : گەلەکەی (نوح) پێغەمبەرانیان بە درۆخستەوە .

خوای گەورە کردوویانێتی بە بەدرۆخەرەوە بۆ هەموو پێغەمبەران ، لە کاتێکدا کە لەو سەردەمەدا کە ئەوان بەدرۆیان خستەوە هیچ پێغەمبەرێکی تر نەبووە جگە لە (نوح) ، کەواتە بە پێی ئەمە ئەو گاورانەی کە پێغەمبەر (مُحمَّد)یان (ﷺ) بە درۆخستەوە و شوێنی نەکەوتن ئەوانە بەدرۆخەرەوەشن بۆ (مسیح بن مَرْيَم ﷺ) و بەهەمان شێوە شوێنی

ئەویش نەکەوتوون ، بە تایبەتی کە مژدەی پێداون بە هـاتنی (مُحمَّد ﷺ) ، وە مژدە پێدانیان بە (مُحمَّد ﷺ) هیچ مانایەکی نییە تەنها ئەوە نـەبێت کە بەڕاستی پێغەمبەرە بۆیـان ، خوا بە هۆیـەوە ڕزگاریـان دەکـات لـە گومڕایەتی و

ڕێنماییان دەکات بۆ ڕێگای ڕاست .

دووەم : باوەڕبوون بەوانەیان کـە ناویـان دەزانـین بـە ناوەکانیانـەوە وەکو (مُحمَّد وإبراهيم وموسى وعيسى ونوح عليهم الصلاة والسلام) ، وە ئەم پێنجـە بـریتین لــە خاوەنــەکانی توانــا و خــۆڕاگرتن (أولوا العزم) لــە پێغەمبەران ، کە خوای گەورە لە قورئانـدا لە دوو شوێندا باسی کـردوون لـــــە فەرمایشتـــــــی : ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِيثَـٰقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۖ ﴿٧﴾﴾ [الأحزاب] .

واتە : ئەی (مُحمَّد) ئێمە بەڵێنمان وەرگرتووە لە پێغەمبەران و لە تۆ و لە (إبراهيم وموسى وعيسى بن مريَم)یش کەوا هەستن بە جێبـەجێکردن و گەیاندنی ئاینی خوا .

وە لە فەرمایشتی : ﴿شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحًا وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ أَنۡ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِۚ ١٣﴾ [الشورى] .

واتە خوای پەروەردگار : بۆتانی داناوە لە ئایندا ئەوەی کە ئامۆژگاری (نوح)ی پێکردووە و ئەوەش کە بە وەحیی ناردوومانە بۆ تۆ و ئەوەش کە ئامۆژگاری (إبراهيم وموسى وعيسى)مان پێکردووە : کەوا ئاین بە ڕێك و ڕاستی جێبەجێ بکەن و پەرتەوازە نەبن تێیدا * .

بەڵام ئەوانەشیان کە ناوەکانیان نازانین لێیان باوەڕمان پێیان هەیە بە گشتی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا رُسُلٗا مِّن قَبۡلِكَ مِنۡهُم مَّن قَصَصۡنَا عَلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّن لَّمۡ نَقۡصُصۡ عَلَيۡكَۗ ٧٨﴾ [غافر] .

* ئەم ئایەتە روون ترین بەڵگەیە لەسەر **حەرامێتی حزبایەتی** کە موسڵمانانی پەرتەوازە و پارچەپارچە کردووە ، بڕوانە کتێبی : (فەتوای گەورە زانایانی هاوچەرخی ئەهلی سوننە و جەماعە سەبارەت بە حوکمی حزبایەتی و جیاوازی و پارچەپارچەگەرێتی) ئامادەکردن و وەرگێڕانی وەرگێڕ : (محمد عبد الرحمن).

واتە : وە بەدڵنیایی ئێمە چەندین پێغەمبەرمان ناردووە لە پێش تۆ بەسەرهاتی هەندێکیانمان باس کردووە بۆت و بەسەرهاتی هەندێکیانمانیش نەگێڕاوەتەوە بۆت .

سێیەم : بەڕاست دانانی ئەوەی کە ڕاستە (صەحیحە) لە بەسەرهات و هەواڵەکانیان .

چوارەم : کردەوە کردن بە شەریعەتی ئەوەیان کە نێردراوە بۆ ئێمە ئەویش کۆتایی پێهێنەریانە (مُحَمَّد ﷺ) کە نێردراوە بۆ هەموو خەڵکی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾ ﴾ [النساء] .

واتە : سوێند بە پەروەردگارت ئەی پێغەمبەر ئەو خەڵکە باوەڕ ناهێنن و بێباوەڕن تاوەکو تۆ نەکەن بە دادوەر لەو شتانەدا کە ناکۆکی دەکەوێتە نێوانیانەوە تێیدا و ئەنجا لە ناخیانەوە دڵگران نەبن بەو بڕیارەی تۆ و ملکەچ ببن بە تەواوی .

وە **باوەڕبوون بە پێغەمبەران** چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : زانینی بەزەیی خوای گەورە و بایەخدانی بە بەندەکانی ، کەوا پێغەمبەرانی بۆ ناردوون ، بۆ ئەوەی ڕێنماییان بکەن بۆ ڕێگای خوای گەورە و روونی کەنەوە بۆیان کە چۆن خوا بپەرستن ، چونکە عەقڵی مرۆڤ سەربەخۆ ئەوە نازانێت .

دووەم : سوپاس کردنی خوای پایەبەرز لەسەر ئەم نیعمەتە گەورەیە.

سێیەم : خۆشویستنی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) و بەگەورەزانینیان و ستایش کردنیان بەوەی کە شایەنە پێیان ، چونکە ئەوانە پێغەمبەرانی خوای گەورەن ، وە لەبەر ئەوەی کە هەستاوون بە پەرستنی خوا و گەیاندنی پەیامەکەی و ئامۆژگاری کردنی بەندەکانی .

* وە **یاخیبووان لە حەق و پێچەوانەکەرانی ڕاستی پێغەمبەرانی خۆیانیان بەدرۆخستووەتەوە** بە بۆچوونی ئەوەی کەوا پێغەمبەرانی خوای گەورە نابێت لە مرۆڤـ بن !

وە خوای گەورە ئەم بۆچوونەی باسکردووە و پوچەڵیشی کردووەتەوە بەم فەرمایشتەی : ﴿وَمَا مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤۡمِنُوٓاْ إِذۡ جَآءَهُمُ ٱلۡهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرٗا رَّسُولٗا ﴿٩٤﴾ قُل لَّوۡ كَانَ فِي ٱلۡأَرۡضِ مَلَٰٓئِكَةٞ يَمۡشُونَ مُطۡمَئِنِّينَ لَنَزَّلۡنَا عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكٗا رَّسُولٗا ﴿٩٥﴾﴾ [الإسراء] .

واتە : هیچ شتێك ڕێگری لە خەڵك نەکرد لەوەی کە باوەڕبێنن لە کاتێکدا کە ڕووناکی و ڕێنماییان بۆ هات تەنها ئەوە نەبێت کە دەیانگووت : ئایا خوا مرۆڤی ناردووە بە پێغەمبەر ؟ ﴿٩٤﴾ تۆش بڵێ : ئەگەر لە زەویدا فریشتە هەبوایەت و بە ئارامی ڕێیان بکردایەت ئەوا ئێمەش لە ئاسمانەوە فریشتەمان بە پێغەمبەرایەتی دادەبەزاند بۆ سەریان .

خوای گەورە ئەم بۆچوونەی پوچەڵ کردەوە بەوەی کەوا پێویستە پێغەمبەر مرۆڤـ بێت ، چونکە ئەو نێردراوە بۆ لای خەڵکی سەر زەوی کە بریتین لە مرۆڤـ ، وە ئەگەر خەڵکی سەر زەوی فریشتە ببوایەن ئەوا خـوا لە ئاسمانەوە فریشتەی بۆ دادەبەزاندن بە پێغەمبەرایەتی بۆ ئەوەی ئەویش وەکو ئەوان بێت .

وە خـوای گەورە لە بەدرۆخەرەوانی پێغەمبەرانی گێڕاوەتەوە کەوا بە پێغەمبەرانیان وتویانە : ﴿إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ ﴿١١﴾﴾ [إبراهيم] .

واتە : ئێوە هیچ نین تەنها مرۆڤـ نەبێت وەکو ئێمە دەتانەوێت ڕێگریمان لێبکەن لەوەی کە باوباپیرانمان دەیانپەرستن بۆیە بەڵگەی روونمان (موعجیزەیەکمان) بۆ بێنن ﴿١٠﴾ پێغەمبەرانیان پێیانیان فەرموو : ڕاستە ئێمە هیچ نین تەنها مرۆڤـ نەبێت وەکو ئێوە ، بەڵام خوا چاکەی

خۆی ـ لـە پێغەمبەرایـەتی ـ دەدات بـە هەرکەسـێك ویسـتی لێیبێـت لـە بەندەکانی ، وە ئێمە بۆمان نـیـە بەڵگـەی ڕوونتـان (موعجیزەتـان) بـۆ بێنین ئیللا بە مۆڵـەتی (ئیـزنی) خوا نەبێت .

باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی

ڕۆژی دوایی : ڕۆژی هەستانەوەیە کەوا خەڵکی تێیدا زیندوو دەبنەوە بۆ لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە .

وە ناو نراوە بە (ڕۆژی دوایی / اليوم الآخر) چونکە هیچ ڕۆژی تری بە دواوە نییە ، لەبەر ئەوەی خەڵکی بەهەشت جێگیر دەبن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی خۆیان ، وە خەڵکی دۆزەخیش جێگیر دەبن لە شوێنی نیشتەجێ بوونی خۆیان .

*** وە باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی سێ بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بە زیندوو بوونەوە (الإيمان بالبعث) : کە بریتییە لە زیندوو کردنەوەی مردووەکان کاتێك کە فوو دەکرێت بە کەڕەنادا فووکردنی دووەم ، یەکسەر خەڵکی هەڵدەسنەوە بۆ پەروەردگاری هەموو جیهان بە پێی پەتی بە بێ پێڵاو ، وە بە رووتی بە بێ پۆشتەیی ، وە بەو پێستەوە کە لە کاتی خەتەنەکردندا دەبڕێت بە

بێ خەتەنەکراوی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿كَمَا بَدَأۡنَآ أَوَّلَ خَلۡقٖ نُّعِيدُهُۥۚ وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ١٠٤﴾ [الأنبياء] .

واتە : هەروەکو چۆن سەرەتا و یەکەم جار دروستمان کردن ئاوەهایش دەیانگێڕینەوە ، بەڵێنێکە بەسەرمانەوە بەڕاستی ئێمە جێبەجێی دەکەین .

وە زیندوو بوونەوە : ڕاستە و سەلمێنراوە ، قورئان و سوننەت و کۆڕا و یەکدەنگی موسڵمانان بەڵگەن لەسەری .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ثُمَّ إِنَّكُم بَعۡدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ١٥ ثُمَّ إِنَّكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ تُبۡعَثُونَ ١٦﴾ [المؤمنون] .

واتە : ئەنجا ئێوە دوای ئەوە بە دڵنیایی دەمردن ﴿١٥﴾ پاشان ئێوە لە ڕۆژی هەستانەوەدا زیندوو دەکرێنەوە .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً))[١٣] .

واتە : لە ڕۆژی قیامەتدا (هەستانەوە لە گۆڕ بۆ ساحەی مەحشەر) خەڵکی کۆدەکرێتەوە بە پێی پەتی و بە ڕووتی و بە خەتەنە نەکراوی .

وە هەموو موسڵمانان کۆڕا و یەکدەنگن لەسەر سەلماندنی ڕۆژی دوایی ، وە ئەوەیش داخوازیکاری دانایەتی‌یە ، چونکە دانایەتی ئەوە دەخوازێت کەوا خوای گەورە گێڕانەوەیەك دابنێت بۆ ئەم بوونەوەرە ، بۆ ئەوەی تێیدا پاداشتیان بداتەوە لەسەر ئەوەی کە بۆی داناون لەو شەریعەتانەدا کە پێغەمبەرانی خۆیی پێناردووە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾﴾ [المؤمنون] .

واتە : ئایا ئێوە واتان داناوە کەوا ئێمە دروستمان کردوون بە گاڵتە و بێمەبەست و ئێوە ناگەڕێنەوە بۆ لامان ؟

---

[١٣] رواه البخاري ومسلم ، واللفظ لمسلم ، كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها ، باب فناء الدنيا ، رقم : (٧١٢٧) .

وە خوای گەورە بە پێغەمبەرەکەیی (ﷺ) فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱلَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لَرَآدُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ ﴿٨٥﴾﴾ [القصص] .

واتە : بەڕاستی ئەو خوایەی کە قورئانی دابەزاندووە بۆت و پێویستی کردووە لەسەرت بیگەیەنیت دەتگێڕێتەوە بۆ ڕۆژی دوایی .

دووەم : باوەڕبوون بە لێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە (الإيمان بالحساب والجزاء) : بەندە لێپرسینەوەی لەگەڵدا دەکرێت لەسەر کردەوەکانی و پاداشتی دەدرێتەوە لەسەری ، وە قورئان و سوننەت و کۆڕا و یەکدەنگی (إجماع) موسڵمانان بەڵگەن لەسەر ئەمە .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾﴾ [الغاشية] .

واتە : بەڕاستی گەڕانەوەیان بۆ لای ئێمە ﴿٢٥﴾ پاشان بەڕاستی لێپرسینەوەشیان لەسەر ئێمەیە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ عَشۡرُ أَمۡثَالِهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَا وَهُمۡ لَا يُظۡلَمُونَ ١٦٠﴾ [الأنعام] .

واتە : هەر کەسێك چاکەیەك بێنێت ئەوە (١٠) دە ئەوەندە پاداشتی بۆ هەیە ، وە هەر کەسێك خراپەیەك بێنێت ئەوە پاداشت نادرێتەوە ئیللا وەکو خۆی نەبێت و ستەمیشیان لێناکرێت .

وە فەرموویەتی : ﴿وَنَضَعُ ٱلۡمَوَٰزِينَ ٱلۡقِسۡطَ لِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ فَلَا تُظۡلَمُ نَفۡسٞ شَيۡـٔٗاۖ وَإِن كَانَ مِثۡقَالَ حَبَّةٖ مِّنۡ خَرۡدَلٍ أَتَيۡنَا بِهَاۗ وَكَفَىٰ بِنَا حَٰسِبِينَ ٤٧﴾ [الأنبياء] .

واتە : ئێمە تەرازووەکانی دادپەروەری دادەنەین بۆ ڕۆژی هەستانەوە (قیامەت) جا هیچ ستەم ناکرێت لە هیچ کەسێك ، وە ئەگەر بە ئەندازەی کێشی دەنکە خەرتەلەیەکیش بێت دەیهێنین بۆ ئەوەی پاداشتی خاوەنەکەی پێ بدرێتەوە ، وە بەسە کەوا ئێمە کردەوەی بەندەکان بژمێرین و لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکەین .

وە لە (ابن عمر)**ەوە** (رضي الله عنهما) **پێغەمبەر** (ﷺ) **فەرموویەتی :** ((إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَنَفَهُ ـ أي سِتْرَهُ ـ وَيَسْتُرُهُ ، فَيَقُولُ : أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ؟ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ؟ فَيَقُولُ : نَعَمْ أَيْ رَبِّ ، حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ ، قَالَ : سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا ، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ، فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ ، وَأَمَّا الْكُفَّارُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ : هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ ، أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ))(١٤).

واتە : بەڕاستی خوا باوەڕدار نزیك دەكاتەوە ئەنجا بە پاراستنی دەگرێتەوە و دەیپۆشێت ، ئەنجا پێی دەفەرموێت : ئایا فلانە تاوان دەزانیت ؟ ئایا فیسارە تاوان دەزانیت ؟ ئەویش دەڵێت : بەڵێ ئەی پەروەردگار ، هەتاوەكو دانی پێدەنێت بە تاوانەكانیدا و وا دەبینێت كەوا تیاچووە ، خوا دەفەرموێت : من لە دونیادا تاوانەكانتم پۆشی لەسەرت ، وە من ئەمڕۆ لێیان خۆشدەبم لێت ، ئەنجا كتێبی چاكەكانی پێ دەدرێت.

---

(١٤) رواه البخاري ، كتاب المظالم ، باب قول الله تعالى : (أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) ، رقم : (٢٣٠٩) .

بەڵام بێباوەڕ و دووڕووەکان ئەوا بانگ دەکرێن لە پێش چاوی هەموو بوونەوەردا و پێیان دەوترێت : ئەمانە ئەوانەن کەوا درۆیان کرد لەسەر خوا ، لەعنەتی خوا لەسەر ستەمکاران بێت .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ ، ثُمَّ بَيَّنَ ذَلِكَ : فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ، وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَيِّئَةً وَاحِدَةً))[١٥].

واتە : بەڕاستی خوا چاکەکان و خراپەکانی نووسیوە ، ئەنجا روونیشی کردووەتەوە : جا هەر کەسێك نیازی کردنی چاکەیەك هات بە دڵیدا و نەیکرد ئەوا خوا لای خۆی یەك چاکەی تەواوی بۆ دەنووسێت ، وە ئەگەر نیازی کردنی چاکەیەك هات بە دڵیدا و کردی ئەوا خوا لای خۆی بۆی دەنووسێت بە (١٠) چاکە تا (٧٠٠) حەوسەد ئەوەندە تا ئەوەندەی زۆر تریش ، وە هەر کەسێك نیازی کردنی خراپەیەك هات بە

(١٥) رواه البخاري ، كتاب الرقاق ، باب من همَّ بحسنة أو سيئة ، رقم : (٦١٢٦) ، ورواه مسلم ، كتاب الإيمان ، باب إذا همَّ العبد بحسنة كتبت و إذا همَّ بسيئة لم تكتب رقم : (٣٣٥) .

دڵیدا و نەیکرد ئەوا خوا لای خۆی یەك چاکەی تـەواوی بـۆ دەنووسـێت ، وە ئەگەر نیازی کردنی خراپەیەك هات بە دڵیدا و کـردی ئـەوا خـوا یـەك خراپەی بۆ دەنووسێت .

وە هــەموو موســڵمانان کــۆڕا و یەکــدەنگن لەســەر ســەلماندنی لێپرسـینەوە و پاداشـت وەرگرتنـەوە لەسـەر کردەوەکـان ، وە ئـەوەیش داخوازیکاری دانایەتییە ، چونکە خوای گەورە کتێبەکانی دابەزانـدووە و پێغەمبەرانی ناردووە و پێویستیشی کردووە لەسەر بەندەکان کەوا ئـەوە وەربگـرن کـە پـێی هـاتوون و کـردەوەش بکـەن بـەوەی کـە پێویسـتە کردەوەی پێبکرێت لـێی ، وە خـوا پێویسـتی کـردووە کوشـتار بکرێـت لەگـەڵ ئەوانـەدا کـە بەرهەڵسـتی لــێ دەکـەن و خوێنیـان و منـداڵیان و ئافرەتانیـان و سـامانیانی حـەڵاڵ کـردووە ، جـا ئەگـەر لێپرسـینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە نەبوو بوایەت ئەوا ئەمانە بەشێك دەبـوون لـە کـاری بـێ سـوود و بـێ ئـەنجام کـە پـەروەردگاری دانـای لــێ بـە دوور و پـاك ڕادەگیرێت ، وە خوای گەورە ئاماژەی کردووە بۆ ئەمە بـە فەرمایشـتی :

﴿ فَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ ۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾ ﴾ [الأعراف] .

واتە : بە دڵنیایی پرسیار دەکەین لەوانەی پێغەمبەریان بۆ نێردراوە سەبارەت بە وەڵامدانەوەیان بۆیان و پرسیاریش دەکەین لە پێغەمبەران سەبارەت بەوەی کە گەیاندوویانە ﴿٦﴾ بە دڵنیایی بە زانستەوە بۆیان دەگێڕینەوە کە چیان کردووە ، وە ئێمە نادیار و بێ ئاگا نەبووین لێیان.

بواری سێیەم : باوەڕبوون بە بەهەشت و ئاگری دۆزەخ و بەوەش کەوا هەردووکیان دەرئەنجامی هەتاهەتایین بۆ دروستکراوەکان .

بەهەشتماڵی خۆشگوزرانی‌یە کە خوای گەورە ئامادەی کردووە بۆ باوەڕدارە خۆپارێز و لە خوا ترسەکان ، ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە بەوەی کە خوا پێویستی کردووە لەسەریان باوەڕی پێبهێنرێت و هەستاون بە گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبەرەکەی ، بە پاکی پەرستنیان کردووە بۆ خوا و شوێنی پێغەمبەرەکەی کەوتوون .

بەهەشت لە جۆرەها خۆشگوزرانی تێدایە ئەوەی کە : ((مَا لاَ عَيْنَ رَأَتْ ، وَلاَ أُذُنَ سَمِعَتْ ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ))[١٦] .

واتە : نە چاو بینیویەتی و نە گوێ بیستویەتی و نە بە خەیاڵیش هاتووە بەسەر دڵی مرۆڤدا .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾﴾ [البينة] .

واتە : بەڕاستی ئەوانەی کەوا باوەڕیان هێناوە و کردەوەی چاکەیان کردووە ئا ئەوانە باشترینی دروستکراوەکانن ﴿٧﴾ پاداشتیان لای پەروەردگاریان باخانێکی هەتاهەتاییە کە ڕوباریان بە ژێردا تێدەپەڕێت و بە هەتاهەتایی تێیدا دەمێننەوە ، ئەوانە خوا لێیان ڕازی بووە و ئەوانیش لەو ڕازی بوون ، ئەو پاداشتە بۆ ئەوانەیە کە لە پەروەردگاریان دەترسن .

---

[١٦] رواه البخاري ، كتاب بدء الخلق ، باب ما جاء في وصف الجنة وأنها مخلوقة ، ، رقم : (٣٠٧٢) .

وە فەرموویەتی : ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾ [السجدة] .

واتە : هیچ کەسێك نازانێت چی هەڵگیراوە بۆ بەهەشتیەکان لەوەی کە چاو ئۆقرەی پێدەگرێت لە پاداشتی ئەو کردەوانەی کە دەیانکردن .

بەڵام **ئاگری دۆزەخ** : بریتی‌یە لە ماڵی سزا کە خوای گەورە ئامادەی کردووە بۆ بێباوەڕە ستەمکارەکان ، ئەوانەی کە بێباوەڕ بوون بە خوا و سەرپێچی پێغەمبەرەکانیان کردووە .

دۆزەخ لە جۆرەها سزا و تۆڵەی تێدایە ئەوەی کە نەهاتووە بەسەر هیچ بیر و دڵێکدا ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَاتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِيٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾ ﴾ [آل عمران] .

واتە :خۆپارێزی بکەن لەو ئاگرەی کە ئامادە کراوە بۆ بێباوەڕەکان.

وە فەرموویەتی : ﴿ وَقُلِ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَن شَآءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۚ وَإِن يَسْتَغِيثُوا۟

يُغَاثُوا۟ بِمَآءٍ كَٱلْمُهْلِ يَشْوِى ٱلْوُجُوهَ ۚ بِئْسَ ٱلشَّرَابُ وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾﴾
[الكهف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە خەڵکی : ئەمەی کە پێتانی ڕادەگەیەنم ڕاستە و لای پەروەردگارتانەوە هێناومە ، جا هەر کەسێك دەیەوێت باوەڕ بێنێت با باوەڕ بێنێت وە هەر کەسێکیش دەیەوێت باوەڕ نەهێنێت با باوەڕ نەهێنێت ، بەڕاستی ئێمە ئاگرێکمان ئامادە کردووە بۆ ستەمکاران کەوا چواردەوری داون بە پەرژینەکانی و ناتوانن لێی دەرباز ببن ، وە ئەگەر داوای ئاویش بکەن ئەوا ئاوێکیان پێدەدرێت وەکو قورقۆشمی تواوە وایە کەوا ڕوومەتەکان دەبرژێنێت ، ئەمە خراپترین خواردنەوەیە و دۆزەخیش خراپترین جێ و شوێنە بۆ هاوڕێیەتی .

وە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَـٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَـٰلِدِينَ
فِيهَآ أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ يَقُولُونَ
يَـٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾﴾ [الأحزاب] .

واتە : بەڕاستی خوا نـەفرەتی کـردووە لـە بێباوەڕەکـان و دۆزەخـی گڕتێبەردراوی بۆ ئامادە کردوون ﴿٦٤﴾ بە هەتاهەتایی تێیدا دەمێننـەوە و هیچ دۆست و پشتیوانێکیشیان نیـیە تکایـەکیان بـۆ بکـات ﴿٦٥﴾ ڕۆژێکـە کـەوا ڕوومـەتیان هەڵدەگەڕێتـەوە لـە نێـو ئـاگردا و دەڵـێن : خۆزگایـە گوێڕایەڵی خوا و گوێڕایەڵی پێغەمبەرمان بکردایەت .

* وە **باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایـی** چـەندین بەرهـەمی گـەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : حەزکردن لە ئەنجامدانی چاکە و سـووربوون لەسـەری بـە ئومێدی پاداشتی ئەو ڕۆژە .

دووەم : ترسان لە ئەنجامدانی خراپە و ڕازی بـوون پـێی لـە ترسـی سزای ئەو ڕۆژە .

سێیەم : دڵنەوایی کردنی باوەڕدار سەبارەت بەوەی کە لە دەستی دەردەچێت لە دونیادا بەوەی کە ئومێدی پێی هەیە لە خۆشگوزرانی دوارۆژ و پاداشتەکانی .

*** وە بێباوەڕەکان نکۆڵی** (ئینکاری) **زیندوو بوونەوەی دوای مردنیان کردووە** ، بۆچوونیان وایە کەوا ئەمە مەحاڵە .

ئەم بۆچوونەش پوچەڵە ، شەرع و هەست و عەقڵ بەڵگەن لەسەر پوچەڵیەتییەکەی .

بەڵگەی شەرع : خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ قُلۡ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبۡعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلۡتُمۡۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ٧﴾ [التغابن].

واتە : بێباوەڕەکان بۆچوونیان وایە زیندوو ناکرێنەوە ، تۆیش بڵێ : بەڵێ سوێند بە پەروەردگارم بەدڵنیایی زیندوو دەکرێنەوە ئەنجا هەواڵی کردەوەکانیشتان پێ دەدرێت ، وە ئەوەش لای خوا ئاسانە .

وە هەموو کتێبە ئاسمانییەکان پێکهاتوون لەسەر هەبوونی زیندوو بوونەوە لە دوای مردن .

وە **بەڵگەی هەست** : ئەوەیە کە خوا لەم دونیایەدا زیندوو کردنەوەی مردووی پێشانی بەندەکانی داوە ، وە لە سورەتی (البقرة)دا پێنج نموونە هەیە لەسەر ئەمە ، کە بریتین لەمانە :

نموونەی یەکەم : گەلی پێغەمبەر (موسى) کاتێك کە پێیان وت : ﴿لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهْرَةً ﴿٥٥﴾﴾ [البقرة] .

واتە : ئێمە باوەڕت پێ ناهێنین تاوەکو بە ئاشکرا خوا نەبینین .

دوای ئەوە خوای گەورە مراندیانی پاشان زیندوویی کردنەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە بە (نەوەکانی ئیسرائیل) دەفەرموێت : ﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى ٱللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰكُم مِّنۢ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئێوە وتتان ئەی (موسى) ئێمە باوەڕت پێناهێنین تاوەكو بە ئاشكرا خوا نەبینین ، بۆیە هەورەتریشقە لەناوتانی برد و ئێوەیش سەیرتان دەكرد ﴿٥٥﴾ ئەنجا دوای مردنتان زیندووتانمان كردووە بۆ ئەوەی سوپاس و شوكری خوا بكەن .

نموونەی دووەم : لە چیرۆكی ئەو كوژراوەی كەوا (نەوەكانی ئیسرائیل) ناكۆكی كەوتە بەینیانەوە تێیدا ، بۆیە خوای گەورە فەرمانی پێكردن كەوا مانگایەك سەرببڕن و ئەنجا بە هەندێكی بدەن لێی ، بۆ ئەوەی هەواڵیان بداتێ بەو كەسەی كە كوشتویەتی ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَأْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئێوە كەسێكتان كوشت و كەوتنە گومانەوە تێیدا ، وە خوا ئەوە دەردێنێت كەوا ئێوە دەیشارنەوە ﴿٧٢﴾ بۆیە فەرموومان : بە هەندێكی بدەن لێی ، ئا بەو شێوەیە خوا مردوو زیندوو

دەکاتەوە و نیشانەکانی توانای خۆیتان پێشان دەدات بۆ ئەوەی بیر بکەنەوە و ژیر بن .

نموونەی سێیەم : لە چیرۆکی ئەو خەڵکانەی کەوا بە هەزاران کەس لە وڵاتی خۆیان دەرچوون بە مەبەستی ڕا کردن لە مردن ، کە چی خوای گەورە مراندیانی ، پاشان زیندووی کردنەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَـٰرِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحْيَـٰهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : ئایا ناڕوانیت بۆ ئەوانەی کە بە هەزاران لە وڵاتی خۆیان دەرچوون لە ترسی مردندا و خوا پێیانی فەرموو : بمرن ئەنجا زیندووی کردنەوە ، بەڕاستی خوا چاکەی زۆرە بەسەر خەڵکەوە بەڵام زۆربەی خەڵکی سوپاس و شوکری ناکەن .

نموونەی چوارەم : لە چیرۆکی ئەو کەسەی کە تێپەڕ بوو بە لای گوندێکی چۆڵ و وێرانی مردوودا و بە دووری دانا کەوا خوای گەورە

زیندووی بکاتەوە ، بۆیە خوای گەورە ئەو کەسەی (١٠٠) سەد ساڵ مراند و پاشان زیندووی کردەوە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَانظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ ۖ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾﴾ [البقرة] .

واتە : یان وەکو ئەوەی کە تێپەڕ بوو بە لای گوندێکدا کە چۆڵ و وێران بوو بوو بەسەریەکدا و وتی : چۆن خوا ئەمە زیندوو دەکاتەوە لە دوای مردنی ؟ بۆیە خوا (١٠٠) سەد ساڵ مراند و پاشان زیندووی کردەوە ، پێی فەرموو : چەندێك مایتەوە ؟ وتی : ڕۆژێك یان هەندێ لە ڕۆژێك ماومەتەوە ، فەرمووی : بەڵکو (١٠٠) سەد ساڵ ماویتەتەوە بڕوانە بۆ خواردن و خواردنەوەکەت هیچ گۆڕانێکی بەسەردا نەهاتووە ،

وە بڕوانە بۆ گوێدرێژەکەت ببینە چۆن خوا زیندووی دەکاتەوە ، بۆ ئەوەی تۆ بکەین بە نیشانە و بەڵگەیەك لەسەر زیندووبوونەوە ، وە بڕوانە بۆ ئێسقانەکان چۆن بەرزیان دەکەینەوە و یەکیان دەخەین و ئەنجا گوشتی بە بەردا دەکەین ، جا کاتێك ئەمەی بۆ روون بووەوە و توانای خوای بۆ دەرکەوت وتی : دەزانم بەڕاستی خوا توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە .

نموونەی پێنجەم : لە چیرۆکی پێغەمبەر (إبراهيم الخليل)دا ، لە کاتێکدا کە داوا دەکات لە خوای گەورە کەوا پێشانی بدات چۆن مردوو زیندوو دەکاتەوە ، بۆیە خوای گەورە فەرمانی پێدەکات بە سەربڕینی چوار باڵندە و ئەنجا بەش بەشیان بکاتەوە و پەرتەوازەیان بکات بەسەر شاخەکانی دەوروبەریدا ، پاشان بانگیان بکات ، ئەنجا هەموو بەشەکان یەکدەگرنەوە و بە پەلە دێن بۆ لای (إبراهيم) ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ۖ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ

إِلَيۡكَ ثُمَّ ٱجۡعَلۡ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٖ مِّنۡهُنَّ جُزۡءٗا ثُمَّ ٱدۡعُهُنَّ يَأۡتِينَكَ سَعۡيٗاۚ وَٱعۡلَمۡ أَنَّ
ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٢٦٠﴾ [البقرة] .

واتــە : وە (إبراهیم) وتــی : پــەروەردگارم پێشــانم بدە چۆن مــردوو زیندوو دەكەیتەوە ، فەرمووی : باشە ئایا تۆ بـاوەڕت نـەهێناوە؟ وتــی : بەڵێ بەڵام بۆ ئەوەی دڵـم ئـارام بگرێـت ، فـەرمووی : چـوار باڵنـدە ببـە ســەریانببڕە و پارچــە پارچــەیان بكــە و ئــەنجا لەســەر هــەر شــاخێك بەشێكیانی لـێ دابنێ پاشان بانگیان بكە بە پەلە دێن بۆ لات ، وە بزانـە كەوا بەڕاستی خوا بەدەسەڵات و دانایە .

ئەمانـە چـەند نموونەیـەكی هەستپێكراو بـوون كـە ڕوویـان دابـوو لـە واقعدا ، هەموویان بەڵگەن لەسەر ئەوەی كە زیندوو كردنـەوەی مـردووان شتێكە دەشێت ڕووبدات و مەحاڵ نییە .

وە لە پێشەوە ئاماژەكرا بـۆ ئـەوەی كـە خـوای گـەورە كردبـووی بـە بەشـێك لـە نیشـانەكانی (موعجیزەكـانی) پێغەمبـەر (عیسى بن مريَم) لـە زیندوو كردنـەوەی مـردووان و دەرهێنانیـان لـە گۆڕەكانیـان بـە مۆڵـەتی (ئیزنی) خوای گەورە .

بەڵام **بەڵگەی عەقڵ** لەسەر هەبوونی زیندوو بوونەوە لە دوای مردن : ئەوا لە دوو ڕووەوەیە :

یەکەمینیان : بەڕاستی خوای گەورە دروستکاری ئاسمانەکان و زەوی و ئەوەشی کە لە نێوانیاندایە ، دروستکاریانە لە سەرەتاوە ، وە بە توانایە بەسەر سەرەتای دروست کردنی دروستکراودا ، بێدەسەڵات نییە بەسەر گێڕانەوەی ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ ﴿٢٧﴾﴾ [الروم] .

واتە : خوا ئەوەیە کە سەرەتا دروستکراوی دروستکردووە پاشان لە دوای مردنی دەیگێڕێتەوە ، ئەوەیش (واتە : گێڕانەوە لە سەرەتای دروست کردن) ئاسان ترە لەسەری .

وە فەرموویەتی : ﴿كَمَا بَدَأْنَآ أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُۥ ۚ وَعْدًا عَلَيْنَآ ۚ إِنَّا كُنَّا فَـٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ [الأنبياء] .

واتە : هەروەکو چۆن سەرەتا و یەکەم جار دروستمان

کردن ئاوەهایش دەیانگێڕینەوە ، بەڵێنێکە بەسەرمانەوە بەڕاستی ئێمە جێبەجێی دەکەین .

وە خوای گەورە فەرمانی کردووە بە وەڵامدانەوەی ئەو کەسەی کەوا نکۆڵی کرد لە زیندوو کردنەوەی ئێسقانی ڕزاو و فەرموویەتی : ﴿قُلْ يُحْيِيهَا ٱلَّذِىٓ أَنشَأَهَآ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾﴾ [يس] .

واتە : بڵێ ئەو کەسە زیندووی دەکاتەوە کەوا یەکەم جار دروستی کردووە ، وە ئەویش زانایە بە هەموو شتێك .

دووەمیان : بەڕاستی زەوی مردوو و خامۆش و وشکە ، هیچ درەختی سەوزی تێدا نییە ، ئەنجا باران دەبارێت بەسەریدا و لە دوای ئەوە دەجووڵێت بەو ڕووەکانەی ناوی و سەوز و زیندوو دەبێتەوە ، لە هەموو جۆرە ڕووەك و درەختێکی گەشاوە و سەرنجڕاکێشی تێدا دەبێت ، جا ئەو کەسەی کە بە توانایە بەسەر زیندووکردنەوەی زەویدا لە دوای مردنی (خامۆش و وشك بوونی) ، بە توانایشە بەسەر زیندووکردنەوەی مردوواندا ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنَّكَ تَرَى ٱلْأَرْضَ خَٰشِعَةً فَإِذَآ

أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِىٓ أَحْيَاهَا لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰٓ ۚ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾ [فصلت] .

واتە : لە نیشانەکانی توانا و دەسەڵاتی خوا ئەوەیە کە تۆ زەوی دەبینیت خامۆشە و هیچ ڕووەکی تێدا نییە وە ئەگەر ئاومان دابارانده سەری دەجووڵێت بەو ڕووەکانەی ناوی و سەوز دەبێتەوە و گەشە دەکات ، بەڕاستی ئەو کەسەی زەوی زیندوو کردەوە بە ڕواندنەوەی ڕووەکەکان بەدڵنیایی مردووەکانیش زیندوو دەکاتەوە ، بەڕاستی ئەو خوایە توانای بەسەر هەموو شتێکدا هەیە .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا
بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ ٱلْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَٱلنَّخْلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِّزْقًا
لِّلْعِبَادِ ۖ وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ ﴿١١﴾ ﴾ [سورة ق] .

واتە : ئێمە لە ئاسمانەوە ئاوی بە پیت و موبارەکمان دابەزاندووە ئەنجا چەندین باخ و تۆوی دروێنە کراومان پێڕواندووە ﴿٩﴾ وە دارە

خوورمای بەرزی پێ‌ڕوواندووە کە بەروبومی کۆکراوەی هەیە ﴿١٠﴾ هەموو ئەوانە ڕۆزین بۆ بەندەکان ، وە بەو ئاوە داباریوە وڵاتی مردوومان زیندوو کردووەتەوە ، بەو شێوەیەش ئێوە دەهێنینە دەرەوە لە گۆڕەکانتان .

*** وە باوەڕبوون بە هەموو ئەوانەش کە لە پاش مردنەوە ڕوودەدەن دەدرێنە پاڵ باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی** ، وەکو :

(أ) **باوەڕبوون بە تاقیکردنەوەی ناو گۆڕ** : کە بریتییە لە پرسیار کردن لە مردوو دوای ناشتنی سەبارەت بە پەروەردگاری و ئاینەکەی و پێغەمبەرەکەی ، جا خوای گەورە ئەوانەی کە باوەڕیان هێناوە جێگیر و دامەزراو دەکات لەسەر وتەی جێگیر ، بۆیە دەڵێت : پەروەردگارم (ٱللَّهُ)یە و ئیسلام ئاینمە و (مُحَمَّد ﷺ) پێغەمبەرمە ، وە خوا ستەمکاران گومڕا دەکات بۆیە بێ‌باوەڕ دەڵێت : چی چی نازانم ، وە دووڕوو یان

گومانكاریش دەڵێت : نازانم دەمبیست خەڵكی شتێكیان دەوت منیش دەموت* .

(ب) **باوەڕبوون بە سزا و خۆشی گۆڕ** : كەوا سزای گۆڕ بۆ ستەمكاران دەبێت لە دووڕووان و بێباوەڕان ، خوای گەورە فەرمووویەتی : ﴿وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّـٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا۟ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓا۟ أَنفُسَكُمُ ۖ ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ ءَايَـٰتِهِۦ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾﴾ [الأنعام] .

واتە : وە ئەگەر ببینیت لە كاتێكدا كە ستەمكارەكان لە ناڕەحەتی و ناهەمواریەكانی سەرەمەرگدان و فریشتەكان باڵەكانیان ڕاخستووە بۆ لێدانیان تاوەكو گیانیان بێتەدەرەوە و پێیان دەڵێن : گیانتان بهێننە دەرەوە ، ئەمڕۆ پاداشت دەدرێنەوە بە سزای ڕیسواكار لە بەرامبەر ئەو

---

* بۆ زانیاری زیاتر سەبارەت بەم بابەتە : بڕوانە : (فەرموودەكەی (البراء بن عازب(رضي الله عنه) سەبارەت بە سێ پرسیارەكەی ناو گۆڕ) لە وەرگێڕانی : (محمد عبد الرحمن لطيف) .

درۆ و ناڕاستییانەی کە لەسەر خوا دەتانوتن ، وە ئێوە خۆتان لەوە بە گەورەتر دەزانی کەوا ملکەچ و پابەند ببوایەن بۆ ئایەتەکانی خوا .

وە خوای گەورە سەبارەت بە (شوێنکەوتوانی فیرعەون / آل فرعون) فەرموویەتی : ﴿ ٱلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدْخِلُوٓا۟ ءَالَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ ٱلْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ ﴾ [غافر] .

واتە : خراپترین سزا کە (شوێنکەوتوانی فیرعەون) توشی دەبن بریتییە لە ئاگری دۆزەخ کە بەیانیان و ئێواران لە نێو گۆڕەکانیاندا نمایش دەکرێن بۆی و ڕۆحەکانیانی پێ سزا دەدرێت ، وە لە ڕۆژی قیامەتیشدا خوا دەفەرموێت : (شوێنکەوتوانی فیرعەون) بخەنە نێو توند ترین سزاوە* .

وە لە (صحيح مسلم)دا لە فەرموودەی (زيد بن ثابت)ەوە (رضي الله عنه) لە پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی : ((فَلَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ

* قال ابن كثير : (هذه الآية أصل كبير في استدلال أهل السنة على عذاب البرزخ في القبور) .

واتە : ئەم ئایەتە بنەمایەکی گەورەیە لە بەڵگەهێنانەوەی ئەهلی سوننەدا لەسەر سەلماندنی سزای بەرزەخ لە نێو گۆڕدا .

يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ الَّذِي أَسْمَعُ مِنْهُ ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ ، فَقَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، قَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْفِتَنِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ، قَالَ : تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ ، قَالُوا : نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ))[١٧].

---

(١٧) رواه مسلم ، كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها ، باب عرض مقعد الميت من الجنة أو النار عليه وإثبات عذاب القبر والتعوذ منه ، رقم : (٧١٤٢) .

*** وە بۆ تێگەیشتنی زیاتر هۆی وتنی ئەم فەرموودەیە باس دەكەین كە لە سەرەتای فەرموودەكەدا روون كراوەتەوە :**

عن زيد بن ثابت (رضي الله عنه) قال بَيْنَمَا النَّبِيُّ (ﷺ) فِي حَائِطٍ لِبَنِي النَّجَّارِ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ وَنَحْنُ مَعَهُ إِذْ حَادَتْ بِهِ فَكَادَتْ تُلْقِيهِ ، وَإِذَا أَقْبُرٌ سِتَّةٌ أَوْ خَمْسَةٌ أَوْ أَرْبَعَةٌ – قَالَ : كَذَا كَانَ يَقُولُ الْجُرَيْرِيُّ – فَقَالَ : مَنْ يَعْرِفُ أَصْحَابَ هَذِهِ الأَقْبُرِ ؟ فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا ، قَالَ : فَمَتَى مَاتَ هَؤُلاَءِ ؟ قَالَ : مَاتُوا فِي الإِشْرَاكِ ، فَقَالَ : إِنَّ هَذِهِ الأُمَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا فَلَوْلاَ ...)) .

واتە : لەكاتێكدا كە پێغەمبەر (ﷺ) لە نێو باخێكی دار خورمای چواردەورگیراوی (بني النَّجار)دا بوو بەسەر قاترێكی خۆیەوە و ئێمەش لەگەڵیدا بووین ، لە ناكاودا قاترەكە پێغەمبەری (ﷺ) دا بە لادا و نزیك بوو لەوەی كە فڕێی بداتە خوارەوە ، لەو كاتەدا شەش یان پێنج یان چوار گۆڕی بینی - بەم شێوەیە (الجريري) دەیگێڕایەوە - ، جا پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : كێ خاوەنی ئەم گۆڕانە (واتە ئەوانەی تێیاندا نێژراون) دەناسێت ؟ پیاوێك وتی : من ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : جا ئەمانە هی چ سەردەمێكن ؟ وتی : لەسەردەمی شەریك بۆ خوا ئەنجامداندا (واتە لە پێش هاتنی ئیسلام) مردوون ، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی : بەڕاستی ئەم ئوممەتە تاقیدەكرێتەوە و سزا دەدرێت لە نێو گۆڕەكانیاندا ، جا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت ...

واتە : ئەگەر لەبەر ئەوە نەبێت ئێوە مردوو نەنێژن ئەوا لە خوا دەپاڕیامەوە و داوام لێ‌ی دەکرد کەوا ئەوەی من دەبیستم لە سزای گۆڕ بیدایەت بە گوێ‌ی ئێوەیشدا و بتانبیستایەت ، ئەنجا بە ڕوومەتی ڕووی تێمان کرد و فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە سزای ئاگر ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە سزای ئاگر ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە سزای گۆڕ ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە سزای گۆڕ ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە تاقیکردنەوە و ئاشووب ئەوەی کە ئاشکرایە و ئەوەشی کە نادیارە ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە تاقیکردنەوە و ئاشووب ئەوەی کە ئاشکرایە و ئەوەشی کە نادیارە ، ئەنجا فەرمووی : پەنابگرن بە خوا لە تاقیکردنەوەی دەججال ، وتیان : پەنادەگرین بە خوا لە تاقیکردنەوەی دەججال .

بەڵام **خۆشی گۆڕ** : ئەوا بۆ باوەڕدارە ڕاستگۆکانە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسۡتَقَٰمُواْ تَتَنَزَّلُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُواْ وَلَا تَحۡزَنُواْ وَأَبۡشِرُواْ بِٱلۡجَنَّةِ ٱلَّتِي كُنتُمۡ تُوعَدُونَ ٣٠﴾ [فصلت] .

واتـە : بەڕاسـتی ئەوانـەی کـە وتویانـە : پـەروەردگارمان (**اللّٰه**)یـە و ئەنجا بەردەوام بوون لەسەری تاوەکو مردن ئەوانە لە کاتی سـەرەمەرگدا فریشتە دادەبەزێتە سەریان و پێیان دەڵێن : ترستان نەبێت و خـەمبار و دڵگـرانیش نـەبن و مـژدەتان لێبێـت بـەو بەهەشـتەی کـەوا بەڵێـنتان پێدەدرا پێی .

وە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾ [الواقعة] .

واتە : لە کاتی سەرەمەرگدا کە گیان دەگاتە قورگ ﴿٨٣﴾ وە ئێـوەش لەو کاتەدا سەیری دەکەن ﴿٨٤﴾ وە ئێمەیش (بە فریشـتەکانمانەوە) نزیـك ترین لێیـەوە تـاوەکو ئێـوە بـەڵام ئێوە نایـانبینن ﴿٨٥﴾ وە ئەگـەر ئێـوە باوەڕتان نییە بە زیندوو بوونەوە و لـێپرسینەوە و پاداشت وەرگرتنەوە

﴿٨٦﴾ ئەوا ئەو گیانە بگێڕنەوە بۆ ناو ئەو لاشەیەی کە لێیەوە دەرهێنرا ئەگەر ئێوە ڕاست دەکەن ﴿٨٧﴾ جا ئەگەر ئەو کەسە لەوانە بێت کەوا زۆر نزیکن لە خواوە* ﴿٨٨﴾ ئەوا خۆشی (ئیسراحەت و ئارامی) و بۆنی ڕەیحان و بەهەشتی خۆشگوزرانییان پێدەدرێت .

وە لە (البراء بن عازب)ەوە (رضي الله عنه) : پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) سەبارەت بە باوەڕدار ئەگەر وەڵامی دوو فریشتەکەی دایەوە فەرموویەتی : ((فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ السَّمَاءِ أَنْ صَدَقَ عَبْدِي ، فَأَفْرِشُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ ، وَأَلْبِسُوهُ مِنْ الْجَنَّةِ ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ ، قَالَ : فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا ، وَيُفْسَحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ))[١٨].

واتە : بانگکارێك بانگ دەکات لە ئاسمانەوە : بەندەکەم ڕاستی کرد ، ڕاخەن بۆی لە فەرشی بەهەشت ، بیپۆشن لە پۆشاکی بەهەشت ، دەرگایەکی بۆ بکەنەوە بەرەو بەهەشت ، فەرمووی : لە خۆشی و بۆنی

* (ئەوانەن کەوا فەرز و سوننەتەکانیش ئەنجام دەدەن و وازدەهێنن لە حەرام و مەکروهەکانیش) . بڕوانە : (تفسير ابن كثير) و (تفسير السعدي) .

[١٨] رواه أحمد ، مسند البراء بن عازب ، رقم : (١٨٠٦٣) ، وأبو دواد ، كتاب السنة ، باب المسألة في القبر وعذاب القبر ، رقم : (٤٧٥٣) .

بەهەشتی بۆ دێت و گۆڕەکەی بۆ فراوان دەکرێتەوە تاوەکو چاو بڕبکات .

* وە خەڵکانێك لە لاڕێبووان گومڕا بوونە و نکۆڵی (ئینکاری) **سزا و خۆشی گۆڕ دەکەن** : بۆچوونیان وایە کەوا ئەمە

مەحاڵە چونکە پێچەوانەی واقعە ، دەڵێن : ئەگەر مردووەکە سەرهەڵدرێتەوە و دەربخرێت لە نێو گۆڕەکەیدا ئەوا دەبینرێت چۆن بووە هەر وەکو خۆی وایە ، وە گۆڕەکە نەگۆڕاوە نە بە فراوان بوونەوە و نە بە تەنگ بوونەوەش .

ئەم بۆچوونەش پوچەڵە ، بە پێی شەرع و هەست و عەقڵ :

لایەنی شەرع : ئەوا ئەو دەقانەی کەوا بەڵگەن لەسەر سەلماندنی سزا و خۆشی گۆڕ لە پێشەوە باسکران .

وە لە (صحيح البخاري)دا لە فەرموودەی (ابن عباس)ەوە (رضي الله عنه) فەرموویەتی : ((خَرَجَ النَّبِيُّ (ﷺ) مِنْ بَعْضِ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ ، فَسَمِعَ صَوْتَ إِنْسَانَيْنِ يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا)) باسی تەواوی فەرموودەکەی کرد کە تێیدا

هـاتووه : ((كَانَ أَحَدُهُمَا لاَ يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَـوْلِ)) . وفي رواية : ((مِنْ بَوْلِهِ)) ، وفي رواية لـمسلم : ((لاَ يَسْتَنْزِهُ مِنْ بَوْلِهِ)) . ، وَكَانَ الآخَرُ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ))[١٩].

واتە : پێغەمبەر (ﷺ) لە هەندێك لە باخـەكانی دەوروبـەری مەدینـەدا هاتــەدەرەوە و لــە ناكـاودا دەنگــی دوو مرۆڤــی بیســت كـەوا لـە نێـو گۆڕەكانیاندا سزا دەدران ...

وە فەرمووی : یەكێكیان خۆی نەدەپاراست و خۆی پاكڕانەدەگرت لە میزەكەی ، وە ئەوەی تریان قسەی لە نێوان خەڵكدا دەهێنا و دەبرد بـە مەبەستی زیان گەیاندن .

وە **لایەنی هەست** : ئەوا بەڕاستی مرۆڤی خەوتوو لە كاتی خەوتنیـدا دەبینێت كەوا لە نێو شوێنێكی فراوان و زۆر خۆشدایە و خۆشـدەگوزرێت تێیدا ، یان لە نێو شوێنێكی تەنگ و سامناكدایە و ئازاری پـێ دەچـێژێت ، وە لەوانەیــە هەنـدێك جـار بەخەبـەر بێتــەوە بــە هــۆی ئــەوەوە كـە بینیویەتی لە خەوەكەیدا ، لەگەڵ ئەوەشـدا ئـەو هـەر لەسـەر جێگەكـەی

---

[١٩] رواه البخاري ، كتاب الأدب ، باب النميمة من الكبائر ، رقم : (٥٧٠٨) ، ورواه مسلم ، كتاب الطهارة ، باب الدليل على نجاسة البول ووجوب الاستبراء منه ، رقم : (٦٧٦) .

خۆیدایە لە نێو ژوورەکەی خۆیدا بەو شێوەیەی کە لەسەری بووە ، وە خەو برای مردنە ، لەبەر ئەمە خوای گەورە ناوی ناوە بە (مردن) ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ ﴿٤٢﴾ ﴾ [الزمر] .

واتە : خوا گیانەکان دەکێشێت لە کاتی مردنیاندا و ئەوەش کە نەمردووە لە کاتی خەوتنیاندا ، جا ئەوەیان دەگرێتەوە کەوا بڕیاری مردنی بەسەردا داوە و ئەوەی تریشیان بەردەدات بۆ کاتی ناو براوی خۆی .

وە **لایەنی عەقڵ** : ئەوا بەڕاستی مرۆڤی خەوتوو لە کاتی خەوتنیدا خەوی ڕاست دەبینێت کەوا لەگەڵ واقعدا دەقاودەق وەك یەکن ، وە هەندێك جار پێغەمبەر (ﷺ) دەبینێت لەسەر شێوازی خۆی ، وە هەر کەسێکیش بیبینێت لەسەر شێوازی خۆی ئەوا بەڕاستی بینیویەتی ، لەگەڵ ئەوەشدا کەسی خەوتوو هەر لە نێو ژوورەکەی خۆیدایە و لەسەر جێگەکەی خۆیدا دوورە لەوەی کە بینیویەتی ، جا ئەگەر ئەمە ڕوودانی

شیاو بێت لە بوارەکانی دونیادا ، ئایا ڕوودانی شیاو نیە لە بوارەکانی دوارۆژدا ؟

وە ئەوەی کە پشتیان پێبەستووە لە بۆچوونەکەیاندا کەوا ئەگەر مردووەکە سەرهەڵدرێتەوە و دەربخرێت لە نێو گۆڕەکەیدا ئەوا دەبینرێت چۆن بووە هەر وەکو خۆی وایە ، وە گۆڕەکە نەگۆڕاوە نە بە فراوان بوونەوە و نە بە تەنگ بوونەوەش ، ئەوا **وەڵامەکەی لە چەند ڕوویەکەوەیە :**

یەکەم : ئەوەیە کە بەڕاستی نابێت بەرهەڵستی ئەوە بکرێت کە شەرع پێی هاتووە بە نموونەی ئەم گومانە هەڵوەشێنراوانە کەوا ئەگەر ئەو کەسەی بەرهەڵستکاریان پێدەکات تێڕابمێنێت تێڕامانێکی پێویست و بە وردی بیربکاتەوە لەو بەڵگانەی کەوا شەرع پێیان هاتووە ئەوا بەدڵنیایی پووچەڵێتی ئەم گومانانە دەزانێت ، وە وتراوە :

وَكَمْ مِنْ عائِبٍ قولاً صحيحاً　　　وآفتهُ من الفَهمِ السقيمِ

واتە : چەندین کەس هەیە وتەیەکی ڕاست لەکەدار (عەیبدار) دەکات .. نەهامەتێکەشی لە لاوازی تێگەیشتنەکەیەتی .

دووەم : بەڕاستی بارودۆخەکانی (حاڵەتەکانی) ژیانی نێو گۆڕ (بەرزەخ) بەشێکن لە بوارەکانی پەنهانی (غەیب) کەوا هەست پەییان پێنابات و دەرکیان پێناکات ، وە ئەگەر بوارەکانی غەیب بە هەست پەییان پێببرایەت و دەرکیان پێبکرایەت ئەوا سوودی باوەڕهێنان بە غەیب نەدەما و لەو کاتەشدا باوەڕهێنەران بە غەیب و نکۆڵیکەران لە بەڕاستخستنەوەیدا یەکسان دەبوون .

سێیەم : بەڕاستی سزا و خۆشی و فراوانی و تەنگی گۆڕ تەنها مردووەکە هەستی پێدەکات و بەس ، وە ئەمەش وەکو ئەوە وایە کە خەولێکەوتوو لە خەوەکەیدا خۆی دەبینێت کەوا لە شوێنێکی تەنگ و سامناکدایە یان لە شوێنێکی فراوان و خۆشدایە ، بەڵام ئەو کەسەی کە لە دەوروبەریدایە ئەمە نابینێت و هیچ هەستی پێناکات ، وە پێغەمبەر (ﷺ) وەحیی بۆ دەنێردرا لە کاتێکدا کە لە نێوان هاوەڵەکانیدا بوو ئەو وەحییەکەی دەبیست بەڵام هاوەڵانی نەیاندەبیست ، وە هەندێك جار فریشتەکە خۆی بۆی دەنواند لە شێوەی پیاوێکدا و قسەی لەگەڵیدا دەکرد کە چی هاوەڵانیش فریشتەکەیان نەدەبینی و گوێیشیان لێی‌نەدەبوو .

چوارەم : بەڕاستی پەیپێبردن و توانای هەست کردنی دروستکراو سنووردارە بە ئەوەندەی کە خوای گەورە توانای پێداون لە پەیپێبردن و هەست پێ کردن ، وە مەحاڵە بتوانن هەست بکەن بە هەموو ئەو شتانەی کە بوونیان هەیە ، ئەوەتە هەر حەوت ئاسمانەکە و زەوی و ئەوانەش کە لە نێوانیاندا هەن و هەموو شتێك تەسبیحات و ستایشی خوا دەکەن تەسبیحاتێکی ڕاستەقینە ، کە خوای گەورە هەندێك جار دەیدات بە گوێی ئەوانەی کە ویستی لێیبێت لە دروستکراوەکانی ، وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەمە داپۆشراوە و شاردراوەتەوە و پەنهانکراوە لە ئێمە ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿تُسَبِّحُ لَهُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ ٱلسَّبۡعُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمۡدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفۡقَهُونَ تَسۡبِيحَهُمۡۗ ﴿٤٤﴾﴾ [الإسراء] .

واتە : هەر حەوت ئاسمانەکە و زەوی و ئەوانەش کە لە نێوانیاندا هەن تەسبیحاتی خوا دەکەن ، وە هیچ شتێك نییە ئیللا تەسبیحات و ستایشی خوا دەکات ، بەڵام ئێوە لە تەسبیحاتی ئەوان تێناگەن .

هەروەها شەیتانەکان و جنۆکە بەسەر زەویدا دێن و دەڕۆن ، وە جنۆکە ئامادە بوون لە لای پێغەمبەر (ﷺ) و گوێیان گرت بۆ قورئان خوێندنەوەکەی و بێدەنگ بوون بۆی ، پاشان گەڕانەوە بۆ لای گەلەکەیان و ئاگاداریانییان کردەوە ، وە لەگەڵ ئەوەشدا ئەوان شاردراونەتەوە و پەنهانکراون لە ئێمە ، وە سەبارەت بەمەش خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنۡ حَيۡثُ لَا تَرَوۡنَهُمۡۗ إِنَّا جَعَلۡنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوۡلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ ٢٧ ﴾ [الأعراف] .

واتە : ئەی ئادەمیزاد وریا بن شەیتان هەڵتان نەخەڵەتێنێت بە ڕازاندنەوەی تاوان بۆتان وەکو چۆن باوە و دایە گەورەتانی (ئادەم و حەوا) لە بەهەشت دەرهێنایە دەرەوە و پۆشاکەکانیانی پێداکەندن بۆ ئەوەی عەورەتی خۆیانیان پێپێشان بدات ، بەڕاستی ئەو و هاوشێوەکانی لە جنۆکە ئێوە دەبینن لە کاتێکدا کە ئێوە ئەوان نابینن ،

بەڕاستی ئێمە شەیتانەکانمان کردووە بە دۆست بۆ ئەوانەی کە باوەڕ ناهێنن .

جا ئەگەر دروستکراوەکان پەی نەبەن و هەست نەکەن بە هەموو ئەو شتانەی کە هەن ، ئەوا بە دڵنیایی نابێت ئینکاری ئەو شتانە بکەن کە سەلمێنراون لە بوارەکانی پەنهانی (غەیب) و ئەوان پەییان پێنابەن و دەرکیان پێناکەن .

❁ ❁ ❁

باوەڕبوون بە قەدەر

قەدەر : بریتی‌یە لە ئەندازەگیری خوای گەورە بۆ بونەوەران ، بە پێی زانستی پێش وەختی بۆ ئەو ئەندازەگیریە ، وە بەو شێوەیەی کە دانایی خوا خواستویەتی .

وە **باوەڕبوون بە قەدەر چوار بوار دەگرێتەوە :**

یەکەم : باوەڕبوون بەوەی کە خوای گەورە زانایە بە هەموو شتێك ، بە گشتی و بە ووردیش ، بە هەمیشەیی و هەتاهەتاییش ، جا ئەمە لەوانەدا کە پەیوەندییان بە کردارەکانی خواوە هەبێت یان بە کردارەکانی بەندەکانیەوە هەبێت یەکسانن .

دووەم : باوەڕبوون بەوەی کە خوای گەورە ئەو زانیارییانەی نووسیوەتەوە لە نێو کتێبی پارێزراودا (اللوح المحفوظ) ، وە سەبارەت بەم دوو بوارە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِى كِتَٰبٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾﴾ [الحج] .

واتە : ئایا نەت زانیوە كە بەڕاستی خوا زانا و ئاگادارە بە هەموو ئەو شتانەی لە نێو ئاسمان و زەویدایە ، بەڕاستی ئەمە لە كتێبی (لوح المحفوظ)دایە ، بەڕاستی ئەمە بە لای خواوە ئاسانە .

وە لە (صحيح مسلم)دا لە (عبد الله بن عمرو بن العاص)ەوە (رضي الله عنهما) فەرموویەتی : بیستم پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەیفەرموو : ((كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ))[٢٠].

واتە : خوا چارەنووسی دروستكراوەكانی نووسیوە پێش ئەوەی ئاسمانەكان و زەوی دروست بكات بە پەنجا هەزار ساڵ .

سێیەم : باوەڕبوون بەوەی كە هەموو ڕووداوەكان (ئەو شتانەی كە دەبن) ڕوونادەن و نابن ئیللا بە ویستی خوای گەورە نەبێت ، جا چ ئەوە لەو شتانەدا بێت كە پەیوەندیان هەیە بە كرداری خواوە یان پەیوەندیان هەیە بە كرداری دروستكراوەكانەوە یەكسانن ، خوای گەورە سەبارەت بەوەی كە پەیوەندی بە كرداری خۆیەوە هەیە فەرموویەتی : ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ ﴿٦٨﴾﴾ [القصص] .

[٢٠] رواه مسلم ، كتاب القدر ، باب حجاج آدم وموسى عليهما السلام ، رقم : (٦٦٩٠) .

واتـه : وه پـهروهردگارت ئـهوهی کـه ویسـتی لــێی ببێـت دروسـتی دهکات و ئهوهش ههڵدهبژێرێت که ویستی لێیهتی .

وه فهرموویهتی : ﴿وَيَفْعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ ٢٧﴾ [إبراهيم] .

واته : خوا ئهوهی که ویستی لـێی ببێت دهیکات .

وه فهرموویهتی : ﴿هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي ٱلْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَآءُ ٦﴾ [آل عمران] .

واته : خـوا ئـهو کهسـهیه کـه شـێوهتان دیـاری دهکـات لـه مناڵـدانی دایکاندا بهو شێوازهی که ویستی لـێی ببێت .

وه خــوای گــهوره ســهبارهت بــهوهی کــه پهیوهنـدی بــه کـرداری دروســتکراوهکانهوه ههیــه فهرموویــهتی : ﴿وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَٰتَلُوكُمْ ٩٠﴾ [النساء] .

واتــه : وه ئهگــهر خــوا ویســتی لــێ ببێــت ئــهوا بێباوهڕهکــان دهســهڵاتدار دهکات به سهرتـانــهوه و ئهنــجا لهگهڵــتاندا دهجهنگان .

وە فەرموویـــەتی : ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ١١٢﴾ [الأنعام] .

واتە : وە ئەگەر پەروەردگارت ویستی لـێ ببێـت ئـەوا ئـەو کارانـەیان نەدەکرد ، بۆیە تۆ وازبێنە لە خۆیان و لەوەش کە هەڵیدەبەستن .

چوارەم : باوەڕبوون بەوەی کە هـەموو بونـەوەر و ڕووداوەکـان (ئـەو شتانەی کـە دەبـن) دروسـتکراوی خـوای گـەورەن بـە خـوودی خۆیـان و سیفەتەکانیان و جموجوڵیانیشەوە ، خوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ ٦٢﴾ [الزمر] .

واتــە : خــوا بەدیهێنــەر و دروســتکاری هــەموو شـتێکە ، وە بەسـەر هەموو شتێکەوە وەکیلە .

وە خـوای پـاك و بێکـەم و کـوڕی فەرموویـەتی : ﴿وَخَلَقَ كُلَّ شَيۡءٖ فَقَدَّرَهُۥ تَقۡدِيرٗا ٢﴾ [الفرقان] .

واتە:وە خوا هەموو شتێکی دروست کردووە و ئەندازەشی بۆ داناوە.

وە خـوای گـەورە سـەبارەت بـە پێغەمبـەر ئیـبراهیم (عليه السلام) کـە بـە گەلەکـــەیی وتـــوە : فەرموویـــەتی : ﴿وَٱللَّهُ خَلَقَكُمۡ وَمَا تَعۡمَلُونَ ۝٩٦﴾ [الصافات] .

واتە : خوا ئێوەی دروست کردووە و ئەوەش کە دەیکەن .

* وە **باوەڕبوون بە قەدەر** ـ بەو شێوەیەی کـە باسمـان کـرد ـ ئـەوە ڕەد ناکاتەوە کەوا بەندە ویستی هەبێت لەو کردارانەیدا کـە هەڵبـژاردەی خۆیین و توانای هەبێت بەسەریاندا ، چـونکە شـەرع و واقـع هـەردووکیان بەڵگەن لەسەر سەلماندنی ئەمە بۆی :

لایـەنی شـەرع : ئـەوا خـوای گـەورە سـەبارەت بـە ویسـتی بەنـدە فەرموویەتی: ﴿فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ۝٣٩﴾ [النبأ] .

واتە : هەر کەسێ ویسـتی لـێ بێـت گەڕانـەوە بـۆ لای پـەروەردگاری هەڵدەبژێرێت .

وە فەرموویەتی : ﴿فَأۡتُواْ حَرۡثَكُمۡ أَنَّىٰ شِئۡتُمۡۖ ۝٢٢٣﴾ [البقرة] .

واتـە : بچـنە لای جـێی تۆوەکانتـان چـۆن دەتانـەوێت (ویسـتان لەسەری هەیە) .

سەبارەت بە توانای بەندەیش خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ وَٱسۡمَعُواْ وَأَطِيعُواْ ﴿١٦﴾﴾ [التغابن] .

واتە : لە خوا بترسن ئەوەندەی لە تواناتاندا هەیە ، وە گوێگر و گوێ ڕایەڵ بن .

وە فەرموویـــەتی : ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ لَهَا مَا كَسَبَتۡ وَعَلَيۡهَا مَا ٱكۡتَسَبَتۡۗ ﴿٢٨٦﴾﴾ [البقرة] .

واتە : خوا ئـەرك ناخاتـە سـەر هـیچ کەسێك ئـیللا بـە پـێی توانـای نەبێت ، پاداشتی ئەوەی بۆ هەیـە کـە کردوویـەتی لـە چـاکە و پاداشـتی ئەوەشی لەسەرە کە کردوویەتی لە خراپە .

وە **لایەنی واقع** : ئەوا بەڕاستی هـەموو مرۆڤێـك دەزانێـت کـە خـۆی ویست و توانای هەیە ، بە هەردووکیان کردار دەکات ، وە بە هەردووکیان واز دێنێت لە کردار کردن ، وە بە هەردووکیان جیاوازی دەکات لـە نێـوان

ئەوەی کە ڕوودەدات بە پێی ویستی خۆی وەکو ڕێ کردن لەگەڵ ئەوەدا کە ڕوودەدات بە بێ ویستی خۆی وەکو لەرزلێهاتن ، بەڵام ویست و توانای بەندە بە ویست و توانای خوای گەورە بەدیدێن ، لەبەر فەرمایشتی خوای گەورە : ﴿لِمَن شَآءَ مِنكُمۡ أَن يَسۡتَقِيمَ ۝٢٨ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ۝٢٩﴾ [التكوير] .

واتە : بۆ هەر کەسێك لە ئێوە کە ویستی هەبێت ڕاست بێتەوە ﴿٢٨﴾ وە ناتوانن ویستان هەبێت ئیللا مەگەر خوای پەروەردگاری هەموو جیهان ویستی لێی ببێت .

وە لەبەر ئەوەی گەردوون هەمووی موڵکی خوایە هیچ شتێك لە نێو موڵکی خوادا نابێت بە بێ زانیاری و ویستی ئەو .

* وە **باوەڕبوون بە قەدەر** ـ بەو شێوەیەی کە باسمان کرد ـ بەڵگە و بیانو نابەخشێت بە بەندە بۆ وازهێنانی لەو کارانەی کە پێویست کراون لەسەری ، یان بۆ ئەنجامدانی تاوانەکان ، بە پێی ئەمە کردنی قەدەر بە بیانو لە لایەن ئەو جۆرە کەسانەوە پووچەڵە لە چەند ڕوویەکەوە :

یەكەم : خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ لَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشۡرَكۡنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمۡنَا مِن شَيۡءٖۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ حَتَّىٰ ذَاقُواْ بَأۡسَنَاۗ قُلۡ هَلۡ عِندَكُم مِّنۡ عِلۡمٖ فَتُخۡرِجُوهُ لَنَآۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا تَخۡرُصُونَ ١٤٨﴾ [الأنعام] .

واتە : ئەوانەی كە هاوبەش بۆ خوا دادەنێنن دەڵێن : ئەگەر خوا بیویستایە ئێمە و باب و باپیرانمان هاوبەشمان (بۆ خوا) دانەدەنا ، وە هەروەها ئەگەر خوا نەی ویستبایە ئێمە هیچ شتێكمان لە خۆمان حەرام نەدەكرد ، هەر بەو شێوەیە ئەوانەی پێش ئەمانیش درۆیان دەكرد و هەمان قسەیان دەوت هەتا سزا و تۆڵەی ئێمەیان چەشت ، (ئەی پێغەمبەر) بڵێ : ئایا هیچ بەڵگە و زانیاریەكتان لایە دەری خەن بۆمان ، ئێوە شوێنی هیچ شتێك ناكەون جگە لە گومان نەبێت ، وە ئەوەی ئێوە دەیڵێن لە درۆ زیاتر هیچ شتێكی تر نی یە .

كەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایەت بۆیان ئەوا خوا سزا و تۆڵەی پێیان نەدەگەیاند .

دووەم : خـوای گـەورە فەرموویـەتی : ﴿ رُّسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ ﴾ [النساء] .

واتـە : پێغەمبـەرانێك کـە مـوژدەدەر و ئاگادارکـەرەوەن بـۆ ئـەوەی خەڵکی بیانویان بە دەستـەوە نەبێت لە لای خـوا لە پاش ناردنی پێغەمبەران ، وە خوا بەدەسەڵات و دانایە .

کەواتە ئەگەر قەدەر بەڵگە ببوایەت بـۆ پێچەوانەکەرانی پێغەمبـەران ئەوا ئەو بیانووە بە نـاردنی پێغەمبـەران لانەدەچوو ، چـونکە پێچـەوانە کردن دوای ناردنیان رووی داوە بە قەدەری خوای گەورە .

سێیەم : ئەوەی کە (البخاري ومسلم . واللفظ للبخاري .) گێڕاویانەتەوە لە (علي بن أبي طالب)ەوە (﵁) کەوا پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ النَّارِ ، فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلاَ نَتَّكِلُ ؟ قَالَ : لاَ ، اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ ، ثُمَّ قَرَأَ : ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ

وَٱتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِٱلۡحُسۡنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلۡيُسۡرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسۡتَغۡنَىٰ ﴿٨﴾
وَكَذَّبَ بِٱلۡحُسۡنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلۡعُسۡرَىٰ ﴿١٠﴾ [الليل]))[٢١].

واتە : هیچ یەكێك لە ئێوە نییە ئیللا جێگای لە بەهەشتدا و جێگای لە دۆزەخدا نووسراوە ، وتمان : ئەی پێغەمبەری خوا : ئایا بۆ پاڵیلێنەدەینەوە و پشت بەو نووسینە ببەستین ؟ فەرمووی : نەخێر ، كردەوە بكەن چونكە هەموو كەسێك بەڕێخراوە ، ئەنجا ئەم ئایەتانەی خوێندەوە : بەڵام ئەو كەسەی كەوا دەبەخشێت و خۆپارێزی دەكات لە تاوان و لە خوا دەترسێت ﴿٥﴾ وە باوەڕی هەیە بە (لا إلهَ إلاَّ الله / واتە : هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا ـ **الله** ـ نەبێت) [یان باوەڕی هەیە بە (بەهەشت و پاداشتی چاكەكاری)] ﴿٦﴾ ئەوا هەموو چاكەكارییەكی بۆ ئاسان دەكەین و یارمەتی دەدەین بۆ ئەنجامدانی هەموو خێرێك و دووركەوتنەوە لە هەموو خراپەیەك ﴿٧﴾ بەڵام ئەو كەسەی كەوا ڕەزیلی دەكات و خۆی بێپێویست دەكات لە خوا

---

[٢١] رواه البخاري ، كتاب التفسير ، باب تفسير (فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى) رقم : (٤٩٤٧) ، ورواه مسلم ، كتاب القدر ، باب كيفية خلق الآدمي وكتابة أجله ، رقم : (٦٦٧٥) .

(پێویستی خۆی بۆ خوا دەرنابڕێت) ﴿٨﴾ وە باوەڕی نییە بە (لا إِلهَ إِلاَّ اللهُ / واتە : هیچ پەرستراوێك نییە شایستەی پەرستن بێت جگە لە خوا ـ **الله** ـ نەبێت) [یان باوەڕی نییە بە (بەهەشت و پاداشتی ڕۆژی دوایی)] ﴿٩﴾ ئەوا هەموو خراپەکارییەکی بۆ ئاسان دەکەین و یارمەتی نادەین بۆ ئەنجامدانی خێر و چاکە و دوورکەوتنەوە لە خراپە .

(وفي لفظ لمسلم) پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ)) [صحيح مسلم رقم : (٢٦٤٧)] .

واتە : کردەوە بکەن چونکە هەموو کەسێك بەڕێخراوە بۆ ئەوەی کە بۆی دروستکراوە .

پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی کردووە بە کردەوە کردن ، و ڕێگری کردووە لە پشت بەستن بە قەدەر .

چوارەم : بەڕاستی خوای گەورە فەرمانی کردووە بە بەندە و ڕێگریشی لێکردووە ، وە ئەرکی نەخستووەتە سەر جگە لەوە نەبێت کە

لــە تواناییدایــە ، خــوای گــەورە فەرموویــەتی : ﴿فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُمۡ وَٱسۡمَعُواْ وَأَطِيعُواْ ﴿١٦﴾﴾ [التغابن] .

واتە : لە خوا بترسن ئەوەندەی لە تواناتاندا هەیە ، وە گوێ بگـرن و گوێ ڕایەڵ بن .

وە فەرموویەتی : ﴿لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَاۚ ﴿٢٨٦﴾﴾ [البقرة] .

واتە : خوا ئـەرك ناخاتـە سـەر هـیچ كەسـێك ئـیللا بـە پـێی توانـای نەبێت .

كەواتە ئەگەر بەندە ناچاركراو و زۆرلێكـراو ببوایـەت لەسـەر كـردووە كردن ، ئەوا ئەرك لەسەر (تەكلیفلێكراو) دەبـوو بەوەی كــە لــە توانایــدا نییە رزگـاری ببێت لـێی ، وە ئەمەش پووچەڵە ، وە لە بەر ئەوە ئەگەر سەرپێچییەكی لـێوەشـایــەوە بــە نــەزانــی یــان بــە لــەبـیرچـوونــەوە یان بە زۆرپێكردن ئەوا تاوانی لەسەر نییە ، چونكە بیانووی هەیە .

پێنجەم : بەڕاستی قەدەری خوا نهێنییەكی شاراوەیە پێی نازانرێـت ئیللا دوای ڕوودانی ئەوە نەبێت كە دانراوە ببێت ، وە ویسـتی بەنـدە بـۆ

ئەو کارەی کە دەیکات پێش کردنەکەی کەوتووە ، بۆیە ویستی بەندە بۆ کردار بنیات نەنراوە لەسەر زانیاری ئەو بەندەیە بە قەدەری خوا ، کەواتە لەم کاتەدا قەدەر کردن بە بیانو لە لایەن ئەو کەسەوە نامێنێت و پووچەڵ دەبێتەوە ، چونکە بەڵگە و بیانو نییە بۆ کەسێك لە شتێکدا کە نایزانێت .

شەشەم : بەڕاستی ئێمە دەبینین مرۆڤ سوورە لەسەر ئەوەی کە گونجاوە بۆی لە بوارەکانی دونیایدا تاوەکو پێی دەگات و دەستی دەکەوێت ، وە لەوە لانادات بۆ ئەوەی کە نەگونجاوە بۆی ، ئەنجا بۆ ئەم لادانەی قەدەر بکات بە بەڵگە !

باشە بۆ چی خۆی لادەدات لەوەی کە سوودی بۆی هەیە لە بوارەکانی ئاینەکەیدا بۆ ئەوەی کە زیانی پێدەگەیەنێت ئەنجا قەدەر دەکاتە بەڵگە ؟ ئایا باری هەردوو بوارەکە یەکێك نین* ؟ واتە

* مەبەستی ئەوەیە بۆ هەڵبژاردنی لایەنی چاکە و دوور کەوتنەوە لە خراپە لە بواری دونیادا دەڵێت بە ویست و بڕیار و توانای خۆم کردوومە و خۆم سەرپشك بوومە تێیدا ، بەڵام لە بواری ئاین و دینداری دا بۆ ئەنجامدانی خراپە و دوور کەوتنەوە لە چاکە ناڵێت بە ویست و بڕیار و

ـ ئەوە نموونەیەکە بۆ تۆ کە ئەمەت بۆ ڕوون دەکاتەوە :

ئەگەر لەبەر دەستی مرۆڤدا دوو ڕێگا هەبێت :

یەکێکیان : دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی پشێوی و هەر کەس بۆ خۆیە : کوشتن و تالاَن کردن و ئابڕووبردنی ناموس و ترس و برسێتی تێدایە .

دووەمیان : دەیگەیەنێتە وڵاتێك کە هەمووی یاسا و ئاسایش تێیدا بەرقەرارە و ژیانی خۆشە و ڕێز گرتنی تێدایە بۆ گیان و ناموس و ماڵ و سامانەکان ، ئایا کام ڕێگایەیان دەگرێتەبەر ؟

بەدڵنیایی ڕێگای دووەمیان دەگرێتەبەر کە دەیگەیەنێتە وڵاتی یاسا و ئاسایش ، وە هەرگیز مومکین نییە بۆ هیچ کەسێکی ژیر کەوا ڕێگای

توانای خۆم کردوومە بەڵکو دەڵێت بە پێی قەدەر بووە و خوا لە چارەمی نووسیوە کە من خراپەکار بم و چاکەکار نەبم ! ! !

بەڕاستی ئەمە بانێکە و دوو هەوا ! چونکە لە بواری ئاین و دینەکەیشدا هەر بە ویست و بڕیار و توانای خۆی خراپەی کردووە و چاکەی نەکردووە ، کەس نییە بتوانێت نکۆڵی لە ئەمە بکات مەگەر کەسێکی زۆر بێعەقڵ و گێل و گەمژە نەبێت . ـ وەرگێڕ ـ

وڵاتی پشێوی و هەر کەس بۆ خۆی و ترس بگرێتەبەر و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانو !

ئایا لەبەر چی لە بواری دوارۆژدا ڕێگای ئاگری دۆزەخ دەگرێتەبەر جگە لە بەهەشت و قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

ـ نموونەیەکی تر : دەبینین نەخۆش فەرمانی پێدەکرێت بە دەرمان خواردنەوە ، ئەویش دەیخواتەوە لە کاتێکدا کە دڵی نایبات و ئارەزووی ناکات ، وە ئەو خواردنەی لێ قەدەغە دەکرێت کە زیانی پێدەگەیەنێت ، ئەویش وازی لێ دێنێت لە کاتێکدا کە دڵی دەیبات و ئارەزووی دەکات ، هەموو ئەمانە ئەنجام دەدات بە مەبەستی داخوازی شیفا و چاك بوونەوە و سەلامەتی ، وە مومکین نییە کەوا خۆی بگرێتەوە لە خواردنەوەی دەرمان ، یان ئەو خواردنە بخوات کە زیانی پێدەگەیەنێت و قەدەر بکات بە بەڵگە و بیانو !

ئایا لەبەر چی مرۆڤ واز دێنێت لەوەی کە خوا و پێغەمبەرەکەی فەرمانیان پێکردووە یان ئەوە ئەنجام دەدات کە خوا و پێغەمبەرەکەی قەدەغەیان کردووە ئەنجا قەدەر دەکات بە بەڵگە ؟

حەوتەم : بەڕاستی ئەو کەسەی کە قەدەر دەکات بە بیانو بۆ وازهێنانی لەوەی کە وازی لێ‌هێناوە لە پێویستکراوەکان (الواجبات) ، یان ئەوەی کە ئەنجامی دەدات لە تاوانەکان ، ئەگەر کەسێك دەست درێژی بکاتە سەری و ماڵەکەی ببات یان ئابڕوی ببات و ناوبانگی بڕوشێنێت ، ئەنجا قەدەر بکاتە بەڵگە و بڵێت : سەرزەنشتم مەکە ! چونکە دەست درێژی کردنەکەم بە قەدەری خوا ڕووی داوە ! ئەوا بیانوەکەی لێ‌قبوڵ ناکرێت .

باشە چۆن بیانو هێنانەوە بە قەدەر لە جگە لە خۆی قبوڵ ناکات بۆ دەست درێژی کردنی بۆ سەری ، وە خۆی بۆ خۆی قەدەر دەکاتە بیانو لە دەست درێژی کردنیدا بۆ سەر

مافی خوای گەورە ؟!

وە دەگێڕنەوە لە پێشەوای باوەڕدارانەوە (عمر بن الخطاب ﵁) کەوا دزێکیان هێناوە بۆ لای کە شایستەی دەست بڕینەوە بووە ، بۆیە فەرمانی کرد بە بڕینەوەی دەستی ، ئەویش وتی : پەلەمەکە ئەی

پێشەوای باوەڕداران چونکە بەڕاستی من بە قەدەری خوا دزیم کردووە !
عومەریش فەرمووی: بەڕاستی ئێمەیش بە قەدەری خوا دەستت دەبڕین.

وە **باوەڕبوون بە قەدەر** چەندین بەرهەمی گەورەی هەیە ، لەوانە :

یەکەم : پشت بەستن بە خوای گەورە لە کاتی ئەنجامدانی هۆکارەکاندا ، بە شێوەیەك کە پشت نەبەسترێت بە خوودی هۆکارەکە خۆیەوە ، چونکە هەموو شتێك بە قەدەری خوای گەورە دەبێت .

دووەم : کەوا مرۆڤ سەرسام نەبێت بە خۆیەوە لە کاتی بەدیهاتنی مەبەستەکەیدا ، چونکە بەدیهاتنی مەبەستەکەی نیعمەتێکە لە لایەن خوای گەورەوە بەوەی کە ڕێکیخستووە و دایناوە لە هۆکارەکانی چاکە و سەرکەوتن ، بەڵام سەرسام بوونی بە خۆیەوە شوکر و سوپاسی ئەم نیعمەتەی لە بیر دەباتەوە .

سێیەم : ئارامی و ئیسراحەتی دەروونی بەوەی کە دێت بەسەریدا لە قەدەرەکانی خوای گەورە ، جا بێزار و شپرز نابێت بە لەدەست چوونی

خۆشویستراوێك یان بە ڕوودانی نەخواستراوێك ، چونکە ئەمە بە قەدەری خوا دەبێت کە موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هی ئەوە ، وە ئەوە دەبێت ببێت و هیچ ڕێگاچارەیەك نىیە بۆ ڕوونەدانی ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ٢٢ لِّكَيۡلَا تَأۡسَوۡاْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا تَفۡرَحُواْ بِمَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٍ ٢٣﴾ [الحديد] .

واتە : هیچ بەڵایەك ڕوونادات لە زەویدا و لە خوودی خۆیشتاندا ئیللا لە کتێبی (اللوح المحفوظ)دا نووسراوەتەوە پێش ئەوەی دروستی بکەین ، بەڕاستی ئەمە بە لای خواوە ئاسانە ٢٢ بۆ ئەوەی خەم نەخۆن بۆ ئەوەی کە لە دەستان دەچێت و دڵخۆشیش نەبن بەوەی کە پێتان دراوە ، وە خوا هەموو خۆبەگەورەزان و شانازیکەرێکی خۆش ناوێت .

وە پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی : ((عَجَبًا لأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَاكَ لأَحَدٍ إِلاَّ لِلْمُؤْمِنِ ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ))[٢٢].

واتە : سەرسوڕمان بۆ باری باوەڕدار بەڕاستی هەموو بارێکی خێرە ، وە ئەمەش بۆ کەس نییە تەنها بۆ باوەڕدار نەبێت ، ئەگەر خۆشییەکی تووش ببێت سوپاسی خوا دەکات ئەمەش خێرە بۆی ، وە ئەگەر زیانێکی تووش ببێت ئارام دەگرێت ئەمەش خێرە بۆی .

* وە لە بواری قەدەردا دوو تاقم گومڕا بوون :

یەکەمینیان : (الجبرية) : ئەوانەی کە وتویانە بەندە ناچار و زۆرلێکراوە بۆ ئەنجامدانی کردەوەکانی ، وە هیچ ویست و توانای خۆیی تێدا نییە .

دووەمینیان : (القدرية) : ئەوانەی کە وتویانە بەندە بە ویست و توانای خۆی سەربەخۆیە لە ئەنجامدانی کردەوەکانیدا ، وە هیچ کاریگەری ویست و توانای خوای گەورەی لەسەر نییە تێیدا .

---

[٢٢] رواه مسلم ، كتاب الزهد والرقائق ، باب المؤمن أمره كله خير ، رقم : (٧٤٢٥) .

وەڵامدانەوەی تاقمی یەکەم (الجبرية) بە شەرع و واقع دەبێت :

لایەنی شەرع : ئەوا بەڕاستی خوای گەورە ئەوەی سەلماندووە کەوا بەندە ویستی هەیە ، وە کردەوەشی داواتە پاڵیەوە ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنۡيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۚ ﴿١٥٢﴾﴾ [آل عمران] .

واتە : هەندێك لە ئێوە دونیای دەوێت و هەندێکی دیکەیشتان دواڕۆژی دەوێت .

وە فەرموویەتی : ﴿وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡۚ إِنَّآ أَعۡتَدۡنَا لِلظَّٰلِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمۡ سُرَادِقُهَاۚ ﴿٢٩﴾﴾ [الكهف] .

واتە : ئەی پێغەمبەر بڵێ بە خەڵکی : ئەمەی کە پێتانی ڕادەگەیەنم ڕاستە و لای پەروەردگارتانەوە هێناومە ، جا هەرکەسێك دەیەوێت باوەڕ بێنێت با باوەڕ بێنێت وە هەرکەسێکیش دەیەوێت باوەڕ نەهێنێت با باوەڕ نەهێنێت ، بەڕاستی ئێمە ئاگرێکمان ئامادە کردووە بۆ ستەمکاران کەوا چواردەوری داون بە پەرژینەکانی و ناتوانن لێی دەرباز ببن .

وە فەرموویەتی : ﴿ مَّنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا فَلِنَفۡسِهِۦۖ وَمَنۡ أَسَآءَ فَعَلَيۡهَاۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٖ لِّلۡعَبِيدِ ٤٦ ﴾ [فصلت] .

واتە : هەر کەسێك کردەوەی چاکە ئەنجامبدات ئەوە بۆ خۆی کردوویەتی ، وە هەر کەسێك خراپە بکات ئەوە لەسەری دەکەوێت ، وە پەروەردگارت هەرگیز ستەمکار نییە لە بەندەکان .

وە **لایەنی واقع** : ئەوا بەڕاستی هەموو مرۆڤێك دەزانێت جیاوازی هەیە لە نێوان کردارە هەڵبژێردراوەکانی کە بە ویستی خۆی ئەنجامیان دەدات : وەکو خواردن و خواردنەوە و کڕین و فرۆشتن ، لەگەڵ ئەو کردارانەیدا کە دەکەونە سەری بە بێ ویستی خۆی : وەکو لەرزلێهاتن لە کاتی تالێهاتن و کەوتنە خوارەوە لە سەربانەوە ، ئەو لە یەکەمیاندا (فاعِلٌ مُختارٌ بإرادتهِ من غير جَبْرٍ) ئەنجامدەر و سەرپشکە بە ویستی خۆی بە بێ زۆر لێکردن ، وە لە دووەمیاندا (غيرُ مُختارٍ ولا مُريدٍ لما وقع عليهِ) سەرپشك نییە و ئەوەی ناوێت کەوا کەوتووەتە سەری .

وە وەڵامدانەوەی تاقمی دووەم (القدرية) بە شەرع و عەقڵ دەبێت :

لایەنی شەرع : ئەوا بەڕاستی خوای گەورە بەدیهێنەر و دروستکاری هەموو شتێکە ، وە هەموو شتێك بە ویستی ئەو دەبێت ، وە خوای گەورە لە کتێبەکەیدا (قورئان) ڕوونی کردووەتەوە کەوا کرداری بەندەکان بە ویستی ئەو ڕوودەدەن ، خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلَ ٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَلَٰكِنِ ٱخْتَلَفُوا۟ فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلُوا۟ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾﴾ [البقرة] .

واتە : وە ئەگەر خوا ویستی لێ ببوایەت ئەوا ئەوانەی دوای ئەوان کوشتاریان نەدەکرد دوای ئەوەی کەوا بەڵگەی ڕوونیان بۆ هات بەڵام ئەوان جیاوازی کەوتە نێوانیانەوە بۆیە هەندێکیان باوەڕی هێنا و هەندێکی تریان باوەڕی نەهێنا ، وە ئەگەر خوا ویستی لێ ببوایەت کوشتاریان نەدەکرد بەڵام خوا ئەوە دەکات کە دەیەوێت .

وه فەرموویـــــــەتی : ﴿ وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ ﴾ [السجدة] .

واتە : وە ئەگەر بمانەوێت ڕێڕەوی ڕووناکیمان (باوەڕهێنان) دەدا بە هەموو کەسێك ، بەڵام من بەڵێنی جێگیر و یەکلاییم داوە بەوەی کەوا دۆزەخ پڕ بکەمەوە بە جنۆکە و مرۆڤـ هەموویان .

وه **لایەنی عەقڵ** : ئەوا بەڕاستی گەردوون هەمووی خوای گەورە خاوەنیەتی ، وە مرۆڤیش بەشێکە لەم گەردوونە ، وە مومکینیش نییە بۆ خاوەندار ڕەفتار بکات لە نێو موڵکی خاوەنەکەیدا ئیللا بە مۆڵەت (ئیزن) و ویستی خاوەنەکەی نەبێت .

مەبەستەکانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی

(أهداف العقيدة الإسلامية)

وشـەی (الـهدف) لـە زمـانی عەرەبیـدا بـۆ چـەند واتایـەك بـە کـار دەهێنرێت لەوانە : (نیشانە : جـێگیر دەکرێـت بـۆ تێگـرتنی ، وە هـەموو شتێکی خواستراو) .

مەبەستەکانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی : بریتین لە ئامانج و مەبەستە چـاك و ڕێزدارەکـان کـە لـە ئـەنجامی پەیوەسـت بـوون پێیـەوە دەسـت دەکەون ، وە ئەو (**ئامانج و مەبەستانە**)ش زۆرن و جۆراوجۆرن ، لەوانـە :

یەکەم : پاك کردنەوەی نییەت و پەرستن بۆ خوای گەورە بە تـەنها ، چونکە ئەو دروستکارە و شەریکی نییە ، بۆیە پێویستە کەوا نییـەت و پەرستن بۆ ئەو بێت بە تەنها .

دووەم : ئازادکردنی عەقڵ و بیر لە بێسـەروبەری و سەرلێتێکچـوونی پەیدابوو لە نێو دڵی خـاڵی لـەم بیروبـاوەڕە ، چـونکە هـەر کەسـێك دڵـی خاڵی بوو لـێی ئەوە یان دڵـی خـاڵیـە لـە هـەموو بیروباوەڕێـك و تـەنها

کەرەستەی هەستپێکراو (مادەی بەرجەستە) دەپەرستێت ، وە یان سەری لێتێکچووە لە نێو گومڕایەتی بیروباوەڕە پووچ و ئەفسانەکاندا .

سێیەم : ئاسوودەیی دەرونی و بیری ، دەرونی هیچ هەست بە دوو دڵی ناکات و بیریشی شلۆق نابێت و تێکناچێت ، چونکە ئەم بیروباوەڕە باوەڕدار پەیوەست دەکات بە دروستکار و بەدیهێنەرەکەیەوە ، بۆیە بە دروستکارەکەی ڕازی دەبێت کەوا ئەو پەروەردگار و بەڕێوەبەر و فەرمانڕەوا و بەرنامەدانەر ببێت بۆی ، ئەنجا دڵی ئارام دەگرێت بە قەدەری خوا و سنگی دەکرێتەوە بۆ ئیسلام و خوازیاری هیچ بەرنامەیەکی تر نابێت جگە لەو .

چوارەم : سەلامەتی و بێگەردی مەبەست و کردەوە لە لادان و لاڕێبوون لە پەرستنی خوای گەورەدا ، یان لە مامەڵە کردن لەگەڵ دروستکراوەکاندا ، چونکە یەکێك لە بنەماکانی ئەم بیروباوەڕە بریتییە لە باوەڕبوون بە پێغەمبەران کە شوێنکەوتنی ڕێبازە سەلامەتەکەیان لە مەبەست و کردەوەدا دەگرێتەوە .

پێنجەم : یەکلایی و گورج بوون لە شتەکاندا ، بە شێوەیەك کەوا هیچ دەرفەتێك بۆ کردەوەی چاکە لە دەست نادات و ئیللا بە کاری دێنێت تێیدا بە ئوومێدی پاداشت وەرگرتنەوە ، وە هیچ جێیەکی تاوان نابینێت ئیللا خۆیی لێ‌دووردەخاتەوە لە ترسی سزا و تۆڵەی خوادا ، چونکە یەکێك لە بنەماکانی ئەم بیروباوەڕە بریتی‌یە لە باوەڕبوون بە زیندووبوونەوە و پاداشت وەرگرتنەوە لەسەر کردەوەکان .

خوای گەورە فەرموویەتی : ﴿وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُواْ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ١٣٢﴾ [الأنعام] .

واتە : وە چەندین پلە هەیە بۆ هەریەکێکیان لە پاداشتی ئەوەدا کە کردوویانە ، وە پەروەردگارت بێ‌ئاگا نی‌یە لەوەی کە دەیکەن .

وە پێغەمبەر (ﷺ) هانی باوەڕدارانی داوە بۆ ئەم مەبەستە لەم فەرموودەیەیدا : ((الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ ، احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ : لَوْ أَنِّي فَعَلْت كَذَا كَانَ كَذَا وَكَذَا ، وَلَكِنْ قُلْ : قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ اللَّهُ

فَعَلَ ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ))[٢٣] .

واتە : باوەڕداری بەهێز چاکترە و خۆشەویسترە لای خوا لە باوەڕداری بێهێز ، وە هەردووکیان هەر خێریان تێدایە ، سووربە لەسەر ئەوەی کە سوودی تێدایە بۆت و داوای یارمەتی لە خوا بکە و بێدەسەلآت مەبە ، وە ئەگەر ناهەمواری و بەلآیەکت تووش بوو ئەوا مەڵێ : "ئەگەر من ئاوام بکردایەت ئاوەها و ئاوەها دەبوو" ، بەڵکو بڵێ : خوا وای دانا بوو (قەدەری خوا وا بوو) وە خوا ویستی لە هەر شتێك ببێت دەیکات ، چونکە وتەی "ئەگەر ..." دەرگا دەکاتەوە بۆ کاری شەیتان .

شەشەم : پێکهاتنی ئوممەتێکی بە توانا و بەهێز کە هەموو شتێکی بە نرخ و کەم نرخ ببەخشێت لە پێناوی جێگیر کردنی ئاینەکەی و تۆکمە و بەهێز کردنی پایەکانیدا ، وە گوێنەدەر بەوەی کە تووشی دەبێت لە پێناوی ئەمەدا ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە دەفەرموێت : ﴿إِنَّمَا

[٢٣] رواه مسلم ، كتاب القدر ، باب في الأمر بالقوة وترك العجز والاستعانة بالله وتفويض المقادير لله ، رقم : (٦٧١٦) .

ﱡٱلۡمُؤۡمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمۡ يَرۡتَابُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ١٥ﱠ [الحجرات] .

واتە : بەڕاستی باوەڕداران تەنها بریتین لەوانەی کە باوەڕیان هێناوە بە خوا و پێغەمبەرەکەی و ئەنجا گومانیان نییە لەوەدا و تێکۆشاون بە ماڵ و خۆیانەوە لە پێناوی خوادا ، ئا ئەوانە بریتین لە ڕاستگۆیان .

حەوتەم : گەیشتن بە بەختەوەری دونیا و دواڕۆژ بە چاك کردنی تاکەکان و کۆمەڵەکان ، وە دەست خستنی پاداشت و ڕێزەکان لای خوا ، وە سەبارەت بەمە خوای گەورە فەرموویەتی : ﱡمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ٩٧ﱠ [النحل] .

واتە : هەر کەسێك کردەوەی چاکە ئەنجامبدات چ نێر یاخود مێ بێت و باوەڕدار بێت ئەوا بەدڵنیایی ژیانێکی خۆش و بەلەزەتی بۆ دەڕەخسێنین لە دونیادا ، وە بەدڵنیایی لە دواڕۆژیشدا پاداشتیان دەدەینەوە بە باشتر

لەوەی کە کردوویانە .

ئەمانە هەندێك بوون لە **مەبەستەکانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی** ... ئوومێدەوارین لە خوای گەورە کە بۆ ئێمە و هەموو موسڵمانانی بە دی بێنێت ، بەڕاستی خوا دەستکراوە و بەخشندەیە ، وە سوپاس و ستایش بۆ خوای پەروەردگاری هەموو جیهان .

وصلَّى اللهُ وسلَّمَ على نبيِّنا مُحَمَّدٍ
وعلى آلهِ وصحبهِ أجمعين

✍ سوپاس بۆ خوای پەروەردگار تەواوبووم لە وەرگێڕانی ئەم کتێبە زۆر بەسوودە لە ڕۆژی سێ شەمەی مانگی موحەڕەمی پاش هەزار و چوارسەد و سی ساڵ لە کۆچکردنی پێغەمبەری خواوە (ﷺ) لە مەککەوە بۆ مەدینە کە دەکاتە بەرواری : (١٠ / ١ / ١٤٣٠) کۆچی .

وەرگێڕ

محمد عبد الرحمن لطيف

پێشنوێژ و وتارخوێنی مزگەوتی (شێخ إبراهیم)

کوردستان / کەلار

ناوەڕۆك

پێشەكی وەرگێڕ ٣

پێشەكی دانەر ٦

ئاینی ئیسلام ٩

ئاینی ئیسلام هەموو ئەو بەرژەوەندیانەی تێدایە كەوا لە ئاینەكانی پێشوودا هەبووە و پێشكەوتویشە بەسەریاندا ١٢

ئاینی ئیسلام شیاوە بۆ هەموو كات و شوێن و ئوممەتێك و واتای ئەم رستەیە ١٣

ئاینی ئیسلام : بیروباوەڕ و شەریعەتە و چەند نموونەیەك لە فەرمانەكان و قەدەغەكراوەكانی ١٥

پایەكانی ئیسلام روونكردنەوەی و بەرهەمەكانی ١٢

بنەماكانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی و بەڵگەكانیان.......... ٢٥

باوەڕبوون بە خوا ٢٧

باوەڕبوون بە خوا چوار بوار دەگرێتەوە ٢٧

بەڵگەکانی بوونی خوای گەورە : فیترەت و عەقڵ و شەرع و هەست ٢٧

واتای پەروەردگار ٣٨

نەزانراوە هیچ کەسێك (ئینکاری) پەروەردگارتی خوای گەورەی کردبێت بە بیروباوەڕەوە ٣٩

واتای پەرستراوێتی ٤٤

پوچەڵێتی پەرستراوێتی جگە لە خوای گەورە بە چەندین بەڵگەی عەقڵی ٤٨

واتای باوەڕبوون بە ناوەکانی خوا و سیفەتەکانی ٥٤

لە بواری ناوەکانی خوا و سیفەتەکانی دوو تاقم گومڕا بوون و وەلامدانەوەیان ٥٦

بەرهەمەکانی باوەڕبوون بە خوای گەورە ٦٠

باوەڕبوون بە فریشتە ٦١

باوەڕبوون بە فریشتە چوار بوار دەگرێتەوە ٦٢

بەرهەمەکانی باوەڕبوون بە فریشتە ٦٦

وەڵامـــدانەوەی ئەوانـــەی کـــە ئیـــنکاری ئـــەوە دەکـــەن کـــەوا فریشــــــتە بەرجەستەن ٦٦

باوەڕبوون بە کتێبەکان ٧١

باوەڕبوون بە کتێبەکان چوار بوار دەگرێتەوە ٧١

بەرهەمەکانی باوەڕبوون بە کتێبەکان ٧٣

باوەڕبوون بە پێغەمبەران : یەکەمینیان و دواهەمینیان ٧٤

هـــیچ نەتەوەیـــەك (ئوممـــەتێك) نـــەبووە پێغەمبـــەرێك (رسول) یـــان هەواڵپێدراوێکی (نَبِي) تێدا نەبووبێت ٧٨

باوەڕبوون بە پێغەمبەران چوار بوار دەگرێتەوە ٨٤

باوەڕ نەبوون بە یەکێك لە پێغەمبـەران بـاوەڕ نەبوونـە بـە هـەموویان ٨٤

بەرهەمەکانی باوەڕبوون بە پێغەمبەران ٨٧

گومانی بەدرووخەرەوانی پێغەمبەران و پوچەڵکردنەوەی ٨٨

باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی ٩١

باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی سێ بوار دەگرێتەوە ٩١

بەرهەمەکانی باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی ١٠٣

گومانی نکۆڵیکەرانی زیندووبوونەوە و پوچەڵکردنەوەی بە شەرع و هەست و عەقڵ ١٠٣

هەندێك نموونەی هەستی بۆ زیندووکردنەوەی خوا بۆ مردووان ١٠٣

بە بەڵگەبوونی عەقڵ لەسەر ئەوەی کە دەنگونجێت زیندووبوونەوە هەبێت ١١٠

ئەوانەی کە دەدرێنە پاڵ باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی ١١٣

گومانی نکۆڵیکەرانی سزا و خۆشی گۆڕ و پوچەڵکردنەوەی بە شەرع و هەست و عەقڵ ١١٩

وەڵامدانـــەوەی وتەكـــەیان كـــە دەڵـــێن : ئەگـــەر مردووەكـــە سـەرهەڵدرێتەوە و دەربخرێـت لـە نێـو گۆڕەكەیـدا ... هتـد .. لـە چـوار ڕووەوە ١٢٢

باوەڕبوون بە قەدەر ١٢٧

باوەڕبوون بە قەدەر چوار بوار دەگرێتەوە ١٢٧

باوەڕبوون بە قەدەر ئەوە ڕەد ناكاتەوە كەوا بەنـدە ویسـت و توانـای هەیـــە بەســـەر ئـــەو كردارانەیـــدا كـــە هەڵبـــژاردەی خـــۆیین ١٣١

باوەڕبوون بە قەدەر بەڵگە و بیانو نابەخشێت بە بەندە بـۆ وازهێنـانی لە پێویستكراوەكان و ئەنجامدانی تاوانەكان ١٣٣

پوچەڵكردنەوەی ئەوە كردن بە بەڵگە و بیانو لە حەوت ڕووەوە ١٣٣

بەرهەمەكانی باوەڕبوون بە قەدەر ١٤٢

لە بواری قەدەردا دوو تاقم گومڕا بوون و وەڵامدانەوەیان ١٤٥

مەبەستەكانی بیروباوەڕی ئیسلامەتی ١٥٠

ناوەڕۆك ١٥٦

(اللَّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ عُمُرِي آخِرَهُ

وَخَيْرَ أَعْمَالِي خَواتِمَهَا

وَخَيْرَ أَيَّامِي يَوْمَ أَلْقَاك)